VITT. EMANUEL

BIBLI… VITT EMANUELE
A
27
5. 8. F. 14.
GG
I
5

Digitized by Google

BARTHOLOMAEI RICCII DE IMI TATIONE LIBRI TRES AD AL FONSVM ATESTIVM PRIN= CIPEM, SVVM IN LITERIS ALVMNVM, HERCVLIS II. FERRARIENSIVM PRINCIPIS FILIVM.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

AL DVS

Cum priuilegio Pontificis Max. & Senatus Veneti.

VENETIIS, M. D. XXXXV.

68.7.A.27

LIBER PRIMVS DE IMITATIONE.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CVM de me ſæpius audires Alfonſe Princeps in omni facultate imitandi rationem plurimum conducere, eamq; unam eſſe artem, quæ, quicquid ageret quis, illi quaſi & rectam, & facilem agendi uiam præmuniret, atque conficeret, contra uero, qui ea careret, illum laborioſe omnia, & fruſtra conaturum, ac maiores noſtros cum illa, atque adeo cum poſteris iniquius egiſſe, qui cum de cæteris omnibus ingenuis artibus abſolutiſſime ſcripſiſſent, hanc unam tam nobilem, tamq; neceſſariam potius iudicaſſent, quàm quod ad eam intelligendam, atque percipiendam ſatis eſt, omnino præſtitiſſent, de me eodem audires: mecum ſæpius egiſti, ut quid ego de imitatione ſentirem, ac quæ de ea præcepta tradi poſſent, ad te copioſe perſcriberem. quæ tua honeſtiſſima petitio me diu, multumq; torſit, ſciebam enim me tua cauſa & debere, & cupere omnia. contra uero ſumma rei difficultate, quo minus & animo meo obſequi, & morem tibi gerere poſſem uehementer impediebar. Nam ſi ulla mea eſt dignitas, quæ haud fortaſſe exigua eſt, eam totam à te eſſe mecũ omnes ſciunt. Cum hoc loco, quo me Hercules pater tuus apud te eſſe uoluit, tũ quod ipſe eius iſtis ſtudijs maiorem mihi in dies gloriam cõparare contendis. In re autem tanta ſuſcipienda qui deterreri non poteram, cum ſcirem primum maximam eſſe controuerſiam, utrum imitatio daretur

nec ne? deinde ſi daretur omnino, quibus in præceptis ea delitesceret, mihi penè diuinandum eſſet, cum de ea multi multa diſputent, pauci autem hanc ipſam aut ſequantur, aut etiam norint. ac quod unũ in tanta rei difficultate mihi certiſſimum præſidium eſſe potuit, ut aut te ad parentem tuum reijcerem, qui quàm pauciſſimis rem tantam tam abſolute, quàm etiam amanter explicaret, aut ſaltem ego eius conſilio uterer, ac ad eius ſententiam meam ſcriptionem accommodarem, utrunque multiplices eius feliciter gerendæ reip. cogitationes mihi prorſus auferebant. Illud etiam accedebat, quòd cum duo ſcriptorum genera ſint, unum, quod ab imitatione prorſus abhorret, alterum, quod & eam optime callet, & in ſuis ſcriptis fideliſſime complectitur, ab utroque mihi magnopere pertimeſcendum erat: ne ſi hoc, quod illa optime utitur, me quicquam in eius præceceptis tradendis aut negligenter omiſiſſe, aut parum prudenter uidiſſe (quando & ego in tanta rei difficultate non poſſem non aliquid admittere, & ea plærunque ſint hominum ingenia, quæ longe uitia, quàm uirtutes attendunt acutius) ſua diligentia animaduertiſſet, meum hoc omne ſtudium iniquius accuſaret, atque inſectaretur ardentius. Cum neque id quoque prorſus contemnendum uideri debuit, ne quòd iſti ipſi tritiſſimam uiam quaſi communire uoluiſſem, quodam modo ſubindignaretur, ac minime æquo perferret animo. Ab altero uero, quod in ſua loquendi licentia libertatem communis orationis tueri profitetur, cuius numerus tanto eſt maior, quanto

etiam nequior, magnum periculum erat, ne id me in iudicium uocaret, ac iniquiſſime proditionis reum faceret, qui non patriam, ſed germanæ locutionis libertatem prodidiſſem, quando ego unus tandem exorſus eſſem, qui eos ad aliorum rationem loqui uellem. Quæ me duæ res grauiſſimæ ad hunc uſque diem à ſcribendo retardarunt, ac penè etiam prorſus deterruerunt. Sed cum is meus ſemper animus fuerit, atque ea ſententia, ut exiſtimarem nullum maius uitium eſſe, quàm officio non reſpondere, neque culpam ullam maiorem contrahi poſſe, quam de nobis optime meritis nullam memoris animi facere ſignificationē, malui à cæteris omnibus prudentiam meam accuſari, quàm à te officium meum deſiderari. ſim ergo ego qui primus audeam de ea facultate abſolutius ſcribere, quæ tam difficilis eſt, quàm etiam præclara, quæ præclariſſima eſt. me huius amici etiam oderint, accuſent inimici, atque imperiti. Tu uero me eundem aliqua ex parte gratum habe, quíq;, in quo poſſim, gratiam tibi aliquam retuliſſe uidear. tibi affirmo hoc unum mihi multo plus uoluptatis, quàm moleſtiæ illa omnia, eſſe allaturum, méq; præ hac animi mei benigna ſatisfactione nihil aduerſariorum meorum calumniam, multo uero minoris inanem accuſationem prorſus eſſe facturum. En igitur Alfonſe Princeps, quæ mea ſit de imitatione ſententia, ſimulq; eius præcepta, quæ à me tantopere expetebas, in hiſce tribus libris tibi fideliter perſcripta, cui uniuerſæ ſi tu, ut locutioni adhuc feciſti, atque adeo quotidie perbelle facis, æque ſtudebis, non dubito,

quia breui, quicquid tibi ſcribendum accidat, id & facile, & certa cum ratione facere poſſit. ſed iam imitationem ipſam aggrediamur.

C V M *igitur de imitatione, de qua hæc à nobis eſt omnis ſuſcepta diſputatio, uariæ ſint authorum ſententiæ, percommode hoc loco me facturum arbitror, ſi prius, quàm ego quid de ea ſentiam, ac eius præcepta tradere aggrediar, aliorum opiniones accurata diſputatione refellam, ut quaſi totius ædificij fundamentis præclare iactis, reliqua inſtituti operis ſubſtructio facilius ad faſtigium ſuum perducatur.* Duæ *ſunt igitur opiniones de imitatione, inter ſe non leuiter diſſentientes: una, quæ in ſua tantum natura, quancunque nacta ſit, imitanda mirifice ſe ſe oblectet, extrinſecus, quo melior fiat, nihil quærens omnino: altera, quæ contra ad alterius imaginem ſe totam conformare, atque confingere prorſus ſtudeat. quam unam imitandi rationem ita ſuſpicit, itaque admiratur, ut in quo opere cuiuſque generis optimi authoris impreſſa, in quibus apte poſſit conſiſtere, ueſtigia non agnouerit, quanquam id tale ſit, ut ex cæteris ornamentis nihil ei ad omnem commendationem deſit, nihil deſideretur amplius, illud ſe tamen poſſe cumulate laudare perneget.* Neque enim ego *quenquam eſſe arbitror, qui, cum res, atque artes ferè omnes naturam ducem ſequi, atque imitari magiſtram uideat, tam à rerum omnium, atque artium inſtituto, atque conſuetudine abhorreat, ut nullum huic facultati in rebus agendis uſum, per quam cæterarum rerum uſus maxime comprobatur,*

attribuat omnino. Quid enim quæſo aliud eſt tota agri colendi cura, atque ſtudium, quàm naturæ ipſius non adumbrata, ſed expreſſa quædam imitatio? Illa agrorum ſiccitatem cœleſti humore tollit, homines uero, quod poſſunt, id ipſum irrigationibus, efficere conantur. Quod ſolum natum eſt pinguius, id etiam multo eſt feracius, itaque in eo, quod ui illa naturali careat, hominum ſolertia ſtercorationem excogitauit. ſtudiorum omnium moderata ceſſatione adhibita, ad ſuſceptum munus promptius conficiendum, multo alacriores, atque ardentiores redduntur homines, id quod in nouali agro prudens ſeruauit agricola. Quoniam uero natura nihil ſempiternum, nihil perpetuum habetur, omniáq;, quæ in has auras ſemel producta ſunt, ad interitum ſuum ut aliquando perueniant neceſſe eſt, aliud illa deficienti ſufficit ad longioris temporis propagationem. quo modo arbores tum inſitione, tum plantatione ab agricolis quotidie reparari uidemus. Sed ut ab agro ad ciuitates, atque ad nobiliores hominum artes me referam: Continuo philoſophia, quæ eſt rerum diuinarum, atque humanarum cognoſcendarum amor, & cupiditas, non ne in ſuis ſtudijs naturæ deſiderium ſecuta eſt? ſi quidem omnes homines nihil tam natura cupiant, atque appetant, quàm ſcire, quàm intelligere? leges uero, quibus hominum ſocietas incolumis, atque integra conſeruatur, non ne & ipſæ quoque in uetando, atque imperando ad naturæ rationem ſua iuſſa conſtituuntur? illa enim, quod honeſtum eſt, maxime tuetur, atque am

plectitur, ab eo uero, quod turpe ſentit, longe abhorret. hæ uero bonos præmijs, ſupplicio ſontes affici iubent. In *uniuerſa uero dicendi arte quid aliud* Rhetores *attendunt, quàm ut eius præcepta omnia ad naturam ipſam accommodentur?* Continuo *enim oratori aut ab exordio, aut etiam ſine, incipiendum eſſe præcipiunt. quorum utrunque cum natura maxime facit. nam qui incitato, ac grauiter commoto animo agit, irati naturam ſequens, ſubito in aduerſarium irruit, ac quaſi, antequam gladium ſtringat, ad manus uenit.* Qui *uero ſedatius, ac tranquillius agunt, eorũ eſt proprium exordiri. in quo aut auditorum animi ſtatim conciliantur, aut etiam reuocantur, ſi aliquo modo fuerint abalienati. quod totum item à natura eſt. quæ hominem docet, ut in eo, quod petat, obtinendo, continuo, atque in ipſo actionis ingreſſu petitioni ſuæ ſtudere incipiat, ac auditorum cum ad reliquam dictionem, tum ad rem concedendam faciliores ſibi comparet.* N*arrandum eſt breuiter, quin in re nota ne narrandum eſt quidem, propterea, quod natura ueritatem paucis contineri pernouit, ac ea, quæ optime nouerit, faſtidit, ſi ſæpius doceatur.* Partitur *item cauſam ſuam orator in pauciora capita. quaſi uero natura totam fabricam ſuam in pauca rerum omnium primordia diſpertiens, non illud facile commonſtrarit.* Confirmare *ſua, aduerſarij contra argumenta infirmare, atque debilitare debet orator, quod natura ipſa ad uincendum potiſſimum oſtendit, ſuas adaugere quenque debere uires, aduerſarij uero,*

quantum poſſit, infringere, atque comminuere. Commode autem digredi à re, aut dicto aliquo auditoris animum defeſſum recreare, non poſtremum oratoris eſt officium, quia uidelicet naturæ ſatietas in iiſdem, ac perpetuis rebus excitatur, atque commouetur maxime, defeſſa autem natura aliqua recreatione reficienda eſt, ſi eam integram ad rei ſuſceptæ finem feliciter perducere uelimus. Poſtrema uero orationis pars ea eſt, qua auditorum animi maxime commouentur, cum eos aut ad odium, aut ad miſericordiam perorando traducimus. quæ duo cum natura maxime conſentiunt. Probe enim natura comparatum eſt, ut quiſque pro errati, ac ſceleris genere in ipſum reum aut leuius ad miſericordiam commoueatur, aut acerbius ad iram inflammetur. quorum utrunque eius orationis partis maxime proprium eſſe ſolet, ut aut ea ex aliqua æquitate miſericordiam reo comparet non minimam, aut criminis atrocitate illum in eam inuidiam adducat, qua longe copioſius condemnetur. uniuerſa autem oratio ad Traſimachi ætatem nuda, ac rudis, quæque tantum animorum ſenſa exprimeret, imperite, atque negligenter eſt perducta. nulla enim in uerborum collocatione iucunditas, quæ de induſtria conquiſita eſſet, nulla concinnitas ad aures quoque oblectandas prorſus ſentiebatur. Traſimachus ad delectandum auditoris animum, numerum ſolutæ quoque orationi primus admiſcuit, quem poſtea Iſocrates ſecutus longe hanc numerorum rōnem moderatiorem effecit, quia ſciebant naturam hominis, quæ numeris cōſtet, è

cœlo ductam, quaſi unde facta erat, numerorum dulcedine maxime delectari, id quod in poëtis, ac muſicis longe facilius comprobatur. Medendi uero ars, cui uitæ recuperatio debetur, non ne & ipſa à certiſſimis naturæ experimentis profecta eſt? nam quemadmodum à canibus uomitionem, atque à ciconia excrementi prouocatam deiectionem ex inferioribus partibus, ſic ab hirundinis ſuctu ſanguinis miſſionem mutuata eſſe facile uideri poteſt. Quid autem pictor, quid ſtatuarius, cum ille pingit, hic format aliquam imaginem? nonne quo propius ad naturam, aut hic celo, aut pennicillo ille acceſſerit, eo etiam laudem feret illuſtriorem? Neque uero uilioris artificij facultates hac quoque imitandi ratione caruere. Veteres nauem fabricati ſunt. ſi quæras unde formam eam ſint mutuati, ab auibus ſumpſiſſe ſe reſpondebunt, nam remi alarum loco perbelle, perq; apte diſpoſiti, totum corpus ad curſum, quaſi auem ad uolatum impellere uidentur. unde etiam ſcriptores dixere nauem uolare. contra uero de auibus, ijdem remigium alarum uſurpare non dubitarunt. Quin etiam ut in auibus, ſic in nauibus roſtra ſunt dicta, ac utriuſque nomen (ne quid ſimilitudinis omittam) quàm penè idem ſit, quis non intelligitur. nam ſi primam tantum alterius literam tollas, alterius integram uocem remanere uidebis. Sed hæc hominum ſunt, quæ ſubſequuntur animalium. Coruus ita articulatam uocem in ſalutando Cæſare aliquando protuliſſe fertur, ut illud penè feſellerit, ac pro homine acceptus ſit, et noſti quam rau-

ce, quàm aſpere incrocitet. ad quam item uocem effingendam (ut nunc complures in hoc genere auiculas omittam) Coruo Pſyttacus nullo articulo obſcurior habetur, ita enim apte, & explicate utrique literas omnes exprimunt, ut, ſi non uideantur, eam uocem prorſus hominem ſonare credas. Vnam ſimiam in hoc genere præterire non poſſum, quod animal quàm natura, & facie, & geſtu ridiculum effinxit, tam ei mirum ad omnia imitatione effingenda artificium adiunxit. Omnis autem adminiſtrandi imperij ratio duplex ſit. Vna, cum ſolus Princeps, altera, cum ciues ipſi remp. communiter gerunt. hæc in formicis, illa in apibus conſtantiſſime cernitur? Quid uero quòd ne arbores quidem artis huiuſce expertes remanſere, quæ tantum abeſt ut alienam naturam refugiant, ut eam etiam prorſus
" induentes, ſuam quaſi dediſcant. ac (ut inquit Ma-
" ro) mirenturq; nouas frondes, & non ſua poma. Omnia ſi denique diligenter animo perluſtrabimus, nihil tam humile, nihil tam abiectum in naturæ opere uniuerſo reperiemus, cui natura ipſa non aliquid attribuerit, ad cuius quaſi regulam aut uiuendi, aut agendi rationem dirigat, atque contendat.

Quæ cum ita ſint, ut quicquid agatur, id ad alicuius naturæ aut ſuæ, aut alienæ rationem omnino agendum ſit: iam uideamus utrum alienam tantum, an noſtram propriam naturam (quemadmodum à nobis initio eſt propoſitum) ſequi debeamus imitando. Ac quod ad eos, qui in ſua tantum cuique manendum eſſe cenſent natura, quibus id argu

mentis conuincere conentur, primum uideamus. id igitur iſti duabus rationibus obtinere magnopere contendunt, una, quòd imitando nulla ſpes ſit uincendi, altera, quòd naturæ uis nulla unquam ſit afferenda. nam quod ad uincendum attinet, ſic argumentantur. cum omnis laus, ad quam quiſque ſuapte natura ducitur, in una uictoria ſit poſita, in uicto autem nihil honeſti, nihil non contempti eſſe uideatur, ea autem imitationis ſit ratio, quæ á uictoria longiſſime ſit, ſi quidem imitandi ſtudium nunquam ſe ſic acuet, ſicq; incitabit, ut quod imitetur aſſequi, nedum ſuperare poſſit, ſequi affirmant, ut qui hanc unam uictoriam affectant, quam omnes naturæ ui, atque impulſu uehementer affectant, ad nullam aliorum imitationem eos agere debere magis, quám ad ſuam propriam. nam imitatorem perinde agere dicunt, atque ille pictor, qui ſuis coloribus alicuius rei imaginem exprimere conatur, qui nunquam tantum artificium, nunquam tantam cum manu diligentiam adhibebit, ut ad id imitando tam propè accedat, quin ei ſemper ad ueritatem multo ſuperſit amplius. qui ſi contra libere, atque ex ſua mente, & uoluntate, ut ei magis uidebitur, aliquid á ſe effingat, longe facilius contingere poſſe, ut eam laudem aſſequatur, quam alium ſequendo nunquam attigiſſet. Pari item ratione in eo equo faciunt, qui liberior ex carceribus ſe ſe in curſum agens, quiq; nullis habenis obſtrictus, ſed ſuopte & curſu, & ſtudio ad uincendi gloriam impulſus, eam multo facilius aſſequetur, quám qui dorſo hominem ferat,

ac quaſi ad eius rationem pedem ponere cogatur. nam qui in ſcribendo ſtylum ſuum, ſuum ingenium ſequatur tantum, qui naturæ ſuæ quaſi ueſtigijs currat, non ad alterius rationem ſe ſe agat, aut quicquam attendat alienum, longe eam laudem, quam omnes mire principatus affectant, facilius aſſecuturum eſſe affirmant. quare etiam ad ſuam ſe quiſq; magis naturam propriam imitandi ſtudium omne ut reuocet, atque in ſe uno totam illam, quam ad alterius exprimendi imaginem adhibeat diligentem rationem, ut conſtituat, præcipiendum eſſe ſtatuũt. Naturæ autem repugnare, atque eam in contrarium flectere, tam eſſe impium clamitant, quàm ſi more gigantum, cum dijs bellum geratur, cuius quanta uis ſit, nihil inquiunt attinet diſputare, cum plane ſciatur, ſi qui maximo ſtudio ab ea uel longiſſime aliquando abductus ſit, atque per multum temporis ſpatium in alieno permanſerit, ut ei primum ad eam recurrendi facultas oblata ſit, eam tam auide arripere, quàm quod auidiſſime. nam, ut inquit Horatius,
" *Naturam expellas furca, tamen uſque recur-*
" *ret.* *Quaſi uero Cicero & Cæſarem L. F. & C. Cottam non magnopere commendet, qui ſuo utrique dicendi genere delectati, alienum contempſere. cum neque item Curionem improbet maxime, qui quenquàm non magnopere ſtuduerit imitari. quibus ſuis rationibus quid efficiant, uideamus, ac etiam ad eorum imitationem, quoniam in eius præceptis uerſamur, id quàm pauciſſimis fieri poſſit, uideamus. Ac quod ad uictoriam attinet, quam nullam ex hoc*

imitandi ſtudio reportari poſſe contendunt, continuo id iſtis demus, quod tamen paulo infra ſecus accidere, ut ipſi quoque nobis concedant, facile conuincemus: Sit inquam ita, ut qui imitetur, eo ſemper, quem ſequatur, longe ſit inferior, nunquam eum æquet, nunquam ſuperet. Certe ipſi mihi hoc dent neceſſe eſt, ut inter ſe ipſi quoque imitatores ſuam laudem habeant: quam, qui cæteros anteibit, aſſequatur. fiet enim quaſi cum qui in curſu contendunt, in quo cum plus uno primus eſſe non poſſit, qui tamen à primo reliquos, aut qui ſaltem aliquos poſt ſe reliquerit, ea, qua poteſt, gloriæ parte contentus diſcedat, nam quanto iſti longius imitatorem mihi relinquunt ab eo, quem ſibi propoſuerunt ad imitandum, tanto mihi in eo ſpatio occupando, ac propius ad uerum accedendo maior cum cæteris imitatoribus gloria oſtentatur. ut ſi, quem primum locum cum multis conor, aſſequi non poſſum, comites certe in eo imitandi ſtudio complures poſſim longe ſuperare, quando primus locus non tam à nobis auide eſt expetendus, ut ſecundum, & tertium prorſus aſpernemur. Ac iam illum quoque, quem imitemur, & facile æquari, & ſuperari etiam poſſe interdum, comprobemus. Certe ut iſti dicunt, in naturæ rebus effingendis tardiſſima eſt hominum ars, atque ingenium minime impigrum. Sanè tamẽ horum utrunque uſque eo uires ſuas intendit, ut cum naturæ opere horum opus interdum rectè conferri poſſit. Siquidem memoriæ proditum eſſe à doctiſſimus uiris legimus ſæpius, Zeuſim Eracleotem pictorem eius ætatis

excellentiſſimum uuæ racemum ita ſuo artificio ad naturam expreſſiſſe, ut ad eum aues, tanquàm ad uerum cupide aduolitarent, ac roſtro etiam ſæpius appeterent. Hoc *loco iſtos frontem uideo contraxiſſe, atque grauiter eſſe perculſos, quando qui hiſtoriam accuſent; nihil habeant, habent tamen adhuc quò confugiant, neſcio quid anguli, facile enim inquient, fuit tam belle auiculas fallere, in ea præſertim re, quam mirum appeterent in modum. quod non ita illi ipſi in puero acciderat effingendo, qui manu altera uuam geſtaret, altera baculum teneret, nam ſi id quoque illi eueniſſet, potuit pari ratione puer baculo auiculas ab uuis abſterrere.* Age *auiculas omittamus, & oſtendamus non iam animantem ullum rationis expertem, ſed ipſum hominem, atque eum etiam hominem, qui omnium minime debuit, in eundem errorem eſſe inductum.* Ferunt *ijdem auctores iſtum ipſum* Zeuſim, *cum in eo certamine uuæ racemum à ſe eo artificio, quo eſt à nobis ſupra dictum, factum protuliſſet, ac ab aduerſario uelum in tabula mirifice depictum afferri uidiſſet, aliquantulum moratum, uelo illo id tegi ratum, quod uuæ ſuæ opponeretur, tandem dixiſſe.* Ecquando *uelum iſtud tollis? ad quam uocem, cum* Parrhaſius *(cum eo enim in id certamen uenerat) arriſiſſet, tum plane ſenſit ſe in ueli imagine maxime eſſe deluſum, atque ita illi uictoriam ſua ſponte facile ceſſit. ut iam ei, quem ſequendum ſumpſerit, bis parem habeamus imitatorem.* Quid *uero ſi hunc ipſum etiam ſuperiorem, atque adeo longe ſuperiorem eo, quem ſit imi-*

tatus, probatiſſimo iſtos conuincam exemplo? at hoc quoque quàm facile præſtem, uide. Omnia Catulli ea, cuiuſque generis, ſcripta ſunt, quæ à bonis omnibus maxime probentur. quæ uero in Pelidæ, & Thetidis nuptijs cecinit, longe probatiora habentur, atque laudabiliora. in ijs Ariadnæ deſtitutionem, ac luctum querimonijs plenum inducit, ea eſt eius poëtæ pars, ſi qua alia, abſolute perfecta, atque expolita, omnia adſunt ad iniquiſſimæ iniuriæ querimoniam, atque lamentationem in perfidum, atque ingratum & hoſpitem, & uirum, ex ijs inquam, quæ in eiuſmodi hominem excogitari, quæque dici poſſunt, nihil non uiſum, nihil non dictum, atque obiectum eſt. at ea etiam dictione omnia ſunt expoſita, atque dicta, ut nihil ornatius, nihil purius aut exponi, aut dici poſſe uideatur. Hanc tamen partem integram cum Maro in ſuam Didonem imitando transferret, tantum abeſt, ut longiſſime ab illo relinqueretur hic poſterior, ut eum ipſe longiſſimo poſt ſe reliquerit interuallo. utriuſque carmina ſuo loco commodius conferentur, cum de inuentionis imitatione agetur, ex quorum collatione id ita eſſe, tum ſpero fore, ut facile probem. Nunc ad iſtos redeo. Cicero gloriari ſolebat latinos homines ſapientius, quàm græcos inuenire, quæ uero ab ijs accepiſſent, neque ea de nugatorijs, aut inanibus, ſed quæ digna iudicaſſent, in quibus ingenium ſuum exercerent, longe illis ea facere meliora. quæro ego de iſtis, quid tum uir tantus aut agebat, aut uolebat aliud, niſi & hoc ipſum, quod in Marone cum latino homine planiſſime eſt comprobatum?

& quæ ab alijs egregie eſſent tractata, poſſe iterum, & ſæpius fieri meliora imitando. qua tota de ratione longe ſumus infra copioſius diſputaturi, ut iam iſti clamare deſinant, atque obijcere ceſſent, qui alium imitando ſequatur, nunquam eum eſſe anteceſſurum, nunquam primum locum occupaturum. Qui uero pictorem præſtantiorem fieri poſſe eum, qui ad ſuam mentem tantum & artem, & manum dirigat, quàm qui ad alterius abſolutiſſimam pingat imaginem, conſtantiſſime affirment, non ego ſatis quid efficiant intelligo. neque fortaſſe iſti ipſi prorſus arrident, nam ſi pingendi libertatem eam appellant, qua in chimera pictores uti ſolent effingenda, is per me quidem licet, ut etiam, quàm auis in uolatu, iſte in pingendo ſit liberior. Sin (quod omnes faciunt) eam ideam, quam iam conceptam ad aliquam rectam rationem habeat, pennicillo, & coloribus ſuis ſequi malit, atque ad eam exprimendam omnem artem conuertat, is ab imitatione non diſcedet. recte ſanè, at ea eius erit propria incitatio, in qua etiam ſi ſe non æquet, alijs tamen in eo facile præſtare poterit, haud inepte quidem, & prudenter. Sed quæro ego unde eam ideam ſibi hunc effinxiſſe uelint. nam ſi aliunde ſumptam affirment, uictos ſe fatentur: ſin à ſe ipſis deſumptam, atque depromptam, magis tueantur; quæro item unde eam ſatis habeant probatam, quæq; bonorum iudicio, quo uno, non autem noſtro proprio ſtandum eſt, minime improbetur, præſertim cum illud pernotum ſit, & coruo ſui pulli. Quare etiam pictorum facile princeps Apelles, cum quid tale

coloribus ſuis à ſe expreſſiſſet, propalàm id proponere ſolebat, atque in occulto angulo ipſe deliteſcens, prætereuntium ſententiam, ac iudicium aucupabatur, cui ſic obtemperabat, ut eum ad ſutoris correctionem crepidæ fibulam corrigere non puduerit. Quid quòd Cicero, & Virgilius, duo latinæ linguæ ſplendidiſſima lumina, cum ea eſſent & natura & oratione, qua abſolutius fieri nihil potuit, quamq; poſteri ad imitandum ſibi omnes boni facile proponũt, alter tamen nihil egit, quod ſua imitatione careret, alter non ſolum id quoque præſtitit optime, ſed præcipere non ceſſat, ad optimorum rationem, quicquid agatur, diligenter eſſe agendum. Neque poſtremo equus, qui ſeſſore uacuus, atque habenis ad metam liberior per ſe ſtadium currat, eò aut citius, aut etiam celerius perueniet; quàm qui leuem, ac prudentem habeat rectorem. ille enim paſſim, quò appetitus rapiet, præceps uagabitur: hic, quò hominis, ac uiæ breuioris ratione ducetur, ſecurior peruolabit, facietq; potius, quemadmodum ille ait, Acer &
„ *ad palmæ per ſe curſurus honores, ſi tamen horteris*
„ *fortius ibit equus. & re uera qui ab optimo duce iter*
ſuum agat, is id nunquam niſi rectiſſime conficiet, neque in eo quicquam temere admittet, quo ei aut in caput redeundum, aut quoquam declinandum, aut etiam in medio conſiſtendum ſit. Quod uero dicunt, naturæ uim nullam eſſe afferendam, ac ab ea ne latum quidem unguem eſſe diſcedendum, næ ſuæ nimis iſti indulgent naturæ, contra autem permultum detrahunt de artificio. nam ſi ita ſit, Iſocrates do=

ctor ſingularis minime recte Ephoro, & Theopompo diſcipulis ſuis cõſuluiſſe uidetur, quorum utrunque à natura ſua, quantum potuit, abduxit. nam cum alterius orationem quaſi abunde luxuriantem uideret, alterius quaſi uerecunde ceſſantem, illi calcar, huic frenum adhibens, quantum de alterius luxuria detraxit, tantum audaciæ ad alterius cunctationem addidiſſe creditur. Neque Demoſthenes tantum ſtudij, tantum induſtriæ, tantum laboris in una tantum litera apte proferenda poſuiſſet, ſi à natura nunquam diſcedendum eſſe iudicaſſet. nam cum hic naturæ uitio, r, literam niſi bleſe, ac inepte proferret, tantum ab artificio conſecutus eſt, ut nullam aliam facilius, nullam aptius, nullam decentius exprimeret, atque proferret. At ab una litera ad magnam huius eloquentiæ partem tranſeamus. omnes iſti ipſi Demoſtheni uim in dicendo à natura tributam eſſe dicunt. hic ſi in eo tantum naturæ bono ſe ſe continuiſſet, neque ad artem in cæteris partibus oratorijs tranſiſſet, atque ſe confinxiſſet, nunquam eum locum, quem primum habuit inter oratores, tam facile obtinuiſſet. nam niſi à naturali illa ſua dicendi ui, atque uehementia ad lenius, ac remiſſius genus, quoties res poſtularet, æque deſcendere, ac dicendi faces illas remittere didiciſſet, eáq; ſemper audire uoluiſſet, neque unquam ad lenitatem imitando ſe ſe excoluiſſet, profecto grauiſſimus orator extitiſſet, uerum nunquam primus, ac perfectus. Contra uero Aeſchines, ſi quam habuit à natura dicendi ſuauitatem, in ea ſe tantum continuiſſet, neque fortius illud Demoſthe-

nicum dicendi genus interdum eſſet imitatus, & ipſe altera oratoris optimi parte caruiſſet, neque tam fortaſſe ſuauis, quàm etiam elumbis, ac frigida eius oratio ſentiri potuiſſet. Verbis efferueſcebat Sulpitius adoleſcens, ac paulo etiam nimium redundabat. ſi in ea uerborum luxuria perſeueraſſet in reliqua etiam ætate, id ei maximo uitio datum eſſet. hic Antonij conſilio ad Craſſum ſe contulit, eumq; ſic animo, & mente complexus eſt, ut breui eo ſtudio, atque imitatione id dicendi genus, quod ei naturale erat, laxum, atque redundans, amplum, ac magnificum perfecerit, quod nũquam ſolus effeciſſet. Nam quod ad Cæſarem attinet, res quidem ſe ſic habet: ſed hunc ipſum, cum à naturali illa feſtiuitate ſua nuſquam diſcederet, quippe qui in tragœdia quoque lenis eſſe cogeretur, ut oratorẽ ſine neruis, ac parum grauem idem Cicero notare non dubitauit. Cotta uero iam natu grandior ad Antonij imitationẽ ſe contulit. de Curione autem quid amplius dicam? quàm cum præter unum uerborum ſplendorem, nihil oratoris habuiſſe? quiq; penè infinitis uitijs laborauit? cũ neq; tamen eo in loco is ſit Cicero, qui Curionem non improbat, quòd parum quenquam imitaretur, ſed Antonius, qui ex ſua id ageret naturæ diſſimulatione.

Quod autẽ ad Antonium ipſum, nihil aliud dicam, niſi quòd doctiſſimorum hominum ſententijs, ac ſcriptis maxime eſt comprobatum, non tam cum artis contemptorem, quàm diſſimulatorem fuiſſe optimũ. Hactenus eorum rationibus, qui à natura propria toti pendent imitando, ſatisfactum eſſe arbitror, atque

fortaſſe ita, ut ne iſti quidem ipſi, quæ à nobis ſunt in eorum ſententiam diſputata, non omnia probent, ac uera fateantur. Sed paulo tamen, quam ſuam iſti naturam admirantur, atque unam eam ſequantur amanter, eam ſi placet fortius excutiamus. Primum igitur iſti, qui ad ſuam quenque naturam ſcribendo reuocant, quiq; à ſeſe eam nihil diſcedere uolunt, nimis ſtulte ac pueriliter facere uideri poſſunt. Qui imitandi rationem uniuerſam, cuius termini longe, lateq; pateant, intra unius homunculi naturæ anguſtiſſimos fines concludant, atque conſtringant arctius. Qui mihi perinde facere uidentur, atque imprudens agricola, qui ex una tantum arborum ſpecie omnia fructuum genera ſuapte natura creari uelit: id quod ſua ſtultitia exoptare facile poterit, re autem nunquam aſſequetur. Certe uero id magna ex parte obtinebit, ſi artificium, ſi naturarum communio fiat, quemadmodum ubiq; unam arborem inſitione complures fructus, eoſq; omnes probatiſſimos ferre uidemus. deinde uero in magnum periculum ſuum iudicium adducunt, qui enim iſti planè perſpectum habere poſſunt, an natura ex omnibus illis partibus conſtet, quæ ad perfectam dicendi rationem pertinent? præſertim cum minime ſibi quiſque notus ſit, neque impeditius quicquam iudicemus, quàm cum de nobis id facimus ipſi. Naturam habuit Apuleius ad eam ſcriptionem, quam continenter eſt perſecutus, at hic rei rationem, quam agebat, aliquam habuerit, conuenerit id dictionis genus ad aſini ruditus. Politianus (quando hunc imitatio grauiſſimum ha=

buit aduerſarium) & de rebus grauiſſimis, & ad familiares complura uolumina ſcripſit, ubiq; eam naturam dicendo eſt perſecutus, quam eum alijs etiam ſequendam eſſe, aliquando præcipere non puduit. horum duorum locutio tantum abeſt ut ulla ex parte probata ſit, ut ab ijs, qui elegantius ſcribi uolunt, ne legi quidem, aut audiri poſſit diutius. Sed fac non imperite ſit factum, non pueriliter, fac recte iſtos ſenſiſſe de ſe ſe, addo etiam conatum ſuum omni ex parte facillime eſſe conſecutos, dixerint apte omnes ad ſuam naturam, non impolite ſcripſerint, neceſſe tamen erit, illud eueniat, quod Cicero Græciæ eueniſſe querebatur, ut dum in ſua ſe quiſque natura admiretur ſcribendo, neque ad eum, quem optimum exiſtimet, orationem ſuam conformare ſtudeat, plura, atque maxime diuerſa dicendi exiſtant genera. At dicendi artem, ad quam penè imitandi præcepta omnia conſtituuntur, à natura ipſa profectam eſſe, nemo unquam inficiabitur, neque id ipſi unquam inficiabimur. uerum illud conſtanter nobis tenere licebit, non continuo eam ex cuiuſuis hominis ingenio eſſe comprobatam, ſed uix etiam multorum ſeculorum prudentia, & iudicio in id auctoritatis perueniſſe, quo eſt maxime conſtituta. Vt fortaſſe primi illi homines, cum beſtiarum more, in agris palantes agerent, qui unam naturam magiſtram tantum habebant, eam recte ſequerentur in agendo, neque aliquid extrinſecus ſumerent aut ad agendum, aut ad dicendum. Cum uero longius ætas adoleuiſſet, ac gens coiſſet in ſocietatem, quin ignari prudentiores

imitarentur rectiſſime, nulli dubium uideri poteſt, id quod nobis, qui iam pridem cum perfectiſſimis agimus, ſine dubio faciendum eſſe cenſemus. Alterum uero genus erat, quod tantum imitationi tribuebat, ut niſi in illo opere, quod in manus incidiſſet, optimi in eo genere auctoris imaginem expreſſam uideret, etſi id ab omnibus alÿs partibus optime conſtaret, ſibi tamen non ſatis probatum iri affirmare non dubitaret, ut mihi rem cum ÿs eſſe uideas, qui nullum medium adhibeant, in extremis inhæreant obſtinate. illi omnia á ſua quenque natura, nihil extrinſecus petere iubent ad ſcribendum. hi contra niſi quod ad aliorum rationem probatiſſimum in tua oratione ſenſerint, non ſunt admodum comprobaturi. Sed ÿ, qui ſuam quenque naturam ſequi uolunt agendo, ſatis ſupra (quemadmodum arbitror) á nobis ſunt confutati, atque conuicti. nunc autem illi, qui ita cenſent, omnia nobis ad alienum inſtitutum eſſe conformanda, nihil ad noſtrum, pari ſunt ratione confutandi, atque conuincendi. Ego neque tam inhumanus ſum, qui naturæ bono hominem priuare audeã, neque tam fatuus, qui non uideam naturæ uim in omnibus rebus maxime dominam. neque ego unquã C. Cæſarem, nec Cottam, nec Curionem minus probatos habebo oratores, quoniam ſua natura maxime ſint delectati, ſed quòd, in quo ÿ potuerunt bonos imitari, neglexerunt, non poſſum plane probatos habere. nam ſi hoc ſit, quod iſti uolunt, á ſe ipſo nihil ut ſit expetendum, næ cum illis inique actum eſt, qui primi homines, quos imitarentur, aut in ædibus

ædificandis, aut in ſuis ſenſis uiciſſim proruendis nullos habuerunt. quod minime eſt dicendum, ne naturam omnibus in rebus optimam magiſtram, ac matrem omnium benigniſſimam, aut in hac parte mancam, atque imperfectam, aut impiam nouercam inſimulare uideamur. neque hæc ipſa ſatis cum homine liberaliter ageret, cum quem liberum procreaſſet, in loquendo tamen eum in ſeruitutem redigeret, ſi, niſi ad quaſi præſcriptam alterius rationem, uel uerbum ullum ei proferre minime liceret. Præterea uero quid in eo omnes auctores tam conuenienter conſenſiſſent, cum naturam in omnibus rebus ſuam cuique optimam ducem eſſe prædicant ſequendam? quid inquam illud, quod in ore eſt omnium cum creberrimum, tum celeberrimum, „ Nequid inuita facias, dicas'ue Minerua? „ ſi à noſtra deficiendo ad alienam, atque adeo noſtræ maxime contrariam nobis eſſet confugiendum? Sentio hoc loco iſtos indignari grauiter, ac me ſummæ inconſtantiæ, atque etiam præuaricationis accuſare, qui modo contra naturam cauſam meam egerim tam acriter, nunc uero tota ea diſſimulata, ſic in eius caſtra transfugerim, ſicq; eius defenſionem ſuſceperim, ac omnibus eam præſidijs communire cœperim, ut qui totus ab ea ſtet, quiq; fortiſſime unam eam tueatur. hos autem ne multis morer, ac quaſi ſecum oratio mea, non autem cum illis contendere uideatur, quid ego tandem de imitando ſentiam, ac quam huic facultati ſummam faciam, iam explicabo liberius. Ego igitur ſic ſentio, & naturæ artificium, & artificio naturam,

ut in cæteris rebus, ſic in imitatione plurimum prodeſſe, atque alterum alterius auxilio omnino indigere, nam qui naturam ſuam, in quo minime mala ſit, ſequatur, eum ualde eſſe probandum, nec quæ ſibi deeſſe ſenſerit, ſi ea aliunde imitando aſſequi ſtudeat, quicquam contra improbandum exiſtimo. ita enim fiet, ut neque naturæ aduerſetur, & aliena, quæ aut ſibi erunt neceſſaria, aut ſuis etiam meliora, minime contemnere uideatur. quæ mea ſententia cum Horatij *ſententia maxime conſentit, qui ſic & naturam, & artem in pangendis uerſibus coniungit, ut alterius alteram ope indigere planiſſime teſtetur, cum ait.*

" *Natura fieret laudabile carmen, an arte,*
" *Quæſitum eſt. Ego nec ſtudium ſine diuite uena,*
" *Nec rude quid proſit uideo ingenium: alterius ſic*
" *Altera poſcit opem res, & coniurat amice.*

Naturam, & ſtudium deſiderat Horatius *in poëtis, qui magis naſci, quàm fieri ſolent: quanto autem uerius id in ſoluta erit tenendum oratione? Quaſi uero ipſe quoque* Cicero, *atque adeo in ijs ipſis, quos iam ſæpe adduco, non idem planius ſenſerit, ſi quidem hic* C. Cæſarem. C. Cottam, *ac* Curionem *commendabit, qui naturam ſuam ſecuti eſſent non peſſimam, in eo uero quod aliunde ſumere poterant, ad orationem ſuam perfectius abſoluendam, cum neglexerint, eos ipſos tum minime leuiter improbabat, id quod ille, quiſquis is fuit (quando ſunt, qui* Horatium *fuiſſe negant) in* Lucilio *ad hunc modum damnabat.*

" Nempe incompoſito dixi pede currere uerſus
" Lucili . qui tam Lucili fautor inepte eſt ,
" Vt non hoc fateatur ? at idem,quod ſale multo
" Vrbem defricuit , charta laudatur eadem .

Laudat ille Lucilij ſales , non ita uerſus compoſitionem . at id eius ætati condonetur , ſic enim tum incompoſite ſcribebant , atque incondite . Ouidius natura uerſus effudiſſe fertur facillime , id quod ipſe quoque teſtatus eſt aliquando . Hic ſi eos ad aliquod diligentioris artis , aut attentioris naturæ ſtudium ſcripſiſſet , ac ſibi in ſua natura tantum non eſſet obſecutus, certe ſuos amores uerſu elegantiore perſequi, ſua autem tempora non tam molliter, tamq; effœminate deflere potuiſſet . Rectius aūt P . Sulpitius , de quo paulo ante ſupra dicebam , qui cum natura ipſa ad magnificum , atque præclarum dicendi genus inſtructus eſſet , uidens tamen ſe eò ſolo naturæ ſuæ bono peruenire non poſſe , ſe ad Craſſum contulit , à quo unius anni ſpatium plurimum adiumenti ad naturalem illam dicendi dignitatem attuliſſe teſtatum reliquit Cicero . Sanè uero cum in omnibus hominibus uix omnia eſſe poſſint , quæ cumulate laudentur, næ is audacter , niſi etiam temere , facere uidetur , qui in ſe uno ea poſita eſſe omnia inſolenter confidat, atque arroget impudenter . Hic à natura factus erit ad docendum , ille magis ut delectet, alius ut grauiter commoueat , accuſationi alius , alius defenſioni , alius ad populum , in ſenatu, alius à natura dictionem ſuam felicius habebit accommodatam . Si quidem natura naſci factum ad omnia,Dijs ſolis contin

gere ſolet. itaque recte ea, in quibus natura defuerit, nobis noſtro ſtudio, atque induſtria erunt comparanda. Imitetur autem filium meus imitator, qui cum proceritate, colore, uultu, ore, facie denique tota parentem optimum referat, eius quoque animi uirtutes, ad quas fortaſſe natura minus apte ſe factum ſentiat, ſuo ſtudio, ſua diligentia in ſeipſum exprimere conetur. quemadmodum in bonis patrijs facere ſolet idem filius, qui non ſolum ea, quæ ſibi à patre relicta ſunt bona, conſeruare, ſed ijs etiam extrinſecus ſuo ſtudio, ſuáq; induſtria plurimum adiungere ſolet. ita meus faciat imitator, cui naturæ bonum plurimum affuerit, id diligenter conſeruabit; ſi quæ uero deſiderabuntur, aut quaſi ad locupletiorem familiam alendam, aut filiabus dotem comparandam longe compluribus, ea ſuo ſtudio aliunde bonorum imitatione comparare debebit. Quod igitur quiſque naturæ bonum poſſideat, is in eo ita ſe exerceat, is id ita tueatur, ita foueat, ita amplexetur, ut in eo cæteris aliquando ſe præbeat ad imitandum. in eo uero, quod deſiderabitur, (neque enim nobis ſemper cupreſſus erit pingenda) id arte, atque meliorum imitatione ut corrigat, accurate ſtudebit. Qui uero natura peſſime imparatus erit (quando omnibus aliquid conſulere uolumus, etſi cum bonis admodum ſentimus, non, ut aiunt, ex omni ligno apte Mercurium fieri ſolere) cui inquam penè tota aliena ſit natura inducenda, ſua contra exuenda, eum, ne ſe quoque uitium ſuum aliqua ex parte corrigere poſſe deſperet, fideliter admonemus, ſi ſtu-

dium, diligentiam, amorem in eo adhibebit corrigendo. Quin etiam accidere poſſe, ut probatiſſimus, atque maxime perfectus euadat, polliceri poſſumus fortaſſe non inepte. qui quaſi agreſtis arbor faciat, quæ cum nullius tolerabilis ſaporis fructus ferret prius, per ſurculum unum alienum in ſe immiſſum, ueterem illam omnem acrimoniam exuens, nouos, ac minime inſuaues ſuccos recipit, ſic ille totus à ſe ſe diſcedens, ac in eum locum probatiorem naturam admittens, atque interſerens, aliquando etiam ſe ſentiet è ſtipite hominem euaſiſſe perelegantem. conetur modo, audeat, contendat, habeatq; in primis, qui uiam monſtret, qui fideliter edoceat, uel ſi omnino cum primis minime excelluerit, certe eò perueniet, ut ſui loci haudquaquam pœniteat, neque in poſtremis, atque contemptis habeatur. Equidem imitationi (ut quod de ea ſentiam, tandem planius explicem) id accidiſſe arbitror, quod cæteris omnibus artibus accidiſſe conſtat, ut ea, quæ à ſapientibus uiris probarentur, ſtudioſius ſequeremur, quàm quæ non ſatis tuto à nobis eſſent excogitata, cum periculo experiremur. Quemadmodum in frugibus planiſſime uideri poteſt, quæ poſtquam ſunt in uſum hominum adinuentæ, nulla gens tam effera, nulla tam elegans fuit, quæ ab ijs ſerendis, atque colendis ad nouam uictus rationem indagandam animum ſuum conuerteret. Sic in ædibus ædificandis, eueniſſe, affirmare non dubitarim, in quibus homines primum, ut cuique factum accidebat, ex quaq; materia ad frigus, imbres, niues, atque ardentio-

ris ſolis æſtus depellendos, atque defendendos tectum aliquod ſibi conſtituebant. ut uero iꝫ reperti ſunt, qui ad neceſſitatem illam ædium quoque dignitatem, atque magnificentiam addidere, primam illam ſimplicem ædificandi rationem auibus, atque feris relinquentes, hanc artis magiſtræ ſolam poſteri ſibi uendicauerunt. Simili ratione in pictura factum eſſe facile coniꝫci poteſt, eam uidelicet initio aut ex carbone, aut ex ebuli baccis extremis lineis, iſq; craſſioribus rei tantum, quæ effingeretur, imaginem circunduxiſſe, poſtea uero rem feliciter ad diſtinctiores colores perueniſſe, ac non modo ut formæ ueritatem ipſam referret, ſed animi etiam affectus, ac ætatem in uultu proponeret explicatam, fidelius obtinuiſſe. Qua una perfecte percepta, illa rudioris ætatis lineamenta quaſi ſpongia ſunt ex hominum animis, nedum ex gentium uſu prorſus deleta, atque extincta. Vt in hac quoque noſtra pari ratione faciendum eſſe facile uideri poſſit. nam quouſque primi rerum omnium auctores non ſatis probarentur, ſuum tum cuique ingenium ut experiretur, ac ſe unum ſequeretur, recte fortaſſe permitti potuit. ut uero paulatim cum hominum ingenia, tum ſtudia uſque eo ſe expoliendo peruenere, ut penè omnia haberent abſolutiſſima, atque perfectiſſima, ac cuiuſque rei quaſi certiſſimam imaginem ſibi effinxiſſent, plerunque ad eorum regulam certiſſimam agendi rationem dirigendam eſſe, boni omnes comprobaſſe uidentur. Quin etiam in ipſo naturæ noſtræ bono excolendo nihil prorſus obfuerit habere ad cuius imaginem id

expoliamus, atque perfectius abſoluamus, ut omnino hæc imitandi ratio cum hominum ſtudijs, tum etiam naturæ beneficio plurimum profutura ſit. Illud autem in primis, etſi poſtremo in loco poſitum ſit, diligenter etiam, atque etiam erit uidendum, ut, qui ſiue naturam ſuam tantum ſequatur, ſiue qui alienæ ſe quoque commiſerit, rei in primis, qua de agetur, naturam attentius obſeruet, atque cuſtodiat diligentiſſime, quemadmodum Maro, qui alio numero, atque uerborum granditate tubam inflauit, cum Aeneæ errores, atque res eius præclare geſtas cecinit, alio cum rei ruſticæ (ut bucolicum carmen longe hoc quoque inferius nunc omittam) præcepta tradebat, cum eodem tum genere uerſus omnia perſequeretur. quod de uno ſcribendi genere dictum, de omnibus dictum uolo. Sed iam qui nobis imitandi ſint auctores, quoſque duces ſequi debeamus, explicare aggrediamur. Optimi igitur in quaque facultate, quorum ſimiles ſimus, nobis proponendi ſunt auctores, ne ſi, quem ſibi quiſque ad imitandum ſuſceperit, eum ſuperare, aut etiam æquare, quorum utrunque eſt difficile, ac perrarum, non poſſit omnino, ſaltem eo in loco conſiſtat, quo prorſus iacere non uideatur, ac in ea quoque commendationem aliquam ferat, qui non humilia ſectatus, in deligendo recte ſenſiſſe iudicetur. Quos autem optimos intelligam, ij planè ſunt, qui nobis uſu, ac bonorum teſtimonio maxime comprobantur. Cæſarem in hiſtoria Cicero plurimum commendat. Saluſtium uſque eo quidam in Romana extulerunt, ut

illi in ea principatum deferre non dubitarint, cum Liuio lacteum eloquentiæ (ut ipſi dicunt) iam plerique tribuant candorem. Catoni, Varroni, Columellæ (his etiam Palladius aliquo modo, ſi quis uelit, per me quidem licet, accedat) Aſconio, Celſo, Vitruuio, in ſuo cuiq; ſcribendi genere, atque ordine certiſſimo non minima laus tribuitur. in uno uero Cicerone (ut Cæſaris nunc teſtimonium omittam, qui illum non tam de patria, de qua optime, quam de nomine Romano meritum eſſe teſtatus eſt,) omnia, quæ eloquentiæ propria ſunt, una omnium hominum, & ſeculorum ſententia cumulatiſſime ſunt abſoluta. In poëtis autem Terentium ea commendatio proſequitur, quæ eius fabulas ob earum elegantiam à Lelio, atque Scipione conſcriptas eſſe ſuſpicatur. Plauto nullum maius dari potuit teſtimonium, quàm cum maiores dixere, muſas, ſi latine loqui uoluiſſent, Plautino ſermone fuiſſe loquuturas. Seneca autem mea quidem ſententia non tam accuſandus eſt, quòd non perpetuo planè ac ſplendide latine locutus ſit, quàm etiam laudandus, atque recipiendus, quod tragœdiæ formam, neque eam admodum contemnendam, qui nobis commonſtret, ſolus remanſerit. Catullum, Tibullum, Lucretium, Horatium, Maronem, tantum abeſt ut boni omnes non magnopere laudent, ut eos etiam nullo fine ſuſpiciant, mirentur, colant. Sed rem hanc totam, ſi placet, paulo copioſius, atque diligentius pertractemus. Ex ijs itaque, qui ad ſcribendam hiſtoriam (quando hos prius ſupra nominauimus) ſe ſe appli=

cuerunt, tres eſſe dicebamus, qui in ea facile præſtarent, Cr. Saluſtium, C. Iulium Cæſarem, T. Liuium Patauinum, *qui omnes cum maxime diuerſum ſcribendi genus ſecuti ſint, in ſuo quiſque tamen aſſecutus eſt, ut admodum probaretur, nam in duobus primo, & poſtremo, ſanè quædam uirtutes extant, quæ ſummam illis, quam poſſident in ſcribendo, laudem omnem confecerunt.* Sed *his tamen luminibus uitia quædam ipſorum propria non nullas tenebras offuderunt. ut in* Saluſtio, *qui, cum* Thucididio *more creberrimis, ac locupletiſſimis ſententijs hiſtoriam ſuam exornet, atque illuſtret, ac in ea dicendi breuitate, quæ hiſtoriæ maxime propria eſt, ſine controuerſia ſolus dominetur, nec non locorum, atque perſonarum mirus ſit deſcriptor, non caruit tamen ſuis quibuſdam uitijs, quæ hiſce uirtutibus aliquid officerent. non enim deſunt, qui elaboratæ orationis hunc accuſent. certe uero permulta hic uerba, quæ prorſus ab illa excultiore, atque adeo ſua ætate exciderant, retinere conatur: non enim abduci poteſt, quin latinam orationem nimis uetuſtis, atque horridioribus uerbis abſurde infuſcet, obtenebret, exaſperet, atque inculcet.* Liuium *autem (ut eius candorem nunc miſſum faciam) magis in concionibus ſuis ſummos ſibi clamores excitare boni plærique exiſtimant, ac eum illa in parte omnem laudem exhauſiſſe facile conſentiunt.* Sed *hic quoque in eo, in quo maximam laudem aſſequi uidetur, ne interdum extra ſuos cancellos (ut patauinitatis illud neſcio quid ei condonem) dicendo efferatur, magnum eſt*

periculum.

periculum.cum eo orationis genere in concionibus uti non liceat, quod acre, atque contortum appellatur, ac ſæpius uſu ueniat, ut milites hortandi ſint acriter in rem promptius, ac uehementius gerendam. Iam uero ut de Cæſare agamus, hunc ego mihi ex noſtris, in quo omnes hiſtoriæ uirtutes eluceſcant, nihil uitij contractum ſit, ſine ulla exceptione propono. Nam ſi in hiſtoria plana breuitas maxima in laude ponitur, quis uno Cæſare pura, atque illuſtri breuitate dulcior, atque planior? in quo ne uerbum quidem, quod aut ad rei planiorem deſcriptionem deſideres, aut ad nimiam luxuriam diffluens redundet, poſitum eſſe offendes. Sincerus hic rerum eſt geſtarum pronuntiator, nudus, rectus, ac nullo oblitus fuco, ſed ſuo quaſi ſanguine coloratus. quin eo ipſo, quòd omni orationis ornatu caret, nulliſq; ad uenuſtatem calamiſtris eius dictio eſt inuſta, multo ornatior, atque uenuſtior uidetur, ut mulier, quæ ſuopte bono ſatis habens ad pulchritudinem, quo minus ad eam cultus adhibeat, eo multo uenuſtior, multoq; comptior ſit. uerba in omni oratione ea maxime eſſe debent, quæ uſu probentur, ſi uero ad id horum delectus acceſſerit, nihil tum poſtea relinquitur, quod orationi deſideremus. Quæ duæ res in uno Cæſare maxime enitent, nihil enim uerborum eſt uſu & conſuetudine non probatiſſimum, nihil humile, nihil abiectum, nihil indignum in eius oratione ſentitur. Hiſtoriæ item oratio ut leni, atque æquabili tractu profluat, non poſtrema eſt commendatio. At in Cæſare quæ uerborum lenitas? quàm apta col=

locatio ? quæ uero huius æquabilis concinnitas ? nihil in eo aſperum, nihil incompoſitum, nihil abſurdum offenditur, omnia item ſic cohærent, ſicq; apte coagmentata ſunt, ut emblema uermiculatum imitari eius oratio uideatur. Hæc denique ita cum iuſto, ac tolerabili ſpiritu terminantur, ut ne uerbo quidem productior, quàm par eſt, trahi, aut anguſtior, quàm deceat, premi ſentiatur: cum in ſuperiorum altero tribus interdum uerbis conſtricta, fortaſſe nimis arcte comprehendatur, in altero uix tribus uerſibus luxurians ſententia longius dilaxetur. Qui autem hunc accuſant, quaſi omnem hiſtoriæ legem in ſua hiſtoria minime complexum, ij quàm id recte, uiderint ipſi. Equidem cum uno Cicerone errare malo, quàm cum illis ſapere, qui cum de hoc
» ipſo agit, ſic inquit. Sed dum uoluit alios habere
» parata unde ſumerent, qui uellent ſcribere hiſtoriam,
» ineptis gratum fortaſſe fecit, qui uolunt illa calami-
» ſtris inurere, ſanos quidem homines à ſcribendo deterruit, ut ineptos eos appellet Cicero qui uelint manus addere, ac quaſi pigmentis circũlinere, ſanos, qui ab eo munere ſuſcipiendo ſunt deterriti. id quod nulla alia ratione factum eſt, niſi quia diuinus ſcriptor omnem hiſtoriæ uim in ſua hiſtoria conſumpſerit, nihilq; quod ad eam partem ſcribendi pertineret, aut omiſerit, aut non ſit omnino egregie perſecutus. Hunc igitur mihi, ſi hiſtoriam ſcribam, ſine ulla dubitatione proponam, ad cuius ſcribendi rationem meam ipſe omnem conformem, atque conſtituam hiſtoriæ imaginem. Quæ mea ſententia eo quoque no-

mine meo animo longe probatior accidit, quòd idem And. Nauagerium ſenſiſſe memoria teneo, poſtea uero Petr. Bembum hoc ipſum in ſua hiſtoria feciſſe uideo. quorum duorum præſtantiſſimorum hominum auctoritas tanti apud me eſt, ut cum ab illa maiorum noſtrorum ætate diſcedo, quæ elegantioris latinæ dictionis copiam omnem ſecum extulit, his & recte iudicandi, & perquam ornate loquendi primas facile concedam. Hiſtoricis uno plures ſunt, qui de agricultura cum ſumma laude ſcripſerunt. uerum in Catone multa inania, præter uerborum uſum obſoletum, ſunt qui grauiter reprehendant. In Varrone autem aliquanto latinus ſermo cultior eſt factus, ſed ipſe quoque paulo preſſior uideri poteſt, quàm tanta rei magnitudo poſtularet. Viam tamen ſi quis utriuſuis inſiſtat, non admodum eum improbem, modo eam quibuſdam in locis laxiorem, ac paulo patentiorem efficiat eundo. Hos Columella ſequitur, ſed qui ab utriuſque anguſta (ut dicebamus) nimis præcipiendi ratione in patentiora præcepta diſceſſit, & ea ipſa cultiori illo dicendi genere, quod magis probatur, elocutus eſt. Ad hos Palladius acceſſit, non totus hic quidem fortaſſe contemnendus, qui non ſolum ueterum inſtituta non neglexit, ſed ſuam etiam quandam præcipiendi uiam adinuenit nouam, qui ſingulis ſeparatim menſibus ſuum quodq; ſtudium conſtituit, ac certo quoque tempore quid faciendum, quid non, planiſſime demonſtrauit, in quo rem ruſticam non tam edocere, quàm etiam componere eſt uiſus. Vereor ne meum iudi=

cium in certiſſimum periculum adduxerim, qui tam libere de præſtantiſſimis uiris, quid ego ſenſerim, poſteris etiam ſcriptum relinquere ſim auſus. hoc enim qui facit, non tam uidetur de aliorum ſcriptis iudicium facere, quàm ſua ipſe ſcripta, de quibus alij iudicent, in medium proferre. Sed *in hoc quoque* Ciceronem*, quæ imitemur, locupletiſſimum habemus auctorem, qui idem præclariſſime fecit in eo libro, qui* Brutus *inſcribitur.* Atque *haud ſcio, an hoc quoque meo periculo ſtudioſis, quod unum attendo, ſtudeoq́; maxime, aliquid profecerim omnino, ut poſt hoc meum iudicium non deſint, qui ſuum quoque, fortaſſe rectius, interponant, ac quod à me ſtudioſi habere nequiuerint, id mea ſaltem cauſa planè ſint conſecuti.* Redeo *igitur ad inſtitutum, ac ad eos, qui interpretem agunt, quiq́; magis in alieno ſtudio ſuum ſtudium exercent, quàm aliquid, quod alij interpretentur, eius generis ipſi conſcribant.* Si *mihi igitur interpres ſit aliquando agendus, nihil mihi aut* Donati *prudentia, aut* Seruij Honorati *diligentia, (ut reliquos minorum gentium interpretes omittam) quicquam obſtiterit, quo minus* Aſconium Pedianum *mihi deligam, cuius ad rationem interpretandi totum me conferam, atque adiungam. quod à meo* Manutio *in epiſtolis ad* Atticum *exponendis uideo fieri ſane quàm præclare. agāt alij per me quod lubet, non ſe ſe oſtentent, non ab re aberrent, non omnia conturbent, non etiam perperam ſæpius exponant, uideant interdum quid dicant, hic uero meus ita recte omnia pertractat, ita planè docet, ut*

neque in re facili faſtidium creet, neque in difficili non facillime ſatisfaciat. quin id utrunque ea oratione perſequitur, ut uix ſcias interdum an is ſit, an Cicero, qui loquatur. unum in eo tantum deſiderari poteſt, ut aliquando integer alicunde in lucem emergat, id quod à meo Manutio magna ex parte uidetur expectari. In ijs autem diſciplinis, quibus ſingulis ſinguli tantum ſcriptores memorantur, facillima in deligendo accidit deliberatio. quem enim fugit, ſi cui in re medica ſcribenda uerſandum ſit, ab uno Celſo, uiro mea quidem ſententia diuiniſſimo, nunquam eſſe diſcendendum? ſin autem in ea facultate, quæ uillas, quæ ædes, quæ templa, quæ urbes ipſas, quales futuræ ſint, effingendo præmonſtrat, atque repræſentat, operam ſuam collocarit, quàm ille imaginem ſequetur, niſi quam illi Vitruuius conſtituerit, atque confinxerit? Sed præter eas, quas pauciores commemorauimus, longe etiam plures ſcribendi formæ ſuperſunt aliæ, quæ ſuam & ipſæ, cui ſe adiungant, à nobis imaginem deſiderant. nam & agimus cum abſente per literas, idq́; non uno modo. Artium deinde præcepta traduntur. Poſtremo incidunt accuſationes, uituperationes, ſuaſiones, totidem, his quæ apponantur, defenſiones, laudationes, diſſuaſiones. horum omnium generum imagines, mea quidem ſententia aut ab uno Cicerone, aut à nemine alio ſunt petendæ, ſi quidem hic ita eas omnibus ſuis lineamentis, atque coloribus deſcribendo expreſſit, itaq́; expreſſas omni orationis ornatu illuſtrauit, ut in utro ſit maiorem laudem aſſecutus,

non facile dixeris. nam quod ad epiſtolas, planè ſcis earum multa eſſe genera. aut hic unus omnia feliciſſime executus eſt, aut quæ non attigit, aut id facere ei minime uſus uenit, aut contempſit omnino. Certe ſi quis, quæ Cicero tractauit, perfecte nouerit, nihil uereor, quin cætera quoque à ſe ipſo poſſit egregie pertractare. quod Bembus in ſuis (ut dicunt) breuib. optime comprobauit: qui ſic ea in epiſtolæ formam redegit, ut, cum illa legas, uere latinas epiſtolas legere uidearis. cum uero præcipit, non tam id agit facile, quod agit, quàm facillime, quàm fideliter, atque diſtincte. nam ſi de re multiplici præcepta ſunt tradenda, ſtatim ea in ſua diuidit capita, partes deinde cuiuſq; capitis recto ordine, atque ratione abſolutiſſime, ac minutiſſime conficit. Sin autem oratio altius tollenda eſt, atque aut ad iudices cauſa eſt peroranda, aut aliquem ad populum ornandum, aut in ſenatu grauiter ſententia dicenda eſt: aut hic unus omnia egregie præſtitit, aut alius nemo. quis enim hoc uidet acutius? quis inuenta ſuo quæque loco certius diſponit? quis ornatius? quis copioſius? quis grauius loquitur? quis item cum cauſa exorditur aptius? quis breuius, ſuauius, magisq; dilucide rem totam narrando complectitur? quis ſuas uires auget fortius? quis aduerſarij ualidius debilitat? quis item commodius à propoſito digreditur? quis commodius ad propoſitum redit? quis hoc poſtremo, & quibus animi acerbius impellantur ad iram, & quibus impulſi lenius ad miſericordiam traducantur, aut miſerabilius, aut acrius pertractat? in qua

quoque poſtrema dicendi uirtute maxima quia ſolus dominabatur, in ijs cauſis, in quibus plures patroni adhiberentur, eam omnes illi coniunctiſſimis ſententijs deferebant. Res una eſt uaria, & multiplex oratoria facultas, in cuius aliqua parte qui excelluerint, multi ſanè quidem numerantur oratores, qui uero uniuerſam eius pertractandæ rationem egregie, ac perfecte tenuerit, cuiq; primas, & ſecundas, & tertias omnes uno conſenſu facile conceſſerint, ſolus eſt Cicero. nam ſi in re humili uerſetur, eamq; aut demiſſius, ut par eſt, ſequatur, aut ſi ad cauſæ amplificationem illam ipſam altius tollat, dici non poſſet, quàm utrunque faciat commode. In magna uero ſi idem uſus accidat, aut hic omnem ad eam extollendam orationis uim, atque illam ipſam luminibus omnibus illuſtrandam ſplendidiſſime adhibebit, aut præterea nemo. Sin autem contra hæc eadem extenuanda ſit, nihil hoc humilius, nihil abiectius demitti poteſt. cum in temperata nihil extrinſecus attingat, quo quidem magis ad hanc, quam ad alteram partem inclinare uideatur. Duæ ſunt res in Oratore, quæ illi maximam laudem afferre ſolent, dicendi uis, ac ſuauitas, utra quarum uis in quo extiterit, is certe magnus habebitur orator, utram uero Cicero certius poſſederit, in dubio relinquitur, nam cum uult, ita auditorum animos ſuauitate perfundit, ut eos omni liquefaciat dulcedine. Contra, ſi libet, ſic altius eos ipſos defigit, ut in ijs grauitatis aculeos ad diuturnum tempus relinquat. ac ne ſingula (ut cœpi) pergam ſuis laudi=

bus tollere, quæ in hoc uno omnia ſloruerunt, id tantum addam, hoc uno in quouis dicendi genere nihil perfectius, nihil cumulatius, nihil abſolutius nec factum eſſe, nec fieri potuiſſe, huncq; eum fuiſſe oratorem tenere poſſumus, quem Antonius ſe nunquam uidiſſe dicebat, quemq; Cicero ipſe in ſuis oratorijs libris optime informat, tametſi is probe, & modeſtiſſime diſſimulet. Hunc igitur unum in hiſce dicendi generibus, ad cuius imaginem ſcripta ſua conformet, atque ad cætera dicendi genera locutionem transferat, quiſque ſibi proponere, ac deligere maxime debebit. Sed quoniam mihi iam integrum non eſt, ut poëtas ab oratoribus ſegregem, quos ſupra coniunxerim, pergo, ut eos quoque abſoluam. tametſi quam difficili, ſcopuloſoq; in loco mihi uerſandum ſit, planè uideo, cum de ijs hominibus, qui animi uigore ad Deos propius, quàm genere ad homines accedunt, ego homuncio iudicium facturus ſim. Sed hæc quoque ioco pluris ſit, apud me animum erga ſtudioſos meum ſingulari officio extitiſſe, quàm uel tantum meum periculum diſſimulando deuitaſſe. Ego igitur ex tanto eorum numero (eſt enim penè infinitus) qui in pangendis uerſibus ſe ſe oblectarunt, paucos admodum reperio, qui ita ingenio ſloruerint, ita eloquentià præſtiterint, ita denique diuino illo ſpiritu afflati uerſus eius generis ediderint, ut digni habeantur, quorum nobis imaginem proponamus ad imitandum. Atque ut ab illis exordiar qui numeris huic, qua uulgò latini loquebantur, orationi coniunctiores ſunt: Duo tantum

nobis ex comicorum numero ſuperſunt, M. Plautus, & P. Terentius, ex quorum utroque ſatis habebis, quod in tuam fabulam transferre poſſis ad imitandum, nam ſiue riſum quæras creberrimum, quod populo maxime placere intelligo, id ex Plauto ſumas licebit. Sed ne riſum tamen excedat, erit tibi magnopere uidendum. Sales enim & facetiæ uſque eò ſales ſunt, quoad intra legem ſuam continentur, cum uero ad ſcurrilitatem luxuriantur, tum plebeio tantum dignæ ſunt theatro. Sin grauitatem in ſcenam inducere mauis, ac cum ſumma etiam dignitate delectare, qua uia id efficias, Terentius tibi facile demonſtrabit. de quorum utroque plura nihil attinet dicere, quàm quæ ab Andrea Nauagerio in ſua in Terentium epiſtola prudentiſſime ſunt diſputata. Latinam quidem orationem paucis quibuſdam uetuſtis uocibus(ſic enim ipſi tum loquebantur) declinatis, ex utroque tibi mutuari licebit. lõge tamen eam uberiorẽ Plautus ſuppeditabit. ſterilis enim quodam modo, uel(ut modeſtius agam de tanto uiro)parcior eſt Terentius, qui, quæ res illi ſe offert ſæpius dicendam, eodem ſemper modo, aut paucis admodũ mutatis, an pronunciet nihil laborat. cum Plautus in eo nunquam ſit ſui ſimilis, nouusq; in noua oratione ſemper appareat. Politior, ac caſtior tamen, quodam etiam modo nobilior Terentij locutio omnibus ſemper eſt uiſa, quæ res una fortaſſe in eam opinionem homines induxit, ut eius fabulas magna ex parte à Lelio, atque Africano expolitas, uel etiam confectas eſſe ſuſpicarentur. Comœdiã ſubſequitur Tra

gœdia, etſi ſcio alio ordine hanc natam eſſe. in hac autem ſi meum iudicium libere proferam, uereor magnopere, ne contra multorum ſententiam ſatis id poſſim ſuſtinere, atque probare. nam ſecus, quàm ego ſentio, multis iam pridem perſuaſum eſſe intelligo. Sed, ne ab hoc quoque deterrear, Nauagerius efficit, qui Terentio hoc modo poſt multa ſecula aduerſus multorum ſententiam in comicis locum ſuum præclare reſtituit. Secum igitur in hoc genere fabulæ plerique peſſime actum eſſe grauiter queruntur, neque id tantum tragicorum paucitate, qui ad unum ex frequenti numero ſunt redacti (id enim incommodi cum multis alijs artibus illi commune accidiſſe, aliquam conſolationem habere poſſet) ſed quia, qui reliquus eſt, ita eius ſcripta improbantur, ut ne digna quidem ſint, quæ perlegantur, ne dum in ullum eum tragicorum numerum perduxerint. utrum autem id ita ſit, iam uideamus. Tria ſunt, quæ tragœdiæ maxime conueniunt, expectatio, geſtio, exitus. horum nihil in tot huius tragœdijs deſiderari uidetur. Summam enim hic auditori cum magnarum rerum excitat expectationem, tum illum uſque eò ſuſpenſum ſuſtinet, ut, quorſum tantus apparatus prius, quàm ad rem ipſam ſit peruentum, minime ſentiatur. Quod autem ad rei geſtionem, aut ea uerbis tantum explicatur, aut etiam re ipſa oſtenditur, & ut uera ante oculos geritur. dictionis id quidem genus eſt, quod ſatis tolerabile eſſe uideatur. certe quicquid habet minus purgatæ locutionis, & illi ætati, & eius fortaſſe nationi potuit condonari, aut tanti

omnino eſſe non debuit, ut quæ eius cætera multa ſunt optima, tam inique ex hominum lectione quaſi delerentur, præſertim cum locutionis rationem penè totam aliunde petendam eſſe præcipiamus. Alterum erat, cum res ante oculos, ut eſt prius uere geſta, iterum quaſi uera geritur. in quo neque hic exlex, aut temerarius eſt actor. nam etſi Medeam coràm populo necantem filios inducit, item Herculis à patre furenti ſagittis confoſſos, licere hoc quoque per fabulæ legem, ſunt qui grauiſſime teſtentur auctores, & qui græcam ſcripſere fabulam, hoc ſuo arbitratu factitaſſe conſtat. At Horatius in latinis aliter ſenſit. at etiam rectius ſenſerit, & naturam ſuam, & fortaſſe etiam ſua tempora ſecutus, ab horum ſpectaculorum immanitate abhorruerit, ſubſecuta eſt alia ætas, atque alius ſcriptoribus animus eſt datus. certe neque Horatio iniuriam, neque mihi nouam legem facio, ſi ad duarum legum alteram ſubſcriptionem meam accommodo, eius non ſequor. quaſi uero & Terentius à comicorum lege non interdum recedat, & non in fabulam bonam meretricem, ſocrum nurus cupidam, ac prorſus alienas perſonas ad quoddã certum tempus minime inepte introducat. Exitus autem is eſt, qui maxime tragœdiæ conuenit, luctuoſus. quin etiam ſi paulo lætior adhibeatur, non is tamen eſt, quo minus fabula probari poſſit. Tragœdiæ una grauitas maxime propria eſt. hæc autem aut perſonis, aut re, aut uerbis ipſis contineri, atque præſtari ſolet. Quod autem ad perſonas, eæ quidem in hunc ſunt inductæ, quæ tragœdijs conueniunt,

regiæ, magnæ. Res *autem niſi ea quoque, quæ tragœdias excitet.* Poſtremo *uero ſic grauiter agit, ut neque rei uerba, neque uerbis res perampla deeſſe uideatur. in re enim horribili ubi eius oratio non grauis? ubi non triſtis? ubi non atrox? ubi autem remiſſa? ubi læta? ubi placida? ubi denique cum re tota non conſentit, atque conuenit optime?* Tragœ*diæ uero grauitatem, de qua nunc agitur, adiuuari in primis grauitate ſententiarum nemo non intelligit.* Quis *autem uno* Seneca *in ſententijs eſt crebrior? quis etiam grauior? cum in eo quot uerſus, tot penè grauiſſimæ ſententiæ numerentur, eæq; omnes & ſuo loco, & cum dignitate poſitæ, atque dictæ ſint?* Quanto *tragœdiæ ſcriptor magis miſericordiam auditori commouebit, quanto rem crudeliorem, ac magis atrocem faciet, tanto ab hoc maiorem ſibi plauſum excitabit, tanto eius gratiam inibit æquiorem. at* Seneca *cum id exequitur, uſque eò partem illam integerrime præſtat, ut miras inter queſtus acclamationes auditori ſuo commoueat.* Chori *in tragœdia niſi cum re ipſa conſentiant, niſi pleni ſint ſententijs, niſi æque ſcelus atque dignum eſt lamententur, aut contra, uirtutem laudibus efferant paribus, ij uitio aliquo carere non poſſunt. ubi autem hic noſter legem eam non diligenter cuſtodiuerit, ac religioſe conſeruarit, ubi non ea omnia cumulate præſtiterit, ubi aliquid admiſerit, expecto, qui me doceant. quod tantum abeſt ut facile poſſint, ut (ſi cum hoc aliquando æquiore agant animo) in ijs ipſis choris ſcribendis noſtrum græcos omnes, qui extant, ſuperaſſe fatean*

tur, neceſſe ſit. id uero mihi in hoc uiro permirum uidetur, quòd cum tot fabulas, eaſq; tam copioſe omnes perſcripſerit, nouus tamen ſemper appareat, nũquam ſui ſimilis. neque qui, quod à ſe antea ſit dictum alias, in alium item mutuetur locum. ut quaſi amnem imitetur, cuius idem perpetuus ſit curſus, quæ tamen aqua ſemel præterlapſa eſt, nunquam relabatur. Vt inique, atque haud ſcio an impie iſti facere uideantur, qui tam ob paruam cauſam unicum poetam ne legendum quidem eſſe contendant, ſiquidem totum hominem leuiſſima de cauſa prorſus tollere, belluarum magis, quàm hominis eſt omnino. Equidem cum in hoc genere plures ſcripſerint, cæteriq; omnes prorſus interierint, reſq; tragica ad unum hunc redacta ſit, huic, cui melior fortuna pepercerit, ab hominibus quoque parcendum, atque in quem eum locum ea ipſa poſuerit fortuna, in eo ab ijs quoque retinendum eſſe, facile cenſeo. Iam uero Catullo in eo genere carminis, cui ex ſyllabarum numero hendecaſyllab. nomen eſt inditum, ne primas facile concedam, ij efficiunt, qui in obſcœnum Deũ tam laſciue, tamq; urbane iocantur. Sed poſt eos, uel unàm etiam cum ijs primum locum per me quidem licet ut teneat. perſalſe enim, & facete genus illud omne pertractat. Dij facerent ut eius opus tam integrum haberetur, quàm ipſe in dicendo penè nihil omiſit, quod eſſet deſiderandum. At aliter ſenſit Ioan. Pontanus, & quidem mihi grauiſſimus auctor opponitur, cuiuſq; in eodem numero uerſiculi mihi maxime arrident. belliſſime enim etiam ipſe io-

E 10 01 3 E 10 01 3

catur, & urbaniſſime, ſed uereor, ne ad nimiam mollitiem ſe ſe dimittat. Venuſtatem quidem magis laſciuientem, quàm ex aliqua parte grauitatis digni tate temperatam non diſſimulat. Primum autem lo cum in elegia Tibullum ſcribendi ſuauitate ſibi uendi care putamus. neque ſit nunc, qui illi aut Ouidium, aut Propertium conferat. quorum uterq; omnino quaſdam elegias conſcripſit, quæ admodum non con temnantur. in cæteris uero, quorum longe maior eſt numerus, alter aut ſe iuſto demiſſius agit, aut ita cum numeri, tum uerborum nullo prorſus dele= ctu habito uerſus pangit, ut ſæpius quicquid in buc= cam in carmen coniÿciat. Alter uero, aut rei diffi= cultate, aut numero quodam aſperiore paulo horri= dior habetur. cum in Tibullo penè lectiſſima omnia, & propterea etiam facillima legantur, cadantq; ita eius numeri leniter, ut magis concinne cadere non poſſent: ac, in quo primam laudem acquirit elegia, hic ita apte uagetur, itáq; compoſite diuerſa conne= ctat, ut in re multiplici, ac peruaria integrum, ta= men ac perpetuum, quàm longum eſt, filum exiſtat. Quod Franciſcus Molſa planiſſime ſenſit, qui ad huius imaginem optime omnium uerſus faciebat. Hora= tius in duobus carminum generibus egregie uerſatus eſt, Lyrico, & hexametro: ſed non illo quidem gra= uiore heroico, quo diuinus Maro: ſed qui longe eſt, cum ad amicos abſentes ſcribendum, tum inter præ= ſentes colloquendum, familiarior: in quorum utroque qui illi ſimilior eſſe ſtudebit, recte probabitur. ut in Lyrico meus Flamminius, tametſi nimis cito artem

illam deſiuit. in illo uero altero, in quo ita laxis numeris aſtrictam orationem incedere dicebam, ut penè libere ingredi uideretur, Bonamicus, Lampridius, Priulus, qui tamen & ipſe aliò hæc ſtudia conuertit ad ſanctiores literas, necnon etiam Manutius noſter, qui egregie eo quoque numero ad amicos ſcribere conſueuit. ſed quoniam in hac quoque parte dupliciter uerſari dictum eſt Horatium, & cum ad abſentes ſcribit, & cum agit coràm, nolim in hoc, quò præſens oratio refertur, quiſpiam mihi Iuuenalem audeat obijcere. Nam Perſium nihil uereor. nam cum ad caſtigandum, quod in eo ſit maxime uerſuum genere, duæ uiæ ſint omnino, is aut iudicio non ſano, aut natura praua ductus odioſiorem ſibi delegit, quæ eſt, ut perpetuis iurgijs, ac pœnæ metu propoſito peccantem ad ſanitatem traducere conetur, in qua accuſandi ratione ita ſæpius acrem caſtigatorem, atque aſperum agit commonitorem, ut magis ad grauius delinquendum, ac etiam ad deſperationem reum impellat, quàm ut ſuorum ſcelerum quicquam aut pudeat, aut pœniteat. ac ne te multis teneam, cui non id elatum nimis, uel dicam inſolens uideri potuit,
„ *unde exorditur? Semper ego auditor tantum? nun*
„ *quam ne reponam? at noſter uſque eo leniter ſuum caſtigando adigit, ut is lachrimas præ pudore non teneat, ſeq́: eo, in quo admonetur, oderit plurimum. quod quidem patris eſt, illud magis domini intereſſe uidetur. Ad hæc illud accedit, quòd in latina locutione ille recentior huic Romano concedat, oportet. Quonam tandem, inquit, ille Ouidium mihi reponis?*

num hic ex tot uoluminum aliquo inter tuos recenſeri commeruit? an prorſus, ut qui ad imitandum nihil conferat, reijcitur? hunc equidem, quod uideam, ex heroidum epiſtolis (ita enim inſcribitur illud opus) atque ex transformationibus poſſum in aliquem locum recipere, quo dignus ſit, quem imitemur. Sed huius ipſius Medeam audio à ſummis uiris omnibus in cœlum tolli. ea ſi unquam in lucem prodierit, fortaſſe locum illi alium impetrabit. Iam uero à Lucretio, ſi qui aut de anima, aut de rebus cœleſtibus, ac naturalibus aliquid uerſibus agendum eſſe conſtituit, imaginem eam ſumere licebit, ut nuper Aonius tribus de anima libris optime perfeciſſe iudicatur, qui totum eius numerum ita effinxit, ut mihi penè Lucretium alterum, cum eum lego, legere uidear. Ac quoniam ferè nemo eſt, qui, modo primas ſyllabas attigerit, non audeat aliquid in epigrammate iocari, ac perpauci mea quidem ſententia ita ſcribant, ut iterum legi poſſint, his quoque maxime prouidendum eſt, ut habeant quo rectè imitando ſe ſe recipiant. hanc autem palmam ſunt qui Catullo conſtanter deferant, ſed is quodam ſuo numero nimis delectari uidetur. qui næ mihi quoque probatur, ſi ſua ſponte ueniat. ſed uereor ne ui ſæpius coactus trahatur in compoſitionem, certe conquiritur diligentius, & propterea etiam laborioſius connectitur, atque non facilius comparatur. longe uero maior eorum eſt numerus, quanto etiam ignarior, qui in hoc genere Martialem ſequantur. de quibus nihil aliud dicam, quàm id eis facere ſine riuali, per me

quidem

quidem maxime licere. Equidem illos ſoleo, quicunque ij fuere, qui cum Virgilio in obſcœnum Deum tam erudite, tam eleganter luſere, cæteris eius generis ſcriptoribus facile anteferre. idq́; iure optimo facere uideor, quippe qui & inuentione minime uulgari, & dictione, quæ germane latina ſit, æque reliquis antecellant. Quod unus Nauagerius & uidit primus, & omnium imitatus eſt optime. Tria mihi adhuc reſtant, quibus ſimilitudinis imaginem in poëtis attribuam, Bucolicum carmen, grandius illud heroicum, ac quaſi bellicum, & quod inter horum utrunque interiectum eſt, mediocre, quam trifariam imitandi rationem Maro nobis unus cum abũdantiſſime, tum luculentiſſime ſuppeditabit. hic etenim in uno quoque ſic uerſatus eſt, ut in ſingulis omnibus egregie præſtiterit. nam cũ uideret quantam uniuerſa Græcia ex tribus præclaris ſcriptoribus, Theocrito, Heſiodo, atque Homero gloriam conſequeretur, minime contentus, ſi eorum quemuis in ſuo genere tantum æquaſſet, omnia unus in ſe experiri eſt auſus: quod quidem ingens onus ita ualidis humeris ſuſtinuit, ut quo Græci ſuum ſinguli, ac per ſe quiſque, hic ſolus tria illa ſcribendi genera fortiter, ac ſumma cum omnium laude in Latium prouexerit, ſi quidem in paſtoritio carmine humili, atque demiſſo calamo omnium optime eſt uſus, quas manſuetiores muſas ſuo loco, atque ordine res ruſtica temperatius excepit, à qua diſcedens diuina illa diuini hominis tuba altius carmen intonuit, cum heroicas uirtutes, atque arma inuicta iiſdem perpetuis uerſibus grauiſſi-

me eſt perſecutus. Sed de poëtis hactenus, iamq́; ad inſtitutum noſtrum redeamus. Hi ſunt igitur ſcriptores, qui ſuo quiſque genere maxime probentur, quoſque ipſi ex bonorum omnium ſententia ſequendos eſſe ſtatuimus: qua uero id ratione fieri debeat, deinceps altero, & tertio libro planiſſime (quemadmodũ arbitror) demonſtrabitur.

Bartholomei Riccij de imitatione ad Alfonſum Ateſtium, ſuum in literis alumnum, Herculis Ferrariæ Principis filium,

LIBER SECVNDVS.

PROPERANTI mihi Alfonſe Princeps ea, quæ ſcribere inſtitueram de imitatione, hoc ſecundo libro abſolutius explicare, in mẽtem uenit uereri, ne mea hæc omnis opera fruſtra ſumeretur, néue cultius dicendi genus ante, quàm ad ſuum ſummum perueniret, aut meo, aut quouis etiam maiore ſtudio contineri poſſet, quin retro præceps collaberetur. nam cum paucos admodum uiderem, qui illi ſtuderent, multos autem qui obſiſterent acerrime, ac non parum etiam aſcenſus ad eius perfectionem reſtare perſpicerem, facile in hanc ſuſpicionem adducebar, ut magnopere uererer, ne magis inde, ubi nunc ſita eſt, eloquentia, iterum ad imum deijceretur, quàm quod reliquum erat aſcenſus, ſuperaret omnino. cuius quidem mei iuſtiſſimi metus rationem omnem ut planius explicem, paulo mihi altius eſt repetendum. Eloquentia igitur, quemadmodum memoriæ proditum eſt, cum primũ eſt nata, de rerum omnium more paulatim, ac longiſſimo temporis ſpatio ad ſuum ſummum peruenit. nam à regibus (de latina enim nunc agimus eloquentia) ad Ciceronis ætatem, in quo uno ſanè conſtitit, ac quicquid habuit & decoris, & uis, id omne in il=

lo explicauit, ſeptingenti plus minus, intercedunt anni. ſi quidem tantæ difficultatis eſt, ad perfectionem unum quodque ſuam peruenire. floruit illa quidem L. Craſſi, et M. Antonij *oratorũ ætate, ſed in uno* Cicerone *maturitatem ſuam conſecuta, eam poſtea tam diu retinuit, quoad diuina illa diui hominis uox per ſummum flagitium erepta, atque interclusa eſt. uno uero* Cicerone *de medio iniquiſſime ſublato, uſq; eo de dignitate ſua paulatim eſt deiecta, ut primum barbariem omnem in ſe recipere, deinde, quaſi hoc parum eſſet. in alienam linguam tota commigrare coacta ſit. in quorum altero quàm diu conſederit, nihil attinet dicere, cum eo nouo ſermone uulgo omnis adhuc utatur* Italia, *&, ut uideo, perpetuo ſit uſura. in altero uero multa quidem conſenuit, atque contabuit ſecula, ſi quidem ab* Auguſti *interitu (ut quanto poſſum eam longius reuocem) paulatim obſcurari cœpta, non multos poſt annos in eam, quam paulo ſupra dicebam, barbarorum colluuiem demerſa eſt. quo quidem eius miſerrimo, ac calamitoſiſſimo tempore ea peſſime conſcripta ſunt uolumina, quæ ut malæ herbæ, quæ lætiſſimis frugibus innaſcuntur, denſiſſimas bonis illius feliciſſimi ſeculi auctoribus tenebras offuderunt.* Ex *quibus tamen, quando* Dij *uoluerunt, ſenſim caput efferre cœpit, tandem enim aliquando, atque adeo poſt multa ſecula* Laurentius *extitit* Valla, *qui ſic de illa eſt meritus, ut qui quàm optime, longe uero eo quoque melius quòd totam oppreſſam, atque ſepultam offenderat.* Poſt *hunc* Paulus Corteſius *(etſi longo fortaſſe poſt interuallo)*

huic quoque præſto affuiſſe uidetur. quid ille tamen profecerit, non ſatis conſtat. Certe cum Politiani æqualis eſſet, aduerſus eum, ac reliquos eius ætatis eruditiſſimos uiros, ſed parum diſertos, eloquentiæ dignitatem per imitationem eſſe reſtituendam, fortiter contendit. extat eius epiſtola ad eum ipſum Angelum Politianum in hanc ſententiam cum ualde erudite, tum etiam pereleganter conſcripta. His autem Adrianus acceſſit, qui poſtea (ut noſtri loquuntur) Cardinalis fuit, qui & ipſe eloquentiæ lumina, & inſignia quædam, quibus diſtincta maxime illuſtris fieret oratio, ſatis apte demonſtrauit. Hunc autem ipſi (ſi tamen hoc parum de me ipſo per meam modeſtiam mihi licet agere) ſecuti ſumus, qui apparatu noſtro, ut aliquid huic facultati conſuleremus, magnopere contendimus. utrum autem id ſimus aſſecuti, aliorum iudicio relictum uolumus. Ab altero apparatus noſtri anno Marius Nizolius exiuit in medium, qui & ipſe facultati iſti certe plurimum profuit. Poſtremo etiam meus Zanchius, qui uniuerſas latinas uoces ſatis paruo uolumine complecti eſt auſus, cum neque tamen multi præterea alij interim defuerint, ijq; eruditiſſimi, atque ornatiſſimi uiri, qui qua id ratione potuerunt non parum opis in hanc dicendi facultatem ſtudioſe contulerunt. Ex quibus ex ijs, qui proximi deceſſere, quatuor mihi in primis occurrunt, nulla unquam ſinguli ſatis laude cōmendandi, Andreas Nauagerius, Petrus Alcionius, Chriſtophorus Longolius, Iulius Camillus. Sed Nauagerius eo iudicio uir fuit, ut nulla in re, quam

ipſe ſcripſiſſet, quanquam in ea cæteris omnibus faci-
le ſatisfeciſſet, ſibi quicquã ſatisfaceret. quare etiam
eueniebat, ut non ita crebro ad ſcribendum accede-
ret, quin etiam, quod moriens ſecum habuit in Gal-
lia, ubi patriæ ſuæ legatus deceſſit, paucis horis ante
quàm moreretur, ante oculos ſuos comburi iuſſiſſe fer
tur. hic autem quicquid habuit, quod quidem pluri
mum fuit, id totum habuit à natura, in quo ſi uel
mediocre ſtudium adhibuiſſet, nulli dubium eſt, quin
reliquos omnibus ſcribendi uirtutibus facile ſuperaſ-
ſet, certe, quod perrarum eſt, in eo uiro non defuit,
ut in utraque ſcribendi ratione æque egregie excellue
rit. Alcionij autem dictio ſic ea quidem compoſite,
atque naturaliter fluebat, ut cum maxime Ciceronia
na eſſet, ea tamen ab eo ſumpta eſſe, nulli ſentiretur.
non enim eam ſcriptionem conſectatus eſt, quæ locu-
tionem integram, atque adeo periodos ipſas in ſuam
orationem quaſi de induſtria transferret. ſed neque
ipſe ſcripſit multum, aut non is eſt ſemper, qui de
exilio agit. Chriſtophorus Longolius & breui ſatis
multa ſcripſit, & quod ad locutionem attinet, eam
uiam ſecutus eſt, qua quicquid ei dicendum accideret,
id quaſi ex Ciceronis ore dixiſſe, ac eius lingua, ut
ſua uſus eſſe uideretur. quod genus dicendi etiam tũ,
cũ moritur (moritur.n.adoleſcens) ſic probauit, ut nul
li dubium ſit, quin ſi ad iuſtos annos uitam perduxiſ-
ſet, in dicendo facile omnium princeps extitiſſet. Iulius
autem Camillus cum & ipſe minime inepte ſcriberet,
aliam tamen rationem à ſcribendo, qua facultatem
hanc maxime ſubleuaret, ſibi adinuenit, nam cum

præter latinam dictionem, & ad abſtruſiora intelligendum, & ad rem inter ſe quaſi per ſua capita optime conſtituendam mire natura factus eſſet, in id omne ſtudium ſuum contulerat, ut ad facillimum omnium uſum omnem de eloquentia rationem ſuo ordine deſcriptam conſtitueret. inde regium illud theatrum exiuit, tametſi nondum ad eam rationem deſcriptum, quam in animo conceptam habebat. ea autem erat, ut quærenti primum quid de quaque re copioſe diceret, locos ei uberrimos offerret, deinde quo id ordine, atque diſpoſitione tractaret, facile demonſtraret, Qui uero ea omnia egregie ad Ciceronis rationem dicerentur, tertio in loco copioſiſſime ſubminiſtraret. Sed ab hoc tanto, tamq; nobili ſtudio multi primum caſus iniquiſſime eum auerterunt, deinde ſacrarum literarum deſiderium hominem inuaſit, poſtremo mors ipſa totum nobis eripuit, nam cum ego hanc partem agerem, is Mediolani apud Dominicum Saulium repentine moritur, uehemente (ut creditur) apoplisia ſuffocatus. Sed iam redeo ad eos, qui nobiſcum adhuc feliciter agunt, quorum ope, & ſtudio eloquendi ratio, & facultas maxime uiget, ac floret. Ex quorum numero ij mihi occurrunt, quos ſumme probem, duo, qui cumulate ſcribendo quotidie de eloquentia optime merentur, Iacobus Sadoletus, Petrus Bembus, Pola Britanus, Cardinales. Qui autem & dicendo, & docendo duplicem hanc laudem aſſequuntur, Ioannes Baptiſta Egnatius, Pierius Valerianus, Rom. Amaſeus. Laz. Bonamicus, Petrus Victorius, Barthol. Lathomius,

Ioannes Strumius. de quibus omnibus omni uirtute præditis uiris nihil eſt, quod à me expectes amplius, quàm quod aut eorum ſcripta, aut ex publico loco uiua uox probe de ſe omnibus teſtatum relinquit. Cum non deſint tamen neque uiri complures alij, neque etiam optima ſpe adoleſcentes, qui in ea ſuſtinenda, & fortaſſe ad ſuum ſummum etiam extollenda optimam operam nauare poſſint. in quibus Bernardus Nauagerius ſumma uir eloquentia, id quod etiam ex ea oratione, qua ſplendidiſſime Andream Gritum Principem Venetiarũ in funere publico laudauit, facile perſpici potuit, Benedictus Rhambertus & ipſe hoc genere mirifice excellens, Bernardinus Maſeus non tam patria, quàm etiam dictione uere Romanus, Daniel familia Barbarus, lingua, atque oratione planè latinus, Pompilius Amaſeus Romuli F. qui dicendo parentem optime refert. Griſoſthomus Zanchius, Duo.M.Antonij, & Flamminius, & Maioragius, in Ariſtotelis paraphraſis uterque latine, atque pereleganter conſcribendis. Ex quorum alterius iam pridem extat in diuinæ philoſophiæ duodecimum, alterius mox in quatuor de cœlo libros fuſior atque dilucidior edetur explicatio. meus item Manutius, Aldo patri diligentia & induſtria comparandus, ingenio & uirtute anteponendus. Iulius Scaliger, Ioan.Omphalius. Ioach. Perionius, qui primus omnium recte ex græcis conuertere didicit, an docuit magis? non omnium minimam præſtare poterunt operam. Ex ijs autem, qui adoleſcentes, ac ætate penè pueri, atque infantes

ſunt, dicendi autem elegantia penè natu grandiores, Maſeus *frater,* Gibertus Corregius, Quercenſis, M. Fannianus, Mutius Calinius, Syl. Scaliger Iulij *mei familiariſſimi filius, tuq; adeo in primis* Alfonſe Princeps: *qui omnes adoleſcentes non ſolum in optima ſpe ueſtrorum ſtudiorum, ſed etiam in ſumma. doctiſſimorū hominum admiratione poſiti eſtis.* Sed *ne ſingulos recenſeam, qui aliquid, atque adeo plurimum dicendo ualent; cum item ſciam* Coradum Regij *lepidi,* Lucæ Aeternum, Ferrariæ Guarinum, & Giraldum, Vincentiæ *meum* Griſolum *optime docere,* Benedictum *autem* Accoltium, Franciſcum Gonzagam, Alexandrū Farneſium *Cardinales & ſcribere, & loqui peræq; ſplendide, neque* Herculem *patrem tuum minime infantem eſſe me prorſus fugiat, uel ex eo tempore, cum admodum adoleſcens ſic apud* Pon. Adrianum *cauſam ſuam peroraui, ut illi orationi magnopere omnes acclamarint,* Pontifex *autem cauſam integram facile adiudicarit,* Frãciſcum *denique* Oliuam *minime ignorem in hac dicendi ratione omnium ſplendidiſſime uerſari, atque tanta huius integritatis reuerentia contineri, út in eum etiam, ſi quem uel inter loquendum minus latino interdū uerbo ſenſerit uſum acerbius inuehatur, ne inquam omnes, qui hanc dicendi facultatem colunt maxime, nominatim appellem: ex omnibus gentibus atque in primis ex uniuerſa* Italia *huic numero maior quoque numerus adiungatur, per me quidem licet. felicius ſit, quàm ego audio, hoc politioris latini ſermonis ſtudium, & amor,*

Roma, Neapoli, Bononia, Mutina, Mediolano, Verona, Patauio, Venetijs. Ex uniuerſa denique Ethruria quantum poteſt & ſplendoris, & elegantiæ accedat: tot tamen, ac tanta ſunt, quæ huic grauiſſime aduerſantur, quæque quaſi obſeſſam infenſiſſime oppugnant, ut hi fortaſſe ad eam gloriam, qua nunc maxime floret, quoad nobiſcum agant, feliciter conſeruandam ſatis eſſe poſſint. ubi uero deceſſerint (qui quotidie meliores auferuntur) quæ ſpes reliqua eſt, qua totam paulo poſt prorſus non timeam interituram? nam qui poſteris facultas hæc deinceps propagari poſſit, duæ uiæ ſunt omnino, ſcribendi una, docendi altera, quorum neutrum à noſtris ſatis abunde præſtari nimis certo ſcitur. nam qui docere optime ſciunt, qui multis partibus longe plures ſunt, quàm quos paulo ſupra commemoraui, aut eius ſtudij laborem ſummum, aut indignitatem non minimam diutius ferre non poſſunt, præſertim tam eis exili mercede propoſita, atque ea ipſa ſuo ſæpius tempore minime diſſoluta, interdum etiam improbiſſime abnegata. Quid? quod ex ijs, qui docent interdum etiam ſtultorum ciuium improbitate, qui auctorum eorum interpretationem ab eis poſtulant, qui peſſime de latino ſermone ſunt meriti potius, quàm id in hanc admittant, ludos deſerunt, ſe ſe in otium referunt, à publico munere abſtinent. Qui uero in ſcribendo pari poſſent ratione uerſari, neque ij ſua quoque difficultate quàm ob rem id officij minime præſtent carere uidentur, nam cum ad illud otium multa ſint neceſſaria, neque illi tamen ex ſuis

ſcriptis ullam utilitatem percipiant, aut à ſcribendo prorſus ceſſant, aut parum omnino ſcribunt, eáq; interdum ſecum interire ſinunt. ſed cum his paulo liberius etiam agatur, res eis undique abunde ſit: ſcribant inquam iſti, & commode etiam ſcribant, innumerabilia conficiant uolumina, gloriam ſuam adament, quantum tamen ſcriptio ualeat ad hanc, quam quærimus ſummæ eloquentiæ opem ferendam, iam pridem cognitum eſt, cum Ciceronis ipſius diuina illa tot ſcripta multa ſecula iacuerint contemptiſſima, idq; in ea ciuitate, in qua & nata, & alta, & diu feliciter dominata eſſet eloquentia. Illud adde, quòd ſi qui adoleſcentes hiſce humanioribus ſtudijs maxime delectentur, ac breui in ijs plurimum ſint progreſſuri, copiasq; noſtras maxime cum ſcribendo, tum etiam docendo ſint adaucturi, continuo eorum parentes rei augendæ, quàm orationis expoliendæ multo auidiores, eos ad alias facultates, & à paleis (ut ipſi dicunt) ad grana compellunt colligenda. in quo ipſo quantum de uiribus noſtris detrahi, tantum aduerſariorum adaugeri ſentimus. Iam uero, quàm mihi ab aduerſarijs ſperandum ſit, cum à noſtris ipſis non uno laboremus modo, facile eſt cuique uidere. à quibus ſine ullo dubio cum longe plura, tum etiam ſtudioſiora, quàm noſtra, ſunt omnia. nam ut à philoſophis exordiar, qui aut ſuo marte, atque ingenio de philoſophia loquuntur, aut ſcribunt, aut qui ueterum græcorum ſcripta latina ſe facere arbitrantur, cum in ſuam linguam ea conuertunt, horum primum infinitus eſt numerus: aſſidue dein=

de & ſcribunt, & docent, quàm autem utrunque & ſpurce, & contaminate, difficile eſt dictu. His coniuncti ſunt medici, qui & ipſi bene ſunt multi, & in opere admodum aſſidui aut in pharmacis ſuis conſcribendis, aut in diſceptando utra ſalubrior medicina adhibeatur grauiſſime ægrotanti, in quo aliquando peſtilentiori oratione utuntur, quàm morbus ipſe eſt, cuius curationi ipſi ſunt adhibiti. Iuris uero cõſultos quis audeat numerare? ſola hæc quidem facultas una cæteras alias artes ſimul coniunctas, cum hominum, tum uoluminum ipſorum numero facile ſuperat. at hi quoque, quorum leges tam elegantiſſime ſunt conſcriptæ, quàm etiam æquiſſime ſunt perlatæ, non modo impuriſſime & loquuntur, & ſcribunt, ſed legum etiam ſplendidiſſimis luminibus ſuapte barbaria tantum officiunt, ut non ſolum non intelligantur, ſed iam penè legĩ ſint deſitæ. quantum autem iſti, aut etiam quanti doceant, frequentes eorum ſcholæ facile indicant. certe iſtis multis partibus, quàm noſtris maiora ſemper propoſita ſunt præmia. Age uero illis, qui teſtamenta, qui pacta, qui conuenta ſtipulantur, quæ barbariæ colluuies paſſim fora omnia poſſidet, atque occupat, quæ infantia non eloquentior? quæ proluuies non mundior? quæ autem fœdior, quæ abſurdior, quæ tetrior fex? qui etiam (ſi dijs placet) de induſtria uerbum nullum recte proferre conantur. Quæ quidem peſtis circunforanea aut uno omnis ciuitatis conſenſu in ultimas inſulas aſportanda, aut in culeum conſuenda, aut æneo tauro leniter

comburenda eſſet, ut quando recte loqui contempſerit, planè mugire perdiſceret. Nam quòd noſtri artem ſuam, ut cæteri faciunt, minime profiteantur, magno id quidem fit cum eloquentiæ detrimento. ſed multo id grauius tamen eſt, multoq; letalius, quod ab ijs, qui docent, huic infligitur uulnus. nam cum ciuitates magiſtris carere non poſſint, eos ex eorum numero ludis ſuis illæ præficiunt, qui id plerunque peſſime faciunt, quorum qui ſint auctores, quos in ſcholis fœdiſſime interpretentur, aut quam uiam in docendo ineptiſſime ſequantur, pudet proferre, ex quo tanta eloquentiæ calamitas inijcitur, tantus morbus, tantum, tamq; præſens uenenum in totum eius corpus diffunditur, ut ſexcenti Cicerones eam incolumem conſeruare non poſſent. Quæ quidem publica peſtis uſque eo iampridem emanat, ut priuatas etiam ædes ſua contagione fœde coinquinet, atque peſtilenter inficiat. quis enim hodie apud primarios ciues eorum liberos docet, niſi qui aut leguleius, aut medicus futurus ſit? quibus quid tandem cum bonis literis, atque cum eloquentia eſſe poſſit, ipſi, quorum res agitur, uiderint primarij ciues. Equidem qui operam dat, ut cytharœdus fiat, quomodo rethoricam alios docere poſſit, non ſatis uideo. Quantum autem ab italica lingua (ut de noſtris tantum agam) damni, ac calamitatis iam pridem huic inuectum ſit, atque adeo in dies inuehatur magis, difficile eſt dictu. Si quidem & in nobiliſſimis ciuitatibus iam publicæ academiæ celebrantur, quæ ad italici ſermonis rationem omnes diſciplinas

traducere conantur, & ex omni ordine multi reperiantur, qui, quæ latina ſunt, in ſuam linguam conuertere non ceſſent, eóq; iam uentum ſit, ut multa Ciceronis uolumina cõfecerint. ex quo uno tanto, tamq; nefario ſcelere non ſolum eloquentiæ, ſed latinæ rei literariæ uniuerſæ crudele exitium afferri uidetur. non enim iam pridem multi deſunt (ut illud iſtis etiam condonem, quòd ſua iſta cõuertendi ratione optimos auctores miſere dilacerent, ac infeliciter diſcerpant) qui cum ignorantiam ſuam ſic excuſent, tum etiam laborem hunc fugiant. Quid mihi iam tantum ſtudij, & laboris ponendum eſt in latina lingua perdiſcenda, cum iam in mea habeam multa, ac breui cætera ſim habitura, quæ latina ſunt, omnia? Poſtremo huc accedit, quòd longe id amplius eſt, quod ei reſtat ad ſuum ſummum aſcendendum, quàm quod adhuc confecit aſcenſus, in quo uno ſuperando longe etiam fortioribus, quibus eò ualide tollatur, opus eſt humeris, quibus quàm peſſime imparata ſit, iam omnes uidemus. Quæ cum ita ſint, ut ab hac noſtra omnia exigua, debilia, caduca, contra ab eius aduerſarijs maxima, uehementiſſime perduratura, ac poſtremo rem in ſumma etiam difficultate propria uerſari uideam, nihil cuiquam mirum uideri debebit, ſi ego id magis ueritus ſum, ne hæc rurſum ad imum reuoluta celerius relaberetur, quàm ut ad ſuum ſummum perueniret, ſperârem omnino. Quem meum tamen tantum, tamq; iuſtum metum, magis mihi ad huic recte proſpiciendum, quàm ad prorſus de ea deſperandũ ſuſceptum

eſſe uolo. Quare eos omnes, qui opem huic afferre poſſunt, eam ne negent rogo, atque oro, longe copioſius ſcribant. doceant quoquomodo poſſunt, ſtudioſius. uiam alijs fideliter commoſtrent, eos etiam non ad paruum itineris ſpatium comitentur, quaſi de ſuo lumine omnibus cupientibus lumen accendant. Conſpirent, qui boni ſunt ubiq; dicendo, in huius ſanctiſſimæ reginæ rempublicam conſeruandam, atque tuendam, omnem operam, curam, diligentiam in hac una augenda, atque latius propaganda ponant, atque defigant. Equidem (quantum in me erit) ſi modo aliquid in me eſt, curabo, ne id hæc à me ulla ex parte deſideret, nam & ſcribendi, & docendi, quàm diu uel mihi licebit, officio perfungar, nunc autem, quod exorſus ſum, de imitatione ſcribere pergam, ut prorſus abſoluam. Cum igitur tria ſint, quæ uniuerſam eloquentiam conſtituant, inuentio, diſpoſitio, locutio, totidem etiam in rebus imitationem uerſari, neceſſe eſt. Primum enim ad optimi alterius rationem inueniendum eſt, deinde quicquid inueneris, recte, atque ordine conſtituendum, poſtremo, ut eloquaris, ac curate laborandum, nam ſiue inuenias quid, ſiue id inuentum conſtituas, ſiue poſtremo eloquaris, certam in omnibus uiam ut habeas, ad cuius rationem ea omnia peragas, in primis erit tibi diligenter prouidendum. quod quemadmodum in omnibus faciendum ſit, hoc ſecundo, & toto tertio libro abunde explicabitur. Sed quoniam res omnes aut eædem ſunt omnino, aut ſimiles, aut contrariæ, continuo quæ eædem ſunt prorſus, neque inter ſe quic-

quam diſcrepant, nihil ab imitatione adiuuari poſſe uidentur, nam rem prorſus eandem agere, quam alius agat, ſemper erit idem agere, nunquam imitari, ut qui libros (quemadmodum dicunt) imprimit, qui quidem in ſuis formis componendis facile habere poterit, ad cuius imaginem, atque adeo imagines eas componat, ſed cum unam (quod aiunt) torculari in folium ſemel expreſſerit, ac perget infinitas exprimere, in nulla earum ulla erit imitatio, eædem ſemper erunt, à prima nihil ultima diſcrepabit. ſi quis item ita ridicule inſaniat, ut Daphnis *mortem defleat iiſdem uerſibus, quibus* Maro, *nec literam ullam cõmutet, & dicat ſe* Maronem *imitatũ eſſe, quis hunc continuo centum non conijciat* Anticiras? *at mutet, addat, detrahat, iam tum ſui aliquid habere poterit. uerum ſi quid ſimile, aut contrarium transferat, tum prorſus imitatoris nomen aſſequetur.* Nam *cum omnis res aut ſimplex, aut multiplex ſit, in multiplici tantum imitatio dari uidetur, ut in inueniendo, conſtituendo, loquendo, quoniam non uno modo inuenimus, conſtituimus, eloquimur, in ſimplici autem non ita, nam quæ ſimplex ſit res, poteſt illa quidem aliunde ad ſe conficiendam imitationem ſumere, à ſe autem ipſa, ſi iterum agatur, nullam. una tantum latina ſit lingua, eáq; (ut rectius illi ominer) optima. qui ea lingua loquatur, quia ſola ſit, in ea nullam habebit imitationem, ſed tantum latine loqui dicetur. at ſit (ut eſt) multorum generum, ſit grauis, ſit tenuis, ſit, quæ horum inter utrunque poſita eſt, mediocris, uolubiliter fluat, interpunctis,*

atque

atque interſpirationibus diſtinguatur, pura ſit, atque leuis: contra etiam dura, ſeuera, & ſi quæ alia ſunt genera: cui horum ſe quis addixerit, recte imitator dicetur, quoniam illud probarit, cætera contempſerit. Sed quoniam crebro nobis accidet, ut quæ dicta ſint prius, eadem ſæpius dicenda occurrant, qua id ratione recte fieri poſſit, locus poſtulat ut pluribus explicemus. tametſi cum de locutione agetur multa etiam reſtant dicenda. Qui igitur in eo argumento uerſabitur in ſcribendo, quod ante tum quiſpiam alius occuparit, ac ſuum ſibi uſu uendicarit, aut id aliena, aut ea ipſa, qua is id perſequitur lingua, erit ei faciendum. ſi in aliena id faciat, aliquo modo faciliorem, ac magis tutam ſcriptionem ſuam habebit omnino, nam ſi quid ex ea in ſuum ipſe uſum, ac commodum paulo liberius tranſtulerit, non cótinuo omnium accuſatio, neque reprehenſio ei ſubeunda erit, quando legenti altera fortaſſe lingua minime nota eſſe poterit, deinde uero, quòd iam pridem bonorum more, atque conſuetudine id uidetur ſine ulla offenſionis culpa fieri poſſe. quemadmodum cum græcis Plautum, & Terentium feciſſe conſtat, qui in ſuas latinas fabulas ex græcis fabulis locos integros transferre non dubitarunt, quin eorum etiam alter ex duabus græcis unam ſuam latinam aliquando ſibi effecit integram. Clamet ille uſque licet furem, non poëtam fabulam dediſſe, hocq; magis eſſe contaminare, quàm ſcribere fabulas, inſimulet, longe ſemper equidem Lelij, & Scipionis iudicium, quàm ueteris poëtæ obtrectationem fecerim pluris. at Maro

nimis frequens in Homero *eſt, nimiſq; apertus, qui partes ad uerbum penè innumerabiles in ſuam æneidem transferre non dubitauit, ut in* Aneæ *tempeſtate, quam totam ab eo ſurripuiſſe criminantur. neque item* Cicero *non ex omni* Græcia*, quicquid ei libuit, minus in ſua ſcripta compilauit: recte ſanè uterque, & prudenter. ſed multo etiam plura ſumpſerit* Maro*(neque enim illum unquam ſurripuiſſe fatebimur) tam id apte, tam cum re ſua, tam cum natura facit ut potius ex eodē fonte, unde etiam* Homerus*, quàm ab ullo græco exhauſiſſe dicendus ſit, ac quod ad tempeſtatem attinet, mihi noſter in ea optime & fingenda, & deſcribenda, non ſolum nihil ab* Homero *ſumpſiſſe, ſed eum etiam longe ſuperaſſe uidetur.* Quid *enim quæſo horridi habet* Vlixes*, cum naufragus ad litus natans eijcitur? nam cætera ſunt, ut in tempeſtate, placidiſſima, at noſter in ipſius etiam tempeſtatis apparatu legenti terrorem incutit, in re autem ipſa* (Dij *boni) quid horridius? quid miſerabilius ab eo carmine,* Talia iactanti ſtridens aquilone procella*, uſque eò, cum* Neptunus *mare totum ci:ri ſenſit, aut ſcribi, aut fingi poteſt? niſi iſti naturam ipſam quaſi* Alexandrum *imitantem ſibi effingant, qui uti ſe à ſolo* Apelle*, ſic hæc ab* Homero *tantum, quicquid mirum ediderit, depingi patiatur. hoc item modo de* Cicerone *eſt dicendum, qui quod à græcis ſumpſit, non tam id ad latinam orationem locupletandam, quàm etiam ad id ipſum, quàm græci ipſi, ſplendidius ornandum, ſumpſiſſe conſtat.* Quorum *ego & iudicij, & doctrinæ facile principum uirorum ſen=*

tentia tantum abeſt, ut de hac mea quicquam dece=dam, ut in ea magis confirmer, atque conſtituar ualidius. Neque hoc, quod ex aliena lingua ſumi po=teſt etiam cum dignitate, bonorum teſtimonio compro bauimus, id tantum de particulis quibuſdam quaſi decerptis, ſed totum etiam rei quantum eſt argumen tum uel unius, uel multorum id ſit auctorum, in noſtram orationem transferri poſſe, bonorum item exemplo conſtanter aſſeueramus. Plato dialogum de amicitia ſcriptum reliquit, latina oratione eam quoque partem integram Ciceroni placuit illuſtrare. in quo ſtudio quid uitij contraxerit ne græci ipſi un=quam dixerint. Ariſtoteles, Panetius, de officijs cu=mulatiſſime ſcripſerunt. tantũ abeſt, ut horũ auctori tate Cicero quicquã ab ijs ipſis ſcribendis officijs deter ritus ſit, ut nihil illis ſcripſerit ſplendidius, nihil effe cerit abſolutius. Quæ tamen ſcribendi facultas uni=uerſa duas in primis cautiones habere uidetur, ne prorſus in ea quiſquam furti nobiſcum agere poſſit. una ſi quicquid ad aliorũ æmulationem tractandum ſumpſerimus, id inuentione locupletius efficiemus, al tera, ſi noſtro id inſtituto, atque ordine proſequemur meliore. Theocritus Pharmaceutriam, hoc eſt, ex=cantationem amatoriam ſcripſit, idem Maroni ali=quando efficere uſus uenit. in quo argumento noſter longe melius uerſatus eſt: nam quod ad inuentionem attinet, ſæpius inania, ac puerilia Theocritus garrit. Maro autem non niſi quod ſe maxime deceat, agit. pari autem ratione fit in ordine, in quo noſter ma=gis appoſitus eſſe non poſſet, cum græcus inconſtan=

ter agere uideatur. Quin illa quoque, ſi quæ ex eo Maro *mutuatus eſt, ita is commode facit, itaque appoſite ſuis adiunxit, ut ea potius in ſuum locum reſtituta, atque repetita, quàm à quoquam ablata; atque accepta eſſe uideri poſſint. Si uero in eadem lingua ſit idem argumentum, & materia pluribus explicanda, id quidem non parum erit adiumenti, ſi alius uerſibus, alius ea oratione, qua uulgo loquimur, ſolutiore, illud dicendo exornet, modo dictionis genus ea facultas recipiat, atque in ſe admittat, quemadmodum cum* Catone*, ac* Varrone Virgilium *in re ruſtica feciſſe manifeſto apparet. nam qui hiſtoriam uerſibus ſcribant perpetuis, non ſatis commode, atque ex uſu facere uideantur, ſicuti etiam neque adhuc, qui eam dialogo perſequatur, quiſquam eſt inuentus. huic autem integrum arbitror futurum, utrum quam ipſe ſibi commode conſtituerit, an eam, in qua non inepte uerſatus ſit alius, uiam perſequi malit, modo latine, modo ornate, modo ſplendide quantum rei dignitati conueniet, rem explicet, atque eloquatur. etſi propria magis omnino tuta uidetur ad furti ſuſpicionem omnem deuitandam. Verum ſi paria ſint omnia, res eadem, lingua, & orationis genus non diſſimile, continuo aut cum iis ſcriptoribus nobis res erit, qui in ea non omnia uiderint, qui in conſtituendo parum egerint apte, qui denique nullo pronunciarint ornatu, aut qui hæc omnia egregie præſtiterint, ac nihil omiſerint, quod cuiquam deſiderari poſſit. cum ſuperioribus longe nobis erit facilior quaſi concertatio, relinquetur enim ſemper pars*

non exigua, in qua aut inueniendo locupletiorem, aut inſtituendo compoſitiorem, aut dicendo magis illuſtrem orationem noſtram comprobemus. ut ſi quis pictor, quemadmodum apud Herculem *patrẽ tuum factum uides, gigantum bellum aduerſus deos penicillo rudi, atque impolito informet, quod poſtea doctior manus excipiat, atque addendo, componendo, colorando longe admirabilius, magisq́; conſpicuum effingat, atque exprimat. in quo uno efficiendo, qui doctiorem manum adhibebit, plurimum in eo adiumenti ſibi relictum eſſe ſentiet, quòd, quem facile ſuperet, propoſitum habebit aduerſarium.* Romulum Amaſeum, *quem uirum iam ſæpius honoris cauſa nomino, cum* Bononiæ *eius auditor eſſem, in hoc genere ſtudij ſum admiratus, nam quoties inter explicandum (ita ut fit) hiſtoriæ pars aliqua in præſentem partem incidiſſet exponenda, etſi in omnibus ille ſui quidem ſemper erat ſimillimus, uerum ſi eam tamẽ ex aliquo ſcriptore minus eleganti, atque impolito, ac parum etiam compoſito ſumptam habuiſſet, quantum eam cum apte inſtituendo, tum omni elegantiæ ſplendore dicendo illuſtraret, atque componeret, dici non poteſt.* Sin *autem prudentiſſimus ſcriptor, quique aptiſſime conſtituat, atq; ſplendide eloquatur, locũ noſtrum prius occuparit, eumq́; ita totum communiuerit, itaque ſuum effecerit, ut nullus acceſſus, nulla ad eum accedendum pateat uia, neque ad eum iure æquo repetendum actio ulla nobis relicta ſit, res ea quidem primo aſpectu duram, atque difficilem uidebitur habere tractationem, ſed non eius tamen erit*

negocij, ut ego, & poſteri mecum omnes quicquam deterreamur, quo minus de ea, quoties uſus ueniat, uel commodiſſime uerba facere poſſimus. at ſi Cicero uirum fortem laudarit, ac omnes eius laudes (ut cætera omnia) & inueniendo argute, & inſtituendo cõpoſite, & dicendo luminoſe expreſſerit, atque illuſtrarit, ſi acciderit ut tibi idem faciendum ſit, non continuo hærebis? non quid prius, quid poſterius dicas, aut quomodo id dicas, dubitabis? non etiam, atque etiam uereberis, ne ad eum, tanquam ad ſcopulum aliquem dictionem tuam illidas? Rem *equidem ſi negem ſummam difficultatem habere, ac in peranguſto uideri uerſari loco, imprudens ſim, niſi etiam impudens. multum eſt enim atque adeo plurimum, ſi quis ſciens fructuum, prius in pomarium ueniat, ac ei libera facultas data ſit, ut inde unumquodque, quod ei belliſſimum uideatur, ad menſam ſuam cohoneſtandam deligat, atque decerpat. ſed cũ res tamẽ rectius conſideratur, minime ſe talem interius probat, qualis extrinſecus apparet omnino. ſiquidem tanta uis honeſti, tantáq; rerum omnium copia eſt, tam multiplex conſtituendi ratio, tam eloquendi uaria, atque ampla facultas, ut ſemper aliquid, atque adeo multum relinquatur, quo ſumma cum dignitate aut inueniendo, aut inſtituendo, aut dicendo pro modo uti libere poſſimus. nam quod ad rem inueniendam pertinet, qui quæſo tam à recta mente aberrabit, ut quæ cuiuſque rei dicenda ſint omnia excogitare, omnia uidere ſe poſſe fateatur? non multa, atque etiam interdum non peſſima ſe ſu*

ſpicetur omiſiſſe? Equidem antequam hæc hominum noua inuenta ſcirentur, tormenta (ut ita dicam) militaria, nauigandi certa illa in omni tempeſtate locorum ſcientia, librorum deſcribendorum ars uberrima, auium ex auibus & natura, & artificio inimicis regiæ uenationes, uitrei quaſi oculi, temporum per horas ad ſonitum certiſſima dimenſio, ex ephippijs certus pedum appenſus locus, & cætera eius generis propè innumerabilia, à recentioribus hominibus cum ad ſummam hominum uoluptatem, tum ad maximam utilitatem excogitata, hæc inquam quàm diu in hominum ignoratione latuere, ut multa, in tenebris iacuere, ut uero in lucem hanc, atque in uſum humanum doctiſſimorum hominum ſtudijs uenere, ita uno omnium gentium conſenſu in cœlum tolluntur, ut cũ antiquitate certare, niſi eam etiam ſuperare poſſe uideantur. Arcum uetuſtas ad longiorem, atque uehementiorem ictum excogitauit. recentiores id tormenti genus, quod baleſtram uulgo appellant, ad eum adiunxere. noſtra autem ferè ætate horum omnium uehementiſſima, quæ ſua item lingua uulgus uarie ſcopetum, archibuſum appellat, nec non reliqua eius generis grandiora tormenta, cum ad maximam in conflictu ſtragem edendam, tum ad urbium ipſarum mœnia impotentius uerberanda, ac demolienda ſunt adinuenta. quorum itẽ omnium primo uis ignea lentius ſe ſe agebat, ac antequam pillulam ſuo illo impulſu emitteret, quaſi ſuo lumine, ut eam deuitaret, hoſti commodius ſignificabat, nunc autem eò proceſſit id artificij, ut prius

mortem ſentias in latus, quàm ignis lumen ullum ui deas, ut rerum omnium ferè ſemper aliquid ſupereſſe poſſit, quod prudens addat ad inuenta. Ad hæc *accedit, quòd non una, atque eadem eſt omnium rerum inueniendarum ratio, & modus.* Cicero Milonem *cædis reum fortiſſima oratione (ſi eam habuit integram, quæ pro* Milone *legitur) defendit. at* Brutus *idem effeciſſe, ſed alio idem effeciſſe modo dicitur, neque fortaſſe imperite.* Quid *uero ſi* Hortenſius *eam quoque cauſam perorâſſet, num ei quaſi ad alterius eorum utrius ingenium inueniendi ratio concluſa, atque circunſcripta ſequenda eſſet? ut non ſolum multa addi ad aliorum inuenta, uerum etiam alio illa ipſa modo inueniri, atque excogitari facile poſſint. idem autem euenire in re ipſa conſtituenda neminem arbitror non uidere, cuius rei* Cicero *nobis locupletiſſimus teſtis eſſe poteſt, qui artis præcepta multis modis tractauit, iiſq; omnibus quàm commodiſſime.* Pari *item ratione dicendum eſt de elocutione, de qua in tertio libro, qui totus de illius præceptis eſt conſcriptus, abunde à nobis dicetur.* Ac *profecto cum poſteris longe iniquius actum eſſet, ſi natura primis hominibus omnia prodidiſſet, atque optima quæque deprompſiſſet, nec quæ eius ſumma eſt prudentia, quicquid prouidet, quicquid homini ſtudet, id omne in communem, atque æquam omnium utilitatem prouidiſſet, atque comparaſſet. rerum deinde ordo, atque conſtitutio nimis in anguſtum adduceretur.* Eloquentia *uero infans, & inops, atque ab oratione peſſime imparata eſſet, ſi unum*

quodque hominum, unaquæque ſententia, uno tantum ordine, atque una tantum ſignificatione, conſtitui, atque dici poſſet. Quoniam uero paulo ante fructuum inducta eſt ſimilitudo, horum ſtudiorum alia eſt, atque cæterarum rerum copia, atque ubertas. in illis enim quod ſemel decerpſeris, non niſi ad annum plærunque idem operare licebit, in his uero noſtris ſtudijs, ubertatem lætiſſimam, atque perpetuam, ac ſemper æque fructibus iiſdem arborem poſſidemus incurueſcentem, ex qua quantum cuique ſatis ſit, ſua deligendi facultas permiſſa eſt. Ergo & actio in Verrem, & ſententia in Antonium, tota denique Ciceronis multiplex tum ſuadendi ratio, tum de moribus diſputatio, tum ad familiares, atque amicos conſcriptio (nam quid de arte fieri poſſit ipſe demonſtrauit) peraptè, nequè indecore iterum, & ſæpius tractari potuit. Quid hoc quæſo inquam tam mirum, ſi à ueteribus, ac probatiſſimis auctoribus, aut in ſuis ipſis argumentis, aut aliena ſequentibus, eſt aſſidue factitatum? atque adeo à noſtris quotidie fieri conſtantius uidemus? num ne Saluſtius Catilinæ uitam ita planè, ita ornate in eius coniuratione perſtrinxit, ut nihil in ea, neque ad hominis mores, neque orationis ornatum deſiderari uideatur? hanc tamen eandem Cicero cum Cœlium defendit, illo ſuo ſtilo perſequi non dubitauit. res eadem eſt. Saluſtius autem quàm aptus ſcriptor fuerit, nulli obſcurum eſt. Cicero uero in hac ita, quod res maxime poſtulabat, parcus fuit, ut uitæ tamen nihil omiſerit, ita ornatus, ut eius ingentem turpitudinem

quaſi dicendo illuſtrauerit. Lucretius abſolutiſſimam peſtilentiæ imaginem deſcribit. non paruo beneficio deorum immortalium extat liber, legi poteſt. Ouidio, & Virgilio idem efficere poſtea placuit, quàm id uterque cum dignitate ſit aſſecutus, in medio eſt, ſuum cuique iudicium ſit. Manilius Andromedis ad marinum monſtrum expoſitionem deſcribit. idem cum ad eius fabulam uentum eſt, efficit Ouidius. poſtremo omnium Pontanus hanc ipſam, cum de ſtellis agit, fabulam exequitur. doctiſſimorum hominum eſt iudicium, longe prioribus duobus Pontanum præſtitiſſe. Sed quid ego alterius partem tantum confero? de ſtellis minime inepte egit idem Manilius. tantum abeſt, ut Pontanus eius ſcriptis ab eis pertractandis ſit deterritus, ut ijdem doctiſſimi uiri facile iudicent, longe eo Pontanum ſtellas eaſdem dicendo ſplendidius illuſtraſſe. Quaſi uero qui ferrum quoque malleis exercent, non gladium, enſem, qui lignum dolant, non currus, non dolia, qui ex creta fingunt, non teſtas, urceos, recte in multas, ac maxime diuerſas formas fabricentur, atque architectentur. Vnum eſt hominis caput, unus pes, ut reliquas corporis partes nunc omittam: eius tegumentum, huius calceamentum iam in tot formas ſe conuertit, ut in plures Protheus ſe conuertere non poſſet. Poſtremo autem cui nam dubio eſſe poteſt, quin ego in hoc meo de imitatione ſtudio idem poſſim efficere, quod Cicero in artis præceptis effecit, ut alio, itemq; alio modo huius præcepta pertractem, ac meum etiam Lilium Giraldum inducam, qui Bar=

tholomeo Ferrino, Alberto Lolio, ac Herculi Bentiuolio, ut quotidie aliquid tale facere ſolet, explicet? aut denique Camillum etiam filium faciam, qui hæc eadem præcepta à me parente ſuo breuiter perquirat? Sed iam ſatis, quemadmodum ego arbitror, & probatum eſt in re eadem tractanda, quam alij quoque prius tractaſſent, imitationem omnino dari nullam; & quid tũ etiam faciendum ſit, ut ab omni furti accuſatione liberemur, commode demonſtratum. Sequitur autem, ut imitationis ipſius præcepta aggrediamur. Continuo igitur, quando perpauci illi quidem ſunt, qui in quaq; facultate egregie excelluerint ſcriptores, qui non aliquid aut culpæ, aut uitij contraxerint interdum, uidendum erit, ut eius, quem imitabimur, uirtutes conſectemur. contra uero uitia, quorum facillima ſolet eſſe imitatio, perſtudioſe declinemus. neque enim ſi Saluſtio ſimiliores eſſe uolumus, id magis ex ijs uocibus, quæ illum ipſum minus interdum probatum efficiunt ſcriptorem, quàm ex eius diuinæ breuitatis uirtute ut conſequamur, omnem operam dabimus. neque uero Hortẽſium in una ceruiculæ iactatione magis, quàm in tota illa diuina agendi ratione referre ſtudebimus, ne coquum illum imitari uideamur, qui in cœna præſtantiſſimi coqui ius tantum feruens imitatus eſt, cætera eius condimenta ne recordatus eſt quidem. in probatiſſimis igitur auctoribus quando hos eſſe dixi, quos nobis ad imitãdum propoſitos habere debeamus, quæ inſignia, quæque admodum rara, atque inepta erunt, ea probe diſſimulabimus. quæ uero cum na=

tura, atque uſu ipſo quotidiano recte conſenſerint, atque decorum ſuum habebunt, ea quiſque in ſuum uſum liberius conuertet, atque ſecurius uſurpabit. Sed cum in ſimili, atque in contrario uniuerſa hæc imitandi facultas (ut ſupra eſt demonſtratum) uerſetur omnino, ac tria propoſita ſint, in quibus rerum omnium pertractandarum ratio contineatur, inuentio, diſpoſitio, elocutio, iam ſeparatim (etſi horum ratio ita inter ſe connexa continetur, ut alia ſæpius ab alia uix ſeparari poſſit) quid in harum quaque imitatori attendendum ſit, uideamus. Ea igitur inuentionis, quod ad imitationem attinet, ratio eſt, ut ad aliorum imaginem aut ſimilia, aut diuerſa nobis adinueniamus. in ſimilibus, ut multi in re paſtoritia cum Virgilio muſas ſuas exercuere, ut Marcus Aurelius Nemeſianus, T. Calphurnius Siculus, Andreas Nauagerius, perſplendide fecerunt. in diuerſis, ut in græcis Theocritus, in noſtris Iac. Sanazarius, qui utrique ad paſtoritiam auenam piſcatoriam ſibi excogitarunt. nam quod alij in paſtoribus ſuis luſerunt, id hi ad piſcatores feliciſſime tranſtulerunt. quod meus item Hector Cocus in re aucupatoria perbelle olim facere inſtituerat. Zeuſis cum Helenam Crotoniatis effingendam ſumpſiſſet, multas ciuitatis formoſiſſimas uirgines contemplatus eſſe dicitur, ex quibus ſingulis quicquid ei abſolutiſſimæ pulchritudinis uiſum eſt, in eam egregio tranſtulit penicillo. Tucianus id nunc ſi efficiat in aliqua Venetis imagine depingenda, is recte quidem Zeuſim imitatus eſſe dicetur. multo uero rectius ſi Her-

culem picturus, totidem robuſtiſſimorum hominum corpora ad ſe adduci iuſſerit, atque ex ijs omnibus quicquid ad eam uirtutem pertineret, id omne ſibi in ſuum Herculem delegiſſet.. ita in equo, in tauro, in cæteris cuiuſque generis animalibus depingendis, ſi egregios quoſque ex quoque genere pictor ſibi deligat ad ſuum abſolutiſſime exprimendum. Sed redeo ad latinos imitatores, atque etiam ad me ipſum(liceat enim mihi de me exemplum aliquando afferre)cum ego inquam eſſem adhuc adoleſcens, ac meis ciuibus de publici ludi magiſtro deliberandum accideret, eam ego mihi cauſam exercenda ſtili gratia (ut fit in ſcholis) ſumpſi perorandam, hanc totam ad eius Ciceronis imaginem contuli, quam ipſe ſecutus eſt, cum legem Maniliam luculentiſſima, ac prudentiſſima oratione ſuaſit, uel perſuaſit potius. Iam uero natu grandior factus totam item eius ipſius Ciceronis alterius orationis imaginem in meam alteram conuerti, Nam cum Herculi patri tuo publico meorũ ciuium nomine mihi gratulandum eſſet, quòd Neapoli à Cæſare & incolumis, & totius honeſtiſſimæ petitionis ſuæ compos rediſſet, hanc ad eius imaginẽ integram, quam ipſe Cicero pro M.Marcello ad Cæſarem habuit,totam mihi conſtitui, is enim in ea Cæſari gratias egit, quòd ſibi, quòd propinquis, quòd patriæ, quòd ſenatui M. Marcellum reſtituiſſet, atque condonaſſet, qui cum id negotij paucorum admodum uideret eſſe uerborum, multa de Cæſaris ipſius laudibus, quæ cum re ipſa maxime coniuncta uideri poſſent, percõmode ad iuſtam orationem in medium

induxit, quam ego in gratulando totam rationem, quemadmodũ arbitror, facile ſecutus ſum, ut enim propoſui, de quo mihi eſſet dicendum, perbelle ad ipſius Herculis *facta quædam illuſtria quaſi digreſſus ſum, cui parti ut ſenſi planè me ſatisfeciſſe, ad propoſitum redij, gratulationem meam confeci, perorauí: ſomnium uero* Io. Cornelij *quantũ potui ad* Africani *uiſum per quietem accommodaui.* Proxime *autem in procœmio de* Principis *conſilio omnium meorum ſcriptorum, quæ apud me alicuius eſſent pretij, mentionem cum facerem, id ex* Ciceronis *imitatione feci, qui idem de ſuis in procœmio ſecundi libri de diuinatione effecit.* Ac *ne quæ ego omnia ad huius rationem ſcripſerim, hoc loco ambitioſe uidear conſectari, iam ea, quæ cum ex hoc ipſo, tum ex cæteris optimis, omnes facile mutuari poſſunt, tum quæ multi (quoquo id fecerint modo) ſunt imitati, pergam perſequi.* Verrem Cicero *ad* Iudices *nouo, atque admirabili accuſandi genere repetundarum damnat.* Ex *quo uniuerſo iudicio multa ſumi poſſunt, ad quorum imaginem ſimilis cauſa rectiſſime conformetur, quemadmodum* Venetijs *olim uidiſſe me recordor. nam cum uir nobiliſs. ciuem ſuum male remp. geſſiſſe, atque ſocios expilaſſe ad iudices accuſaret, ut ſingula eius crimina expoſuerat, ac uehementer inſectatus erat, ſub ea ſtatim tabulas recitari iubebat, ſuis locupletiſs. teſtib. unumquodque eius crimen ex ordine comprobans, quod quidem agendi abſolutius inſtitutum ex* Cicerone *in ipſum* Verrē *ſumptum fuiſſe nemo non uidet.* Antonium *in ſenatu grauiſs. ac per-*

petuis orationibus acerbiſſime idem exagitat Cicero. *quis ex his locis, qui aliquam diligentiam adhibeat, multa in ſimili cauſa ſibi non ſentiat habere ad imitandum?* In Vatinium *teſtem omnia congeſſit hominis impuriſſimi crimina.* In Piſonem *inuehitur tanto animi impetu, tam acri, ac conſtanti accuſatione, tam perpetua ſcelerum omnium criminatione quanto nuſquam alias acrius.* Catilinam *teterrimum ciuem non prius inſectandi finem facit, quàm eum ex urbe eiecerit, hoſtem iudicarit. quæ ſingula pari ratione non pauca afferens, ſibi ſumet prudens imitator. quid autem in* Ligariana *ironia illa? in* Cluētiana Saſſiæ *impudiciſſimæ ac ſceleratiſſimæ fœminæ turpitudine? quid* Deiotari? *quid* Celij? *quid* Murenæ *defenſione facilius ad imitandum? propè infinita ſunt in eo genere reliqua, ex quibus in pari cauſa multa cuique ſuppeditabuntur ad eam cumulate, atque ſplendide perorandam, quæ ego breuitatis cauſa ſingula non perſequor.* Certe *ex ſenectutis defenſione, aut ex amicitiæ laudatione, ſiquid cui par aut defendendum, aut laudandum accidat, magnā ſibi ſuppellectilem conficere poterit.* Auaritiam, *luxuriam, cupiditatem, in* Paradoxis *deteſtatur ardentius, nuſquam in cætera uitia ſe tam facilem nobis præbuit ad imitandum, de contemnenda item morte, de dolore tolerādo iſte ipſe feliciſs. ſcripſit. ſi cui de exilio pari ratione tolerando, de orbitate, de cæcitate, ac de cæteris eius generis malis uſus ſcribere ueniat, unde is aptiorem imaginem, quā ſequatur, habiturus ſit, non uideo.* Epicurus *in uoluptate ſummum bo-*

num ponit, Stoicus in ſola uirtute acriter eſſe communit, horum utriuſque rationem Cicero egregie, ut reliqua omnia, perſequitur. Huius equidem loci imaginem, ſi mihi utra uita laudabilior ſit, an quæ in delicijs otioſe, ac nequiter, an quæ per ſumma rerũ pericula cum uirtute traducatur, diſputandum accidat, facile mihi totam accommodabo. ad ſuos familiariter ſcribit, cum principibus uiris ſumma etiam cum dignitate per literas agit, in ijs autem ſolatur, commendat, hortatur, conqueritur, expoſtulat, gratulatur, & reliqua id genus, quæ per literas effici ſolent, unus omnia exequitur, ad quam ſcribendi rationem boni omnes ſuam quoque in ſcribendis epiſtolis formam conſtituunt. in quibus Chriſtophorus Longolius mihi maxime probatur. Præclare autem agit de claris oratoribus, quo in libro cuique & laudi, et uitio, quod eſt uiſum, dare non dubitat. ea ratione tu de imperatoribus, ſi libeat, de iuriſconſultis, de medicis, de cæteris eius generis facere poteris rectiſſime. Huius item duo libri ſunt de Diuinatione diuiniſſime conſcripti. ad horum rationem Sadoletus ſuæ philoſophiæ defenſionem optime inſtituiſſe uidetur. hactenus de Ci. nunc de cæteris, qui digni ſunt, quos imitemur. Petrus Bembus cum in ſua hiſtoria tres haberet, quorum quemuis recte ſequeretur, Cæſari tum maluit, quàm aut Liuio, aut Saluſtio ſimilior uideri, id quod ante eum in eadem hiſtoria Nauagerium ſenſiſſe dicebamus, in qua idem poſterior Nauagerius præſtare egregie dicitur, & meus Bernardinus Maphæus in Pauli tertij Pontificis maximi commentarijs

quotidie

quotidie ſplendidiſſime facit. In poëtis autem Lampridius, cum omnes in Odis Horatio ſimiliores eſſe ſtuderent, ſolus Pindarum, neque id fortaſſe ingrate, imitari eſt auſus. quàm autem Aonius Lucretium in ſuis uerſibus & numeris, & ſententijs expreſſerit, facile omnibus eſt uidere. tantum autem abeſt, ut Naugerius hac imitandi uirtute caruerit, ut cæteris etiam, qui rectius imitarentur, unus omnium in epigrammate maiorum uiam oſtenderit, nam qui ante eum ueterum luſus in eo genere uerſuum imitatus ſit, aut etiam animaduerterit, extat nemo, cæteri cæteros, plerique etiam fatuos ſecuti ſunt, unus Nauagerius eam uiam poſteris oſtendit, quam ueteres optime inſtiterunt. Huius item eſt Damon, cuius magna pars ex Galli Virgiliani imagine conſicta eſt, reliqua ex eiuſdem reliquis, ut eſt ei uiſum commodius, recte, atque pereleganter conſcripta, Burghetti Catelli lepidiſſimi interitum miſere deflet, huius luctus imaginem ex Catulli paſſere mortuo totam eſt mutuatus, id autem quàm uere, quàm decenter effecerit, ex utriuſque uerſuum collatione facile cognoſci poterit, ſic enim inquit Catullus.

Lugete ò Veneres, cupidineſq;,
Et quantum eſt hominum uenuſtiorum.
Paſſer mortuus eſt meæ puellæ,
Quem plus illa oculis ſuis amabat,
Nam mellitus erat, ſuamq; norat
Ipſam tam bene, quàm puella matrem,
Nec ſe ſe gremio illius mouebat
Sed circunſiliens modo huc, modo illuc

Ad ſolam dominam pipibat uſque,
Qui nunc it per iter tenebricoſum
Illuc, unde negant redire quenquam,
At uobis male ſit malæ tenebræ
Orci, quæ omnia bella deuoratis,
Tam bellum mihi paſſerem abſtuliſtis,
O factum male, ò miſelle paſſer,
Tua nunc opera meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli,

Nauagerius uero ſic.

Borgetus lepidus Catellus ille
Cuius blanditias proteruiores,
Et luſus herus ipſe tantum amabat
Quantum tale aliquid poteſt amari,
Nec mirum dominum ſuum ipſe norat,
Caram bima uelut puella matrem,
Et nunc illius in ſinu latebat,
Nunc blande aſſiliebat huc, & illuc
Ludens, atque auido appetebat ore,
Erectis modo cruribus, bipesq;
Menſæ aſtabat herili, heroq; ab ipſo
Latratu tenero cibum petebat,
Nunc raptus rapido, maloq; fato
Ad manes abijt tenebricoſos.
Miſelle ò canis, ò miſer catelle
Nigras paruulus ut timebis umbras,
Vt ſæpe dominum tuum requires
Cui pro delicijs, iocisq; longum
Heu deſiderium tui relinquis.
Rei materia ſimillima eſt, quod quidem imitationis

proprium eſſe dicebamus, ſi quidem ille paſſerem mortuum, hic Catellum, ille heram, hic herum miſere deflentem inducit, horum item luſus perſimiles ſunt, in ſaltu, morſu, pipatu, latratu, heri cognitione, ſed cum omnia ſimilia ſint, tum etiam commiſeratio minime eſt diſſimilis. poſtremo pro fletu aſſiduo, quo puellæ ſuæ turgidulos rubere oculos Catullus querebatur, longum Catelli deſiderium hero ſuo relictum eſſe repoſuit Nauagerius, hic tamen quædam addit alia, quæ canis natura illi commode dabat, ut illa:

» *Atque auido appetebat ore,*
» *Erectis modo cruribus, bipesq;*
» *Menſæ aſtabat herili, heroq; ab ipſo*
» *Latratu tenero cibum petebat.*

Quod tamen aliqua ex parte ex primo itẽ Catulli epigrammate perbelle ſumptum uideri poteſt. At Fracaſtorius ſic hanc imitandi rationem in ſuo Syphilo obſeruauit, ut ex multis Virgilij imaginibus totam penè tertij libri operis ſui hiſtoriam perpetuo contexuerit, nam cum hic tandem Hiſpanæ Claſſis appulſum ad nouarum gentium litus deſcriberet, totam illam partem, quæ quidem bene longa eſt, ex diuerſis Virgilij locis adumbrauit, nam, ut omittam fluminis oſtium, quo claſſem appulit, ut amnis ripas arborũ amœnitate, atque auium cantu uario deſcriptas, nihil recenſeam, Cererem, Liberumq; in ripa expoſitũ, uiros telluris miro deſiderio paſſim per herbam ſtratos, nouo ſolo, atque exoptato lætam, atque ex animo ſalutationem æque prateream, quæ omnia à Marone feliciſſime ſumpta ſunt, hæc inquam ut omittã

(quoniam ſuapte rerum natura utique facile occurrere poſſunt) ac illa, quæ ſunt interioris imitationis, tantum commemorem, Maro Aeneam naui egredientem arcu, & ſagittis armat, uenatum in ſyluam ducit, præda ſeptem ceruorum cohoneſtat. hanc imaginem ſequens Fracaſtorius Iuuentutem Hiſpanam *naui egreſſam deſcribit in ſyluam eo genere armorũ, quod uulgo ſcopetos uocant, armatam, prædam huic facit ex ijs auibus, quarum frequentem copiam in ſylua illa prius peruolitare demonſtrarat, quæ quidem aues, quoniam* Apollini *ſacræ erant, ad harpyarum imitationem perpetuo filo belliſſime tranſit, quo in loco unam auium ex altiſſimo arborum uertice gẽti illi multa horrenda ceciniſſe inducit, ac denique mẽſarum loco horrendis morſibus adeſarum, gentem illam peſtilenti morbo adeſam, à ſua ſylua auxilium petiturum grauiſſime comminata eſt, ad cuius uocem omnes horrore perculſi, ad terram duplicatis genibus conciderunt, ac ſupplicum in modum aues eas ſunt uenerati, utq; talem ſibi peſtem auerterent, uotis omnibus deprecati ſunt.* Hoc *etiam amplius, quòd aues illas* Apollini *ſacras efficit, quod* Maro *in* Harpyis *facere non potuit, tantum is eis dedit, id diuinationis ab* Apolline *ſe eſſe edoctam, ut diceret* Celeno. Pergit *eodem hiſtoriæ filo inſulæ regem magna cum hominum multitudine extra urbem externa cũ gente ſocietatem coiuiſſe, deſcribens id, quod in* Didone, & Troianis *in urbe efficit* Maro. Præterea *ſolemnis inciderat inſulanis dies, quo* Apollini *de more annua uota redderentur, forte aderant externi uiri,*

atque ab ipſo rege, qui gentis ritus ſint, atque unde ea ſacra originem traxerint, edocentur. quæ una facies tota illa eſt, cum Euander Herculi *ſacrificaret,* Aeneam *accepit, ac totam rei hiſtoriam* Troianum *heroëm edocuit. & multa alia, niſi etiam omnia, quæ prudentiſſimus poëta & acutiſſime uidit & commodiſſime mutuatus eſt. quæ cuique, qui aliquantum in* Virgilio *uerſatus ſit, ſua ſponte apparere poſſunt.* Iam *uero iterum* Sanazarius, *cum agit de uirginis partu, quàm bellus eſt* Maronis *imitator, quàm prudenter uidet quæ æmuletur, ac ſtatim quod ad nuntium attinet, qui* Virgini *mandata referat, non ne eſt ipſus* Mercurius, *qui ad* Aeneam *mittitur? iuſſa item, & conſilium* Dei *ſummi, num cum* Iouis *iuſſu, & conſilio germane conſentiunt?* Cum *uero* Auguſti *cenſum habitum refert, in quo uniuerſi orbis nomina ſunt gentium deſcripta, quæ magna ſecundi pars eſt libri, non ne tota* Maronis *eſt imago, ſiue cum* Aenea *ex omni* Aetruria, *ſiue cum* Turnus *ex uniuerſa* Auſonia *accita per ſingulas gẽtes commemorat auxilia?* Initio *autem cum inuocat, atque ad* Virginem *alloquitur, quis non ſentit illud ipſum uere, atque ex animo hunc agere, quod* Auguſto *blandiens* Virgilius *agebat?* Cum *uidelicet ait,*

" Tuq; *adeo ſpes fida hominum, ſpes fida deorum*
Alma *parens. & quæ ſequuntur ad multos uerſus, quorum poſtremi hi duo ſunt,* Virgilij *item poſtremis maxime ſimiles,*

" Tu Vatem, *ignarumq; uiæ, inſuetumq; labori*
" Diua *mone, & pauidis iam læta adlabere cœptis.*

Maro autem ſic:

» *Ignaroſq; uiæ mecum miſeratus agreſtes*
» *Ingredere, & uotis iam nunc aſſueſce uocari.*

Cum tamen hic quoque prius dixerit, Tu uatem tu diua mone. Reliqua autem carmina, quemadmodum neque in Fracaſtorio factum eſt, ut aſcriberem, non ſatis commode cadere uiſum eſt, nimis enim longum opus, idq; ex alienis confeciſſem ſcriptis, cum ego id unum, ut breuis ſim, ſtudeam maxime. Sed eorum hæc ſunt, qui ad aliorum inuentionem ſibi quoque inueniendum eſſe, ac quaſi alienis ueſtigijs eundum eſſe, probe cenſuerũt, quique id, quantum in ipſis fuit, conati ſunt efficere, quod etſi non ſunt planè conſecuti, minimè tamen improbandi ſunt, certe in eo, quòd uiam nouerint, quòd in ea ingenium ſuum exercuerint, magnopere etiam laudandi. hic uero, de quo nunc agam, ille eſt, qui non ſolũ imaginem aliunde ſumptam ſuo artificio, ſua eloquentia, ſuis omnibus numeris in ſuo opere quàm planiſſimè abſoluit, ſed qui eam multo etiam ampliorem, multoq; magis ſplendidam efficit, id quod ut planius conſtet, ac meam in hoc ipſo fidem tibi tandem liberem, utriuſque carmen in medium deſcriptum adducam; ſi mihi tamen prius à doctiſſimis uiris cauebo, ne mihi id uitio, aut etiam ignorantiæ uertant, quòd quæ æmulationis ſunt, ea ego imitationi propria attribuam, nam cum ſequi, imitari, æmulari tria ſint omnino ſpecie diuerſa, genere tamen quodam ſic ſunt ſimilia, ut quòd ſit alius, uiciſſim ad alius commoditatem ſine uitio transferri poſſit, nam quod egit

Maro cum ſuo Catullo, & ſi ſcio id æmulatione contendiſſe ad eum (quod effecit egregie) ſuperandum, uia tamen apparet, atque rei totius eadem ratio qua una imitatio maxime continetur, quam ipſe quoque Maro inſtitit, etſi longe ualidioribus eam inſtitit gradibus. Sed iam carmina conferantur. Catullus igitur cum Tetidis, & Pellei nuptias diuino carmine celebraret, Ariadnam in ſolo littore deſtitutam, ac caſum ſuum grauiter conquerentem, aptiſſimo in loco in eam laudationem inducit. hūc poſtea locum Maro integrum in ſuam Didonem pari ratione ab amatore ſuo deluſam, longe tranſtulit felicius. ſanè Catullum ſi ſolū legas, nihil melius deſiderari poſſe uidetur, uerum ſi cum Marone conferas, uix iterum Catullum reguſtabis, ita hic illi quaſi tenebras offudit, atque luminibus obſtruxit omnibus: ſed iam horū ſimilitudinem uideamus, Dein partes ipſæ ut ab utroque ſint tractatæ, uiciſſim conferentur, Fœminæ igitur ambæ ſunt, ab ijs ambæ deſtitutæ, atque deluſæ, quos pro maritis habebant, ac de quibus modis omnibus optime erant meritæ, ambæ hoſpitem fugientem execrantur, ambæ in grauiſſimo periculo derelictæ, ambarum item querendi ordo, atque ratio, ſi quidem modo furore percitæ in deſertores ſuos uerbis aſperis impotenter feruntur, modo ad preces remiſſos animos miſerabiliter conuertunt, idq; per totam conqueſtionem, quaſi uiciſſim repetitum cōſeruant. Poſtremo autem ad execrationem, ad diras, tanquam ad cauſæ ſuæ tutiſſimum præſidium furentes confugiunt. Sed iam ſimilitudinem utriuſque, atque alterius imitationem

collati uerſus oſtendant. Ariadna igitur ſtatim ſic in ſuum fugientem exardeſcit.

» Siccine me patrijs abductam perfide ab oris?
» Perfide deſertam liquiſti in littore Theſeu?

Quam iracundiam Dido & ipſa ſic expreſſit.

» Diſſimulare etiam ſperaſti perfide tantum
» Poſſe nefas? tacituſq; mea decedere terra?

Continuo à ſumma indignatione utraque (ut uides) ſuam querimoniam exorditur, altera quòd ab laribus patrijs abducta tam longe gentium in ſolo littore deſtitueretur, altera quòd ſe inſcia ex urbe ſua fugam moliri, clamq; de ſuo regno decedere ſuus ſit auſus, grauiſſime indignatur. ſimul perfidiæ utraque ſuum accuſat, paulopoſt tamen Ariadna à ſui commiſeratione hoc modo pergit querendo.

Nulla ne res potuit crudelis flectere mentis
Conſilium, tibi nulla fuit clementia præſto
Immite ut noſtri uellet miteſcere pectus?
At non hæc quondam blanda promiſſa dediſti
Voce mihi, non hoc miſeram ſperare iubebas,
Sed connubia læta, ſed optatos hymeneos.

Quam eandem commiſerationem, atque eodem loco Dido non omiſit, cum & ipſa ſequitur.

» Nec te noſter Amor, nec te data dextera quondam
» Nec moritura tenet crudeli funere Dido?

Hoc autem addit Dido, quod longe cum re commodius conuenit, Aeneam non ſolum in ſe, ſed in ſuos, atque adeo in ſe ipſum crudelitatem ſuam exercere, qui ſe cum ſuis per hyemem certiſſimo maris periculo

obiectare non dubitet, Id autem his exequitur uerſibus.

" Quin etiam hyberno moliris ſydere claſſem
" Et medijs properas aquilonibus ire per altum,
" Crudelis. Quin etiam pergit ab incerto loco, quo Aeneas appulſurus eſt, eius perfidiam grauiter exagitare, ſic dicens.

" Quid ſi non arua aliena, domosq;
" Ignotas peteres, & Troia antiqua maneret?
" Troia per undoſum peteretur claſſibus æquor?

Quæ duæ partes, quoniam nullo modo Catullo conueniebant, propterea ſunt omiſſæ. Sed uide rurſus ut ad preces, ad lachrimas ſe totam conuertat, dicens.

" Me ne fugis? per ego has lachrimas dextramq; tuã te
" Quando aliud mihi iam miſeræ nihil ipſa reliqui,
" Per connubia noſtra, per inceptos hymeneos
" Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
" Dulce meum, miſerere domus labentis, & iſtam
" Oro, ſiquis adhuc precibus locus, exue mentem.

Plana tota loci eſt imitatio, ſed quod potuit amplius Maro, id acute & uidit, & præſtitit egregie, pactos tantum hymeneos ſuo obijcit Ariadna, Dido uero per eos ipſos Aeneam rogat, ac horum etiam uoluptate eum artificioſe tentat, ſi poſſit commouere, Quæ uero ſequuntur meritum continent, Et ipſa quidem à Catullo ſumpta, ſed non ad Catulli tamen ordinem deſcripta, in quibus quidem exprobrandis ea item animi alternatio ſeruatur, qua ſupra amantem affectam eſſe demõſtrauimus, ſenſim enim exprobrando iterum ad hoſpitis nomen exarſit, ne-

que multo poſt ſedatior, atque remiſſior facta in commiſeratione acquieuit, Catulli autem hi ſunt uerſus.

» Iam iam nulla uiro iuranti fœmina credat,
» Nulla uiri ſperet ſermones eſſe fideles,
» Qui dum aliquid cupiens animus prægeſtit apiſci
» Nil metuunt iurare, nihil promittere parcunt,
» Sed ſimulac cupidæ mentis ſatiata libido eſt,
» Dicta nihil metuere, nihil periuria curant.

Quam ſententiam Maro tribus uerbis diuinitus abſorpſit, cùm ait.

» Nuſquam tuta fides.

Poſt perfidiam, ingratum etiam ſuum Ariadna accuſare, atque illi nominatim præſtita officia exprobrare, his uerbis non omittit.

» Certe ego te in medio uerſantem turbine leti
» Eripui, & potius germanum amittere creui,
» Quam tibi fallaci ſupremo in tempore deeſſe,
» Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibusq;
» Præda, nec iniecta tumulabor mortua terra,

Quam partẽ Maro quoque paucis, ſed quàm pleniſſime abſoluit ad hunc modum.

» Eiectum, littore egentem
» Excepi, & regni demens in parte locaui,
» Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi,

Vbi autem Ariadna fratris mortem, quàm amatoris ſe maluiſſe dicit, ac pro tanta in eum fide ſe relictum eſſe feris, auibusq; dilacerandam, miſere conqueritur, Dido Nomadum regum lybicæ, ac Tyriæ gentis in ſe odium, deinde pudicitiæ uiolatum no=

men, poſtremo mortem ipſam obijcit. eius autem hi ſunt uerſus.

» Te propter lybicæ gentes, Nomadumq; Tiranni
» Odere infenſi Tyrij, te propter eundem
» Extinctus pudor, & qua ſola ſydera adibam
» Fama prior. cui me moribundam deſeris hoſpes?

Ariadna item ab uſque natalibus Theſeum impietatis nota proſequitur his uerſibus.

» Quæ nam te genuit ſola ſub rupe leena,
» Quid mare conceptum ſpumantibus expuit undis?
» Quæ Syrthis, quæ ſcylla rapax, quæ uaſta caribdis,
» Talia qui reddis pro dulci præmia uita,

Dido uero hæc ad eum modum in Aeneam iracunde euomuit;

» Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus auctor
» Perfide, ſed duris genuit te cautibus horrens
» Caucaſus, hyrcanæq; admorunt ubera tigres,

Hactenus per grauem negationem hic efficit, quod ille per interrogationem acriter conqueſtus eſt, cum neque tamen ab ea abſtinuerit diutius, ſequitur enim.

» Nā quid diſſimulo? aut quid me ad maiora reſeruo?
» Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
» Nū lachrimas uictus dedit? aut miſeratus amantē eſt?

Quæ qui non facit, is merito omnis impietatis accuſandus eſt, quique magis diris feris, quàm humano patre & ſatus, & altus dignus eſt ut credatur. quod item in mercedis loco dictum eſſe conſtat, quaſi qui tot, ac tantis beneficijs acceptis in ſuo tanto dolore nullum miſericordiæ ſignum ediderit. Suum

poſtea Ariadna conqueritur iam longe fugam arripuiſſe, cum ait.

» *Ille autem prope iam medijs uerſatur in undis*
» *Nec quiſquam apparet uacuus mortalis in alga.*

Quod nec Dido *omiſit, ita enim & ipſa conqueritur.*

» *Littora deſeruere, latet ſub claſſibus æquor,*
» *Adnixi torquent ſpumas, & cerula uerrunt.*

Solitudinem Dido *omiſit, quæ domi apud ſuos relinquebatur. celeritatem autem nauigationis altero quoque adauxit uerſu.*

Ariadna item in prima cauſa deteſtanda ſic uerſatur.

» *Iuppiter omnipotens utinam nec tempore primo*
» *Gnoſia* Cecropiæ *tetigiſſent littora puppes,*
» *Indomito nec dira ferens ſtipendia tauro*
» *Perfidus in* Cretam *religaſſet nauita funem,*
» *Nec malus hic celans dulci crudelia forma*
» *Conſilia, in noſtris quæſiſſet ſedibus hoſpes.*

Dido *uero id ipſum ad hunc modũ imitata eſt.*

» *Felix, heu nimium felix, ſi littora tantum*
» *Nunquam dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.*

Catullus omnia Ariadna his uerſibus deſperantem inducit,

» *Nam quo me referam, quali ſpe perdita nitar?*
» *Ideos'ne petam montes, an gurgite uaſto*
» *Diſcernens pontum truculentum ubi diuidit æquor?*
» *An patris auxilium ſperem? quem ne ipſa reliqui*
» *Reſperſum iuuenem fraterna cæde ſecuta?*
» *Coniugis an fido conſoler memet amore?*

» *Qui ne fugit lentos incuruans gurgite remos?*
» *Præterea nullum littus, ſola inſula, tecto*
» *Nec patet egreſſus pelagi cingentibus undis,*
» *Nulla fugæ ratio, nulla eſt ſpes, omnia muta,*
» *Omnia ſunt deſerta, oſtendunt omnia letum.*

Quã partẽ eo in loco effinxiſſe Maro *uidetur, cũ ait,*

» *En quid agam? rurſus ne procos irriſa priores*
» *Experiar?* Nomadumq́; *petam connubia ſupplex?*
» *Quos ego ſum toties iam dedignata maritos?*
» *Illiacas igitur claſſes, atque ultima* Teucrum
Iuſſa ſequar? Et *quæ ſequuntur, quæ omnia* Didoni *haud minus erant tuta, quàm quæ ſibi obiectabat* Ariadna. *hoc in* Marone *erat amplius, quod indignatione rem adauxit, quam* Ariadna *tantum flebiliter, ac miſere deplorauerat.*

Catullus tandem ſuam ad diras, ad execrationes perduxit, his uerbis.

» *Quare facta uirum mulctantes uindice pœna*
» *Eumenides, quibus anguino redimita capillo*
» *Frons expirantis præportat pectoris iras,*
» *Huc, huc aduentate, meas audite querelas,*
» *Quas ego nunc miſera extremis proferre medullis*
» *Cogor inops, ardens amenti cæca furore,*
» *Quæ quoniam ueræ naſcuntur pectore ab imo,*
» *Vos nolite pati noſtrum uaneſcere luctum,*
» *Sed, quali ſolam* Theſeus *me mente reliquit,*
» *Tali mente* Deæ *funeſtent ſeq́; ſuosq́;,*

Quem locum poſtremo Maro *cum copioſe, tum etiam ſplendide ſic imitatus eſt.*

Sol qui terrarum flammis opera omnia luſtras,

» Tu'q; harum interpres curarum, & conſcia Iuno,
» Nocturniſq; Hecate triuijs ululata per urbes,
» Et diræ ultrices, & Dij morientis Eliſæ,
» Accipite hæc, meritumq; malis aduertite numen,
» Et noſtras audite preces, ſi tangere portus
» Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt,
» Et ſi fata Iouis poſcunt, hic terminus hæret,
» At bellò audacis populi uexatus, & armis
» Finibus extorris complexu auulſus Iuli
» Auxilium imploret, uideatq; indigna ſuorum
» Funera; nec cum ſe ſub leges pacis iniquæ
» Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur,
» Sed cadat ante diem, mediaq; inhumatus arena.
» Hæc precor, hanc uocé extremam cũ ſanguine fundo.

Quod lac lacti, quæ aqua aqua ſimilior, quàm tota eſt ab uſque initio ad ipſum finem Maronis imitatio? quanto autem imitator ſplendidius, quanto copioſius, quanto grauius agat, non arbitror te expectare, dum dicam. Ille enim narrat, hic uero canit, atque ea tuba canit, qua nulla unquam grauior, atque nobilior inflabitur. ut iſti tandem uideant imitatorem non ita in ergaſtulis contineri, qui interdum tamen, quem ſequatur, facile præcurrere non poſſit. Neque uero ſecius minus ipſe Maro ad hanc imitandi rationem agit, quoties accidit, in quo id facere poſſit, ut in tota Palemone, ex qua quædam adducere minimè grauabimur, in quibus hæc imitandi ratio planiſſime apparet, ac illud ſtatim.

» Ab Ioue principium Muſæ, Iouis omnia plena.
» Ille colit terras, illi mea carmina curæ,

Iouis optimi gratiam, & fauorem iactat Dameta, in quo ſua carmina nimis magni facit, qui ea etiam Ioui maximæ curæ eſſe dicat, quod ipſum neque diſſimulauit Menalcha, ſic reſpondens.

›› Et me Phœbus amat, Phœbo ſua ſemper apud me
›› Munera ſunt lauri, & ſuaue rubens hyacinthus.

Imitatio eſt in Deorum erga ſe amoris alacri oſtẽtatione, nam hic Ioui Phœbum obiecit, à quo ſe cum amari, tum etiam eius frondibus ornari iactat. Eſt item in lege eius carminis, quæ priori, aut maiora, aut contraria poſtulat dici, in hoc autem ſuperat Menalcha, cum ſe Lauro à ſuo iam donatum eſſe, quo in loco Dameta ſua tantum carmina ſuo placere oſtentabat, Proponit item Damon ad hunc modum,

›› Malo me Galathea petit laſciua puella,
›› Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante uideri,

Quo in loco ſic illum æmulatus eſt Menalchas.

›› At mihi ſe ſe offert ultro meus ignis Aminthas
›› Notior ut iam ſit canibus non Delia noſtris,

Imitatio eſt in amoribus, ſecum enim puellam ſuam procaciter ludere Damon gloriabatur, Menalchas autem ſe crebrius à ſuo Amintha adiri teſtatur, in quo item Damonem longe ſuperat qui amoribus ſuis fruatur, cum ille tantum amicam ſuam ſecum laſciue ludentem dicat, Eſt enim in perſonarum ſimilitudine, Galathea ſcilicet, atque Amintha, quæ perſonarum ratio imitationem non parum adiuuare ſolet. pergit Damon ſuo inſtituto.

›› Parta meæ Veneri ſunt munera, nanque notaui
›› Ipſe locum aëriæ quo congeſſere palumbes.

Quam partem ſic Menalchas æmulatur,
» *Quod potui puero ſylueſtri ex arbore lecta*
» *Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.*

In munere manifeſta eſt imitatio, nam alter ſe pa raſſe quod amica muneri mitteret, alter ſe iam miſiſſe, ac denuo eſſe miſſurum prædicat, Item in eo eſt quod Palumbes alter, mala alter aurea dono miſerit, ſuperat eum his Menalchas, & quod iam miſerit, & miſſurum ſe polliceatur, reliqua ad hunc ſe modum tota habet Cantilena. quod autem in hac binis perpetuis carminibus, quaternis idem efficit in Melibæo ad hunc modum.

» *Nymphæ noſter amor Libetrides, aut mihi carmen,*
» *Quale meo Codro concedite: proxima Phœbi*
» *Verſibus ille facit, aut, ſi non poſſumus omnes,*
» *Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.*

Hæc Coridon, illa uero, ut Poëtæ ipſius uerbis utar, referebat in ordine Tyrſis.

» *Paſtores hederæ creſcentem ornate Poëtam*
» *Arcades, inuidia rumpantur ut ilia Codro,*
» *Aut, ſi ultra placitum laudarit, bacchare frontem*
» *Cingite, ne uatì noceat mala lingua futuro.*

Optat Coridon Codri poëtæ muſam, quem carmine proximum Phœbo facit, Tyrſis uero poëtæ ornamentum poſtulat, in quo uirtutem ille, hic uero uirtutis præmium expetit. diſtinxit autē Coridon cum ait.

» *Aut ſi non poſſumus omnes,*
» *Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.*
» *Quam diſtinctionem neque Thyrſis omiſit, dicens,*
» *Aut ſi ultra placitum laudarit bacchare frontem*

„ *Cingite, ne uati noceat mala lingua futuro.*

Proponit item Coridon in hanc ſententiam,

„ *Setoſi caput hoc apri tibi Delia paruus*
„ *Et ramoſa Mycon uiuacis cornua cerui.*
„ *Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota*
„ *Puniceo ſtabis ſurras euincta cothurno.*

Aliena donat Mycon, in quo munere uouet, ſi ea unquam propria poſſit donare, hoc eſt ſi tantus ſit, qui ſua manu ceruum, atque aprum interficiat, ſe tũ Deliam ex leuiſſimo marmore eſſe facturum, quem Thyrſis ita imitatus eſt.

„ *Sinum lactis, & hæc te liba Priape quotannis*
„ *Expectare ſat eſt, cuſtos es pauperis horti,*
„ *Nunc te marmoreum pro tempore fecimus, at tu*
„ *Si fœtura gregem ſuppleuerit, aureus eſto.*

Et in dandi, & in uouendi pari ratione imitatio uerſatur, ea enim uterque lege & donat, & uouet, ut ſi uota ſua plena ferant, lõge in Deos cumulatiora ſua ſint collaturi munera. ſimilitudo eſt in perſonis, de qua ante eſt dictũ, Muneris item diſſimilitudo atq; uoti diſpar ratio, Thyrſis.n.aurum, Coridon marmor præmittit, hic autem uires in feras, ille gregẽ fœtura plenum exoptat, reliqua uero hoc, quo uides, ordine uſque ad finẽ perſequuntur. Hactenus à ſimili meus imitator inueniebat, tametſi à contrario quædam etiam pro rei natura coniunxit. nunc autem ſeparatim de contrarijs quoque, neque admodum multis agemus. Contrariorum igitur plura ſunt genera, in omnibus autem aptiſſime cadit imitatio. Virtus, & uitium contraria ſunt. qua ratione quis inſti-

tiam, fortitudinem prudentiam, temperantiam lau=
darit, ea iniuſtitiam, ignauiam, imprudentiam, in=
temperantiam uituperabit commodiſſime. nam quæ
ad laudandam uirtutem facient omnia, hæc eadem
ad improbanda uitia è regione cadent aptiſſime. Iu
ſtitiæ ſumma laus eſt, quod una ea hominum ſocietas
ſanctiſſime conſeruatur, quòd religio, quòd fides,
quòd coniugia, quod certorum liberorum pietas reue
renter coluntur. Iniuſtitiæ uero ſumma erit uitupe
ratio, quòd uno eo uitio bona hæc omnia funditus
tolluntur. ita qui pro re honeſta fortiter cadere non
dubitet, qui in rebus agendis prudenter uideat, qui=
que in earum uſu ſe ſe moderate gerat, quibus lau=
dibus efferetur, ab earum contrarijs, qui ſecus fecerit,
uituperabitur conuenientiſſime. fortiter feciſſe Regu
lum, qui, ne fidem ſuam proderet, ad certiſſimum
ſupplicium rediJt, optimorũ omnium eſt ſententia.
quibus hunc rationibus recte feciſſe laudabis, à con=
trario ex iJſdem ſumas in eos licebit, qui fracta fide,
ſpreto iureiurando domi remanſere. ita & in cæte=
ris uirtutibus pari facies ratione. Vi uentorum
euelli, atque extirpari quercum, contra uero radici=
bus ſuis fortiter ad eorundem ingentes flatus nihil cõ
moueri omnino, contrarium eſt. Quod poſterius
Maro præclare, ut multa alia fecit, à Catullo ſum=
pſit à contrario ad imitandum. Sic enim ait Ca=
tullus.

» Nam uelut in ſummo quatientem brachia Tauro
» Quercum, aut conigeram ſudanti cortice pinum
» Indomitus turbo contorquens flamine robur

" *Eruit, illa procul radicibus extirpata*
" *Prona cadit, lateq; & cominus omnia frangit.*

Quam comparationem Maro *ſic eſt imitatus per contrarium.*

" *Ac ueluti annoſam ualido cum robore quercum*
" *Alpini boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc*
" *Eruere inter ſe certant, it ſtridor, & alte*
" *Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes,*
" *Ipſa hæret ſcopulis, & quantum uertice ad auras*
" *Aetherias tantum radice in* Tartara *tendit.*

Ille ui, atque uentorum impetu quercum à radicibus euulſam, atque ad terram magna cum propinquarum rerum ſtrage datam, per comparationem inducit, hic contra ſuam uim omnem uentorum per fortiter ferre, quæ quidem altiſſimis radicibus nitatur, oſtendit, ſed illa quoque ſecum Maro *in contrariam partem imitando, quæ in* Daphnis *morte cecinit, longe etiam præclarius egit. nam cum* Mopſus Daphnis *interitum miſere defleuiſſet, partem alteram excepit* Menalca, *quam ad* Mopſi *imaginem totam conformauit, nam ubi* Mopſus Daphnim *mortuum acerbius deflet, contra* Menalcas, *quòd is in cœlo feliciter agat, mirifice lætatur. ubi ille mœrore, & lachrimis omnia eius morte confecta lamentatur, hic contra omnia ob eius diuinitatem lætitia oſtendit exultare.* Vbi *denique* Mopſus *tumulum conſtituit, uerſusq; cumulo addidit,* Menalcas *& ſolemnia ſacrificia, & aras ut certiſſimo dedicat* Deo. Vtriuſque *autem uerſus breuitatis cauſa non appoſui omnes, ratus ſatis eſſe uel mediocriter doctis, ſi per initium eos*

indicaſſem. Id *autem eſt eius, qui eum mortuum defiet.*

» *Extinctum nymphæ crud. fu.* Dap.

» Flebant *uos cor. teſt. & flu. nim.*

Eius *autem, qui eum inter* Deos *retulit, inde eſt initium.*

» *Candidus inſuetum mir. li. oly.*

» *Sup ped. q; uid. nub. & ſy.* Da.

Nos *item à contrario* Cice. *imitati ſumus ubi ait.*

» Dij *iſti* Segulio *malefaciant homini nequiſs. om=*

» *nium, qui ſunt, qui fuerunt, qui futuri ſunt.* Nos

» *autem ſic.* Vt Dij Georgio *patrueli tuo omnia bo=*

» *na dent, adoleſcenti omnium, qui ſunt, qui fuerunt,*

» *quique omnes erunt in annos, optimo.* Item *ex eo=*

» *dem cum ait ad* Plancum. Cum Furnium *per ſe*

» *uidi libentiſſime, tum hoc libentius, quòd illum au=*

» *diens te uidebar audire.* Nos *autem ſic. quo in loco*

» Antonium *filium offendi, quem cum per ſe, ut faci=*

» *le noſti, iniquiſſimo animo uidi, tum etiam multo*

» *iniquius, quòd illum uidens* Antonium *ipſum uidere*

» *uidebar.* Cicero *item ait: atque hæc omnia uitæ de*

» *corabat grauitas, & integritas.* Ego *uero ſic. atque*

» *hæc mala omnia una auaritia cumulabantur. uel ſic*

» *atque hæc bona omnia una iracundia facile coinqui=*

» *nabat.* Ille *item ex* Platonis *ſententia dixit. tum*

» *denique fore beatas reſp. ſi aut docti, & ſapientes*

» *homines eas regere cœpiſſent, aut qui regerent om=*

» *ne ſtudium ſuum in doctrina, ac ſapientia collocaſ=*

» *ſent. à contrario ego ſic commode faciam.* Equi=

» *dem eas miſeras ciuitates eſſe duco, quas aut indocti,*

» *atque inſipientes homines regere cœpiſſent, aut qui*
» *regerent nullum ſtudium in rerum cognitione un=*
» *quam poſuiſſent.* Item Sulpitius Ciceroni ſic ait.
» Vidimus *aliquoties ſecundam te ferre pulcherrime*
» *fortunam, magnamq́, ex ea re te laudẽ adipiſci, fac*
» *aliquando intelligamus aduerſam quoque te æque*
» *ferre poſſe, neque id maius, quàm eſſe debeat, tibi*
» *onus uideri, ne ex omnibus uirtutibus hæc una tibi*
» *uideatur defuiſſe. quam nos ſententiam ſic bifariam*
» *contra exempli cauſa confecimus.* Vidimus *te ſæ=*
» *pius fortiſſime aduerſam fortunam ferre, magnamq́;*
» *ex ea laudem conſequi, fac ita ut intelligamus lætam*
» *æque perferre, neque te quicquam in tot, ac tantis*
» *reb. feliciter geſtis inſolentius efferri ſentiamus, quàm*
» *in minus proſperis demiſſius te gerere uidimus, ut*
» *quæ tibi uirtus in aduerſis æquo animo ferẽdis affuit,*
» *hæc eadem in lætis moderandis non deeſſe uideatur.*
» Item, Vidimus *enim illum ſæpius in ſecundis nimis in*
» *ſolenter ferri, ex qua re quoque magnam infamiam*
» *tulit, ſpero aduerſam nihilo fortius laturum, ut pla*
» *nè uirtutem hanc, quæ eſt tum in moderate res ſe=*
» *cundas, tum fortiter aduerſas ferendo, illi deeſſe fa=*
» *cile intelligamus.* Cicero item ait. *Eſt uero for=*
» *tunatus ille, cuius ex ſalute non minor penè ad om=*
» *nes, quàm ad illum uentura ſit, lætitia peruenerit.*
» *nos uero ſic à contrario.* *Eſt enim ille prorſus infe*
» *lix, cuius ex morte non minor penè ad omnes lætitia,*
» *atque uoluptas, quàm ad eum, qui illum interfece=*
» *rit, uentura ſit.* Item hoc modo. *Ille uere miſer*
» *eſt, cuius ex miſeria non minor lætitia ad omnes ho=*

mines, quàm dolor ad ſe perueniat. Ait item Cicero *præclare, multis partibus ij plures ſunt, qui parati ſunt ad deprauandum principem, quàm qui ad corrigendum. quem locum quiuis à contrario ſic imitari poterit. multis partibus ij quidẽ pauciores ſunt, qui principibus rectè conſulunt, quàm qui ei turpiter adulantur.* Ille uero dixit. *quàm ſis occupatus, & ſi nihil ea de re ad me ſcripſiſſes, id tamen profecto uel tuarum literarum breuitas, uel locus ipſe unde illas mitteres, ſatis ſignificaret.* Tu hoc modo *tum imitari poteris ex contrario. ſanè nihil opus fuit adſcribere, te ſummo ocio abundare, id enim cum ex tuarum literarum longitudine, atque leuitate, quas meris nugis referſiſti, tum etiam iſto loco unde illas dediſti, facile perſpicere potui, quemadmodum* Flamminius *ſæpius facit perbelle, id autem belliſſime. nam cum* Cicero *dixiſſet.* Omnis *enim coagmentatio corporis uel calore, uel frigore, uel aliqua impulſione uehementi labefactatur, & confringitur, & ad morbos, ſenectutemq; compellitur.* Ille *autẽ ſic à contrario.* Primus *cœli globus neque natus eſt, neque uetuſtate ulla labefactatur, & frangitur, aut morbo aliquo, aut ſenectute extabeſcit.* Quod *unum genus imitandi latiſſime patet, nihil enim eſt, quod aliquo modo ſuum contrarium non habeat, quo uiciſſim uti poſſimus ad imitandum. illud adde, quòd hoc genus contrariorum ſimilibus quoque in imitando plurimum prodeſſe conſtat, de quo in noſtris formis multo copioſius agetur.* Nunc *uero de conſtitutionis ratione agendum eſt. tametſi cum*

de inuentione præcipiebamus, multa de ea quoque di ċta eſſe, uideri poſſunt. uix enim aliter ex earum communi quadam natura, & ſocietate fieri potuit, ſua tamen quædam certa, ac propria huic quoque præcepta ſunt tradenda. Tria *autem ſunt (quemadmodum ego exiſtimo) in quibus uniuerſa ſcribendi facultas uerſatur,* Narratio, *doċtrina, cauſæ aċtio, quæ tria genera, etſi omnibus facultatibus communiter accidere poſſunt, nulla eſt enim perpetua diċtio, quæ non ſuam aliquam habeat narrationem,* Narrationi *item adiunċta ſit doċtrina, neque non cauſa aliqua interdum, atque adeo ſæpius agatur, has tamen ſeparabimus, & quæ cui rei conueniat, eam illi conabimur attribuere.* Hiſtoriæ *igitur narratio doċtrina omnibus præceptis, cauſæ autem aċtio ad reliqua ſcripta facile accommodabitur.* Rerum *autem geſtarum ſcribendi inſtitutio,* Tres *in primis imagines eſſe uidetur, unam, quæ ſingulorum annorum rem ſimpliciter, ut geſta eſt, exponit, quam hiſtoriam maiores noſtri inde quoque annales appellauere. hæc quidem non multum hominem retinet, imitatur enim faċtorum quandam enarrationem, in qua difficile eſt continuo in aliquam ſatietatem nõ incidere, neque eſt, qui hic mihi quiſquam* Cæſaris *annales obijciat, quibus nihil deleċtabilius, nihil ſuauius, nihil ab omni parte perfeċtius legi poteſt, tot ſanè quidẽ ſuo ordine libri res ab eo geſtas in* Gallia *continent, quot annos ipſe ei prouinciæ præfuit, pari item ratione in ciuili diſcordia faċtum conſtat, ſed hi magìs in eo hiſtoriæ genere uerſantur, quod à perpe*

tua hiſtoria ſeiunctum eſt, non enim ea Cæſar, quæ á P. R. *ſingulis eorum quibuſque annis geſta ſunt, perſequitur, ſed quæ tantum ipſe in* Gallia, *atque in ciuili diſſenſione tam feliciter ſcripſit, quám etiam geſſit.* Alteram, *quæ multorum annorum, ac diuerſorum etiam locorum res ſuo ordine geſtas complectitur.* Sed *hæc multo fuſius rem exponit uniuerſam, in quo ſcribendi genere perpetuam ſuam hiſtoriam* Liuium *cótexuiſſe conſtat.* Tertiam *hiſtoriæ imaginem iure æquo ſibi illi uendicant, qui á continente hiſtoria quædam ſeparant, & ex tota re unú, aut plura hiſtoriæ ſibi efficiunt corpora, ut in ſuis rebus & gallicis, & ciuilibus* Cæſarem *feciſſe dicebamus, &* Saluſtium, *qui* Catilinæ *coniurationem, & bellum, quod* Po. Ro. *cum* Iugurta *rege geſſit, commodiſſime á reliqua hiſtoria ſeiunxit, quod factum græcorum quoque ſcriptorum teſtimonio* Cicero *maxime comprobabat, cum hoc ipſum in rebus ſuis ſcribendis* Luceio *magnopere perſuadere conatur.* Qui *igitur hiſtoriam ſcripturus ſit, utram duorum poſteriorum generum imaginem ſequatur, ſiue id in* Decades, *ſiue in ſolos libros diſtinxerit, is recte mea quidem ſententia ſuam ſcriptionem informare uidebitur, tametſi quod ad dictionem attinet, ſic mihi* Cæſaris *facilitas, atque puritas probatur, ut nulla magis probari poſſit, cum neque tamen deſint (ne quid præteream, quod hiſtoriam aliquid attingat) qui in hoc ſcribendi genere ex uirorum illuſtrium factis inſignia tantum quædam ſibi deligant, ac ea ſtilo perſequantur anguſto, neque uno id omnes modo. in qui-*

bus non ualde Val.Max.contempſerim, ſi habeam, qui in eius hiſtoria illum magis lingua, quàm patrìa poſſim Romanum agnoſcere. Nam qui uniuerſam hiſtoriam paucis perſtringunt, ac quaſi quædam per ſua illam certa capita in commentarium congerunt, modo ij latini, modo compoſiti ſint, quid eis ad imitandum deſideretur amplius, non uideo. atque hactenus quod ad hiſtoriam attinet. Præcipiendi autẽ ratio, & uia quàm multiplex, quàm uaria ſit, quàq; nõ unam in formã cadat, penè magis omnibus mirũ eſt, quàm ut quẽquam fugiat, nã ſiue ſua ſpõte, ſiue per alios id faciant præceptores, penè iam tot uiæ præcipiendi ſunt, quot etiam præceptorum ſcriptores numerantur. Continuo enim in his ſunt, qui perpetua oratione utuntur, neque ij deſunt, qui Dialogo, ac oratione interpellata magis delectentur, multo uero ij plures ſunt, qui in multa capita pro rerum multiplicium natura ſuam ſcriptionem diſtribuunt, Alij aliam ſequuntur uiam, atque rationem, pro ut cuique cum re ſuſcepta ſuus ordo magis conuenire uiſus eſt. in quibus quidem præcipiendi formis omnibus æque uideo probatiſſimos auctores eſſe uerſatos, ſed in perpetua, atque interpellata multo etiam probatiores, horum autem utri nobiliores, non ſatis dijudicatur. nam quod ad eos attinet, qui perpetua oratione præcepta ſua tradunt, aut de re propoſita diſputant, maiorem quandam perſonæ grauitatem habere uidentur, quàm qui crebra interpellatione idem faciunt, ſi quidem hi ſuam ſententiam cum auctoritate perſequuntur, cum illi contra ſæpius ualidiſſimis

argumentis uix alienum refellere poſſint, quo quoque altero modo (ut non leuem interdũ ſatietatem, quæ eſt in inquit, & inquam ſæpius repetendo, iſtis condonem) longe quàm ſuperiori agitur uerboſius, deinde uero, quia à ſe omnia proferre, non autem etiam ficte aliunde ſumpſiſſe uidentur, quod quàm factu facile ſit, Cicero ipſe declarauit, qui in ſuo Catone legendo dicere ſolebat, ſibi non ſe, ſed Catonem ipſum legere uideri. Cicero in tribus de oratore libris abſolutiſſime de perfecto oratore agit cum Quinto fratre, in quibus Craſſum, Antonium, Catulum, & tres adoleſcentes Cottam, Sulpitium, & C. Iulium loquentes inducit, Cum uero in oratore ad Brutum horum omnium perſonam ſolus ſuſtinet, eundemq; agit perfectum oratorem, quàm grauius id agat, atque cum maiore dignitate, cuique eſt facile ſentire. ſi quis tamen ſecus ſentiat, is audiat quid Cicero ipſe ad Leptam de hoc ipſo teſtatus ſit. Qui uero Dialogi morem, ac interpellatam orationem ſequuntur, atque utriuſque perſonæ ſermonem diſputando coniungunt, longe commodius, atque explicatius agere putantur, nam non ſolum quid is ſentiat, qui proponit, de quo diſputetur, ſed quid is quoque, qui cum id agatur teneat, eo modo pernoſcitur probe, & utraque ſententia in medium adducta, atque acute utrinque diſputata, quid uerius ſit, magis eluceſcit, ſi quidem in perpetua oratione auditor facit, quaſi qui ex aduerſo flumine, eodemq; præcipite, aquam hauriat, cuius curſus incitatus, atque aduerſus calicem nũquam implere permittit, ſic in rapida, atque incitata ora-

tione, quamuis multa cuiuſque modi rapiant aures, parum tamen admodum teneant, atque conſeruent neceſſe eſt. Ad hæc accedit, quòd ſi quæ à nobis tradũtur, aut ſecus (ut fieri ſæpius ſolet) perceperit auditor, aut recte percepta, in eam ſententiam nõ probarit, ſatis cum alterum ingenue fateatur, alterum etiam aperte argumẽtis infirmare cõnetur, aut ut noſtra rectius percipiat, aut etiam ut ſuam corrigat ſententiam, rationibus conuincemus. Quod uero ſatietatem quandam obijciant, quàm recte non ſatis uideo, quæ perpetuæ potius orationis ſit, quàm interpellatæ, ſiquidem ſatietati uarietas in primis occurrit. at longiores ſunt, quàm ſatis eſt, qui dialogo utuntur. non hoc dialogi tam eſt uitium, quàm cæteræ dictionis, ſi orationis longitudinem, non uerborum infinitus numerus, ſed puſillus etiam ſuperuacuus, & redundans. Quid uero? quod non uno modo in hoc uerſatur ſcriptor? nam aut is omnem in ſe diſputationem ſuſcipiens, tam fideliter aduerſarij partes, quàm ſuas fortiter diſputando defendit, aut ipſum loquentem inducit, ab illo inquit, & inquam commodius declinans, utrique ſuam partem ſuo more, ut tueatur libere permittens. cuius quidem poſterioris generis non unum item eſt genus, aut enim qui quæſiuit aliquid tam diu tacet, quoad ab aduerſario planè concluſum ſit, aut in rebus ſingulis utrinque inſiſtitur, ut intellecto quid quiſque concedat, quid abnuat, facilius concludi, atque ad exitum ſuum perduci res poſſit: uterque autem, aut à ſe ipſo, quicquid diſputat, totum depromit, aut de alio quopiam

acceptum, quaſi nuntium, atque interpretem agens, refert. in quo illud animaduertendum eſt maxime, ne uidelicet inepti ſimus, hoc eſt, ut eas perſonas loquentes faciamus, quæ ei rei, de qua uerba fient, maxime conueniant, ut ſi de amicitia ſermo futurus ſit, non is ei attribuatur uiro, qui ex fabulis ſumptus ſit, aut etiam, qui non ſingulari aliqua floruerit amicitia, neque item qui de Senectute *loquatur, recte adoleſcens inducetur, quo uitio græci interdum non cauere, qui grauiſſimarum rerum ſermones fictis perſonis, & fabuloſis dare non dubitarunt.* Illud *accedit, quod ad* Dialogi *rationem ſpectat, ut hoc in primis utamur, cum aut de moribus agetur, aut alicuius rei inciderit diſceptatio, ſanè uero multis ij ſunt partibus plures, qui hanc præcipiendi uiam, & rationem à ſe ipſis, idq; aut in libros integros, aut in ſua certa capita conſtitutos minime inepte præſtiterũt, ut qui rem ruſticam docent, qui animalium, piſciũ, arborum, ſtirpium, regionum, ſiderum naturam ſcribendo ſunt perſecuti, qui ſuas obſeruationes, qui gentium mores, qui inſtituta, qui leges ſanctiſſimas literis commendarunt.* Reſtat *autem ut tertio in loco, quod ad cauſam dicendam attinet, formam abſoluamus, idq; longe etiam breuius, quàm res tanta poſtularet, nam ſiue ad* Iudi. *ſiue in ſenatu, ſiue ad populum agamus, quæ conſtituendarum cauſarum ſit forma, iam pridem à multis eſt demonſtratum, in quo item loco, aut quando exordiendum ſit, quo, aut quando narrandum, quo in partes cauſam diuidendum, quo noſtra firmior argumenta-*

tio, quo debilior conſtituenda ſit, quo digrediamur, aut quouſque id faciamus, quo peroremus, quo denique huius generis reliqua, ſi quæ reſtant, collocanda ſint pari ratione, cum à multis, qui de arte ſcripſerunt, tum ab uno Cicerone optime eſt demonſtratum, quo uno longiſſimæ orationis labore recte ipſi ſuperſedebimus, ac quædam tantum, quæ paulo ſunt ab hiſce præceptis remotiora, ac magis recondita, hoc loco attingemus. Aut igitur primo, aut ſecundo loco agimus. ſi magis reſpondemus, minime factum erit inepte, ſi cauſam noſtram ad aduerſarij rationem inſtituerimus, ut ſi quis, exempli cauſa, legem Maniliam diſſuadeat, aut Antonium in ſenatū defendat, aut uituperet amicitiam, qui ferè omnia, quibus conſtitutionem ſuam informet, ab aduerſario ſuo facile mutuabitur, quemadmodum Cicero in defendenda ſenectute feciſſe apparet, qui aduerſariorū rationibus propoſitis quo ordine ab eis erant diſtributæ, ſic eas refellit, atque confringit. ſed id ſemper uidendum erit, ut cum cauſa noſtra id faciat maxime, à cuius ratione nunquam eſt diſcedendum. Sin is ſit, qui magis agat, ac primum locum obtineat, ut ſuæ cauſæ genus planè pernorit, ac quicquid ad eam auditori ſatis probandum in unum locum collegerit, ante, quàm id dictione explicare aggrediatur, attente conſiderabit, ſuamq; omnem diligentiam in conſilium adhibebit, ut ad alicuius probatiſſimi uiri imaginem materiam illam, quam mente, atque animo iam habeat comparatam, recte, & ordine conſtituat, ac quaſi architectus faciet, qui ante quàm ullum iaciat

fundamentum, totius ædificij imaginem aliquam ex leuiore materia aliqua ſibi habet integre ædificatam, quæ totius conſtitutionis forma ſi aut cum auditoris natura conſenſerit, aut ſi is eam etiam alias uiderit, dici non poteſt, quantum illi ad delectationem afferat adiumenti, ut ea figura, quæ omnibus ſuis partibus optime conſtet ad hominem abſolute exprimendum, magnopere intuentium oculos delectabit. Verum ſi ea uirum illum referat, qui illi maxime notus ſit, multo eam quodammodo ei maiorem afferet delectationem, ac multo arridebit magis, ut procul dubio in Alphõſi aui tui imagine, quam Tutianus egregie effinxit, ipſi maiorem intuendo uoluptatem ſentiamus, qui eum nouerimus, quam tu, quem in cunis moriẽs reliquit, quàm qui nuſquam alias uiderit. Sed omnium rerum inſtituendarum ratio ſummi in primis erit iudicij. nam cum diſtribuendi genus ſit duplex, Vnum naturæ, artis alterum, utrum magis ſequendum ſit, is demum ſentiet, qui iudicio plurimum ualebit. itaque Cæſar in deſcriptione totius Galliæ cum naturæ ordine in ea deſcribenda commodiſſime uti poſſet, ſuum tamen quendam ſequi maluit, nam cum à Belgis initium ſumeret in ea deſcribenda, omiſſis Celtis, qui in medio poſiti ſunt, ad Aquitanos prætergreditur, deinde tertio in loco ad Celtas redit, ſic inquiens. Gallia eſt omnis diuiſa in partes treis, Quarũ unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, Tertiam, qui ipſorum lingua Celtæ, noſtra Galli appellantur. Eodem modo facit, qui ad Herennium ſcribit, cum agit de tribus orationis gene

ribus, ſic enim ait. Sunt igitur tria genera, quæ nos figuras appellamus, in quibus omnis oratio non uitioſa conſumitur, unam grauem, alteram mediocrem, Tertiam extenuatam. nam cum mediocris ex prima, & tertia naſcatur, naturæ ordine tertio in loco poni magis debuit. id, quod Cicero facit, ubi ait. Oratorum autem ſi quis ita numerat plura genera, ut alios grandes, aut graues, aut copioſos: alios tenues, aut ſubtiles, aut breues: alios eis interiectos, & tanquam medios putet &c. Tametſi magis uerus is eſt naturæ ordo, ut humilitas primo in loco, mediocritas in ſecundo, in tertio amplitudo ponatur. quem ordinem item Cic. ſeruat in oratore. natura enim comparatum eſt, ut omnes res magis ab initijs ſuis, ac quaſi eundo ad ſuum ſummum perueniant, quàm continuo quaſi montes naſcantur, deinde ad colles poſtea, ad planiciem demittatur. Gnato Terentianus eſt paraſitus, hic cum inſolenter gloriaretur cum ſui ordinis quodam fame iam confecto, ſe facile uictum quærere, ac eo uentum eſſet, ubi ſe iactaret coquis, piſcatoribus, lanijs, fartoribus, et reliquis eius generis hominibus gratiſſimum eſſe ſic inquit.

Cócurrũt læti mihi obuiam cupedenarij, cætarij, lanij
Coqui, Fartores, Piſcatores, aucupes
Quibus et re ſalua, et perdita profuerã et proſũ ſæpe.
Salutant, ad cœnam uocant, aduentum gratulãtur.

in quorum poſtremo uerſu ordo magis poſtulare uidebatur ut diceret. Salutant, aduentum gratulantur, ad coenam uocant. ſed artem ſecutus diligentiſſimus

poeta, utriuſque perſonæ rationem adhibens, continuo ſecundo in loco cœnam poſuit, quam utrunque eorũ mire appetere ſciebat. Proponit Cicero in diuinatione in Verrem, quòd à defendendo ad accuſandum deſcenderit, cum iudices intellexerint quamobrem id faciat, & eos nihil eſſe miraturos, & accuſationem illam ſibi potius, quàm cuiquam alij omnino delaturos. quam propoſitionem cum poſtea exequitur, præpoſtere agit Cicero, nam quæ ſecundo in loco propoſita erat, eam primum abſoluit, deinde ad priorem redit. id quod ex arte factum maxime conſtat, nam ſi prius, atque ex ordine probaſſet, ſe in ea accuſatione Cæcilio eſſe anteponendum, pari ratione probatum eſſet, ut ex defenſore honeſte accuſator factus eſſet, quia conceſſo illo, quòd honeſtius, quàm Cæcilius accuſare poſſet, unà ſimul concedi uidebatur recte eum à defendendo ad accuſandum deſcendiſſe. Fabularum proprium eſt, ut primo in loco totius rei argumẽtum, aut quodam modo quod pro argumento ſit, proloquamur. Eſt tamen ubi Plautus poſt primam ſcenã, eamq; bene longam, id ponat commodiſſime, quam quidem artis liberam inſtitutionem poëta omnino magis ſibi uendicare uidetur, nam quæ longe etiam poſt euenerint, primo in loco narrando ut occupet, ac his perfecte peractis, ad quæ prima geſta fuerant, perbelle ſe ſe reuocet dicendo, totum ex artificio facit. capta Troia primum eſt, pererrat deinde Aeneas maria omnia, terras omnes, agit tamen præpoſtere Maro, cum rem eam exequitur. Continuo enim ab erroribus exorditur, idq; cum ex inſula Sicilia, non

autem

autem Troia ſoluiſſet, deinde ad Troiæ excidium cõmode reuertitur. In eo uero magis cum natura conſentire uidetur, cum primum proponit, deinde inuocat, poſtremo narrat, nam qui ſecus faciant, aut nulli ſunt, aut ſi qui ſunt omnino, quam recte faciant, ipſi uiderint, præſertim in ipſo totius operis initio. ut Maro in Georgicis.

» Quid faciat lætas ſeg. quo ſid. terram
» Vertere Mecœnas, ulmiſq; adiungere uites,
» Conueniat, quæ cura boum, qui cultus habendo
» Sit pecori, atque apibus quanta experientia paruis.
» Hinc canere incipiam.

Quibus uerſibus de quo dicturus ſit poëta, proponit, ſequitur Deorum inuocatio ex eo loco.

» Vos ò clariſ. mu.
» Lumi. lab. cœl. quæ ducitis annum
» Lib. & alma Ceres.

Et reliqua quouſque rem ipſam aggreditur eo initio.

» Vere nouo gelidus canis cum montibus humor
» Liquitur.

Item in ſecundo eiuſdem operis libro ſtatim hoc modo proponit.

» Nunc te Bacche canam, nec non ſylueſtria tecum
» Virgulta, & prolem tarde creſcentis oliuæ.

Deinde Bacchum inuocat cum ſequitur.

» Huc pater ò Lenæe tuis hæc omnia plena.

Poſtremo inde narrationem exorditur.

» Principio arboribus uaria eſt natura creandis.

Eſt tamen ubi præludere aliquid illi quoque cõceſ-

ſum eſt. quemadmodum Maro fecit in Aeneidis ſuæ initio, qui propoſitioni quatuor carmina præcinit. atque ita, ut ea etiam cum propoſitione coniunxerit dicens.

Ille ego, qui quo. gra. mod. auena
Carmen, & egr. ſyl. uici. coëgi
Vt, quamuis auido, parerent arua colono,
Gratum opus agricolis.
At nunc horrentia Martis
Arma uirumq; cano.

Et quæ ſequuntur, quouſque ueniat ad inuocationem, quam totidem uerſibus exequitur, dicens,

Muſa mihi cauſ. mem. quo. num. læſo,
Quid'ue do. re. de. tot. uol. caſ.
Inſi. pie. ui. tot. adi. la.
Imp. tantæ ne animis cœleſt. iræ?

Cui ſtatim adiuncta eſt narratio, cuius initium hoc eſt.

Vrbs antiqua fuit, Tyrij ten. coloni.

Neque ego quenquam eſſe arbitror, qui Lucretiũ mihi temere obijciat, quẽ tamen ab inuocatione exorſum eſſe paſſim legunt, hoc modo.

» Aeneadum genitrix, hominum, diuumq; uoluptas,

Nam aliud huius initium adducit Varro, cũ agit de lingua latina, id autem eſt tale,

» Aetheris, & terræ genitabile quærere tempus,

Hoc tantum ille, cætera adhuc deſiderantur, ſed hoc diſtribuendi inſtitutum in operis (ut dicebam) initio caſtiſſime cuſtoditur, atque incorrupee conſeruatur, in medio autem ſi quid uſus ueniat, certe nor

item. eo enim in loco liberior inſtituendi ratio eſſe ui detur, quemadmodum Maro in VII. Aeneidos facit, qui muſam, quæ gens Italiam teneret, qui'ue rerum ſtatus eſſet, cum illuc Aeneas appulit, ut ſibi demonſtret, primum rogat, deinde proponit, poſtremo narrationem ipſam exequitur; ſic enim ait.

» Nunc age qui reges Erato, quæ tempora rerum,
» Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, aduena claſſem
» Cum primum auſonijs exercitus appulit oris,
» Expediam, & primæ reuocabo exordia pugnæ,
» Tu uatem, tu diua mone. dicam horrida bella,
» Dicam acies, actoſq; armis in funera reges,
» Thyrrenamq; manum, totamq; ſub arma coactam
» Heſperiam, maior rerum mihi naſcitur ordo,
» Maius opus moueo. Rex arua Latinus, & urbes
» Iam ſenior, longa placidas in pace regebat,

Et quæ ſequuntur reliqua. quo in loco à naturali illa inſtituendi ratione diſceſſit, id, quod etiam efficit in decimo, cum ex uniuerſa Aetruria, quæ coëgerat Aeneas auxilia, eſt dicturus, ait enim.

» Pandite nunc Helicona Deæ, cantuſq; mouete,
» Quæ manus interea Thuſcis comitetur ab oris
» Aenean, armetq; rates pelagoq; uehatur,

Quo in loco inuocans nullam explicuit narrationem, quemadmodum ſupra, ſed ea, quæ in inuocatione indicabatur, contentus, rem ipſam aggreditur hoc modo.

» Maſſicus ærata Princeps ſecat æquora Tygri,
» Sub quo mille manus iuuenum, qui mœnia Cluſi,

Et quæ ſequuntur ad omnium copiarum plenam

deſcriptionem. Pari *item ratione facit, cum de apibus agit in quarto* Georgicorum, *ſic enim ait*,

» *Quis* Deus *hanc muſæ, quis nobis extudit artem?*
» *Vnde noua ingreſſus hominum experientia cœpit.*

Quæ inuocationis loco dicta poſſunt uideri, ſequitur autem rem ipſam ſic agens:

» *Paſtor* Ariſtæus *fugiens* Peneia *tempe*.

Et reliqua ad operis finem. Pari *item ratione agit in* I X. *cum* Turni *ingentia facta eſt dicturus, ubi muſam rogat, ut ſibi tantas res canenti feliciter adſit. ſic enim ait*.

» *Vos ò* Caliope *precor aſpirate canenti,*
» *Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera* Turnus
» *Ediderit, quem quiſque uirum demiſerit orco.*
» *Et mecum ingentes oras euoluite belli.*
» *Et meminiſtis enim diuæ & memorare poteſtis.*

Deinde ſic aggreditur.

» Turris *erat uaſto ſuſpectu, & pontibus altis.*

Et quæ ſequuntur, ut in difficillimis rebus explicandis, quibusq́; Deo *ſit opus, etiam in medio opere liceat eius opem inuocare*. Quod Sanazarius *& acute uidit. & optime eſt executus in ſecundo libro de* Virginis *partu. nam cum ad* Chriſti *ortum perueniſſet, rei magnitudine (quid enim maius, aut etiam tantum?) ductus*, Sic *muſarum opem implorat*.

» *Nunc age caſtalij quæ nunquam audita ſub antris*
» *Muſarum'ue choris celebrata, aut cognita phœbo*
» *Expediam*. Vos *ſecretos per deuia colles*
» *Cœlicolæ uos (ſi merui) monſtrate receſſus*
» *Intactos, uentum ad cunas, & gaudia cœli*

» Mirandoſq; ortus, & tecta ſonantia ſacro
» Vagitu. ſtat ferre pedem, qua nulla priorum
» Obuia ſint oculis uatum ueſtigia noſtris.

Sed ſiue naturam, ſiue artem in conſtituendo ſequaris, illud tibi etiam atque etiam diligenter uidendum erit, ut ei rei, qua de agatur, diligentem rationem adhibeas, eiq; uni in primis etiam atque etiam obtemperes. Reliquum autem eſt, ut locutionis formam perſequamur ad imitandum, quo uno perfecto totius imitationis fabricam à nobis habebis abſolutam.

Bartholomæi Riccij de imitatione ad Alfonſum Ateſtium, Principem,

LIBER TERTIVS.

E TSI ſcio me, qui de imitatione ſcribam, hoc loco, quem ſequar imitando, habere neminem, qui ex diſtributionis meæ tertia parte librum ſeparatim mihi conficiam; cum hæc quoque pars reliquas duas partes continenter ſequi, ac coniunctè concludi magis deberet: ne tamen hic liber, ſi hæc quoque tertia pars acceſſiſſet, iuſta magnitudine longior excreuiſſet, locutionem ab inuentione, & diſpoſitione ſeiunxi, tametſi ea locutionis quoque auctoritas, iſq; uſus eſt in dicendo, ut non dubitem, quin illa, quod ei amplius attribuerim, facile ſuum defendat, atque tueatur, meamq; hanc inſtituendorum librorum rationem etiam paulo liberiorem pari ſit ratione comprobatura. Sanè inuentio rerum omnium in dicendo, ut etiam in agendo, eſt princeps, neque diſpoſitio nullam ex ſuo ordine orationi ipſi uenuſtatem, atque decorem affert, at ea una locutionis uis, atque uirtus eſt, ut ſi nulla adſit, quicquid prudentiſſime inuenias, quicquid in ſuum ordinem optime cóſtituas, quaſi fruſtra utrunque efficere uidearis: ſin autem rudis, atque infans, nec quæ ſua dignitate conſtet, plurimum de utroque ut detrahatur, neceſſe ſit. in ea autem ipſa, qua nunc de agitur, imitatione, quantum hæc etiam ua

leat, quantum principatus obtineat, id facile declarat, nam cum imitatori maxime prouidendum ſit, ne aliena magis ſurripere, quàm imitari uideatur, id illi in primis hæc loquendi uirtus optime & proui dere, & cauere poteſt. ſic enim hæc apte, ſic belle, ſic recte, quicquid uult, in alienam faciem transfert, atque conuertit, ut quæ prima fuerit nulla ſentiatur, ac quemadmodum apes, quæ floſculos, herbulas, ac quicquid imbiberint roris, in ſuum nouum corpus ita conficiunt, ut nihil horum exiſtat ex priſtina aut forma, aut materia, ſic hæc nobis alienas uirtutes, atque ſententias ita ſuo ſtudio, ſuáq; arte conficit, atque condit ſuauiter, ut priſtinæ formæ nihil agnoſcatur, noſtrumq; id fiat maxime, quod ea nobis apte compararit, atque conſtruxerit. ut omnibus hiſce de cauſis tertius hic de locutione liber ex ſecundo ſine ulla iuſta accuſatione naſci potuerit. Sed quoniã locutio non à nobis, uerum tota (ut eſt aliena) aliunde eſt petenda, ac multæ res quotidie reperiuntur, atque adeo aſſidue reperientur, quæ nomine careant latino, ac etiam multo plures illæ ſint, quæ nouum nomen nactæ uetere aut prorſus amiſſo, aut ſaltem nobis ignorato; utrum nouis rebus à nobis recte fieri poſſit nomen latinum, aut nouis nominibus pro latinis uti poſſimus; aut ſi neutrum permittitur, quid tum agendum ſit, cum earum uſus ueniat, prius eſt dicendum, deinde locutionem ipſam planius abſoluemus. ac quod ad res nouas latino nomine appellandas, ſanè multi non deſunt, neque ij imperitiſſimi uiri, qui Ciceronis auctoritate id ſibi licere magnopere

contendunt. qui in principio tertij libri de Finibus *bonorum, & malorum ſic in hanc ait ſententiam.*

›› Stoicorum *autem non ignoras quàm ſit ſubtile, uel*
›› *ſpinoſum potius diſſerendi genus, idq́; cum græcis, tũ*
›› *magis nobis, quibus etiam uerba parienda ſunt, im-*
›› *ponendáq; nouis rebus nomina.* Quod *uero ad res ueteres (quoniam una eademq́; plaga utrũque aduerſarium conficere uolumus) quarum nullum ſit, aut non extet nomen latinum, ſi qui id quoque audeant, quo præſenti appellantur, eas nominare tanquam latino, quoniam* Horatius *dixerit,*

›› Cum *lingua* Catonis, & Enni
›› Sermonem *patrium ditauerit, & noua rerum*
›› Nomina *protulerit. licuit, ſemperq́; licebit*
›› Signatum *præſente nota producere nomen.*

Ac *etiam paulo infra, ubi ex rerum omnium uiciſſitudine, uerborum etiam renouationem affirmat, ubi ait.*

›› Multa *renaſcentur, quæ iam cecidere, cadentq́;*
›› Quæ *nunc ſunt in honore uocabula, ſi uolet uſus,*
›› Quem *penes arbitrium eſt, & uis, & norma loquẽdi.*

Pari *omnes, eoq́; maximo uerſantur in errore, nam cum ita* Cicero, & Horatius *ſentiant, & rectiſſime ſentiant, id latinis ſuis (quod miror tantos uiros non uidiſſe) quibus cum agebant, tantum concedebant, neque enim* Cicero *uolebat nouæ rei græcæ latinus, aut contra latinæ græcus nomen faceret non ſuum, quemadmodum hoc noſtro tempore neque* Italus Gallis *uocem ullam creare poteſt* Gallicam, *neque contra* Gallus Italis, *quæ ſit* Itala, *neque utriſque* Hiſpanus,

quæ ſit cuiuſque, ſic neque Latinis *aut* Italus, *aut* Gal*lus, aut* Hiſpanus *uocem ullam parere poteſt, quæ latina ſit, nam ſi ita fiat iam pridem omnes linguas latina lingua in ſe recepiſſet.* Cauedonem *(liceat mihi iam ſæpius exempli cauſa barbare loqui) uulgo rem nouam* Italus *appellat, item ſtaſam, ſtampam, bombardam, & cætera eius generis infinita. fac hæc* Ita*lo liceat, cum ei uſus ueniat, paruo quodam accentu ad uocis ſonitum addito quaſi latina uſurpare, ac latinis aſciſcere, fac idem cæteris nationibus in ſuis nouis rebus permittatur, non uereor, quin uideas, quàm breui latinus ſermo à ſe ſe totus deſciſcere cogatur, omnia omnium ſtatim fieri pauciora latini ſermonis agnoſci neceſſe ſit, multo uero etiam magis, ſi quæ noſtræ* Germanæ *ſunt uoces(ut de noſtris nunc tantùm agam)eas nos ad latinam rationem proferre conemur, ut poſſibile, impoſſibile, gratitudo, ingratitudo, liberum arbitrium, deuotus, pro religioſo, defectus pro culpa, componere librum pro ſcribere, inſtabilitas, ſuperfluum, ſuperfluitas, & quæ in inſtrumentis, in fructibus, in herbis, arboribus, nauigijs, auibus, ueſtibus, coloribus, & cæteris eius generis ſunt innumerabilia. At hoc latini ipſi palàm factitarunt, ſi quidem* Cæſarem*(ut græca nunc omittam quàm plurima, quæ trita facta ſunt latina)multis gallicis uerbis latinam ciuitatem donaſſe, nulli dubium eſt,* Maronem *autem &* Gaza, *&* Geſa, *&* Mapalia *in* Latium *tantum, aut maris, aut terræ ſpatium tranſtuliſſe, pari conſtat ratione, ita cæteri in cæteris, ut cuique uſu ueniebat, facere nihil dubi-*

tarunt. id quod etiam egregie latina oratione præ=dito, quiq; eius ciuitate planè donatus ſit, ad eum modum licere exiſtimandum eſt, quaſi uero non infi=nitæ ſint res, quas alij agere liceat, alij autem minime. Certe quempiam in ſuam domum ad ſe liberali=ter accipere cuique permiſſum eſt: in alienam, id ſi facere uelit, non ita. Sic Princeps, cui libeat, ciui=tatem ſuam donare poterit, alienam non poterit. Cæſar, Maro, quiq; reliqui alienas uoces Romanis aſciuerunt, in ſuam ij domum, in ſuam ciuitatem illas receperunt: nos autem, qui iam pridem facti ſumus alieniſſimi, qua id ratione facere audebimus? at latinæ orationis ciues facti ſumus. eſto: num proptetea in eam alios recipere ipſi poterimus? Certe ſuffragij ferendi ius nouo homini concedetur, donandæ autem ciuitatis non ita. Præterea cur, ſi ita eſt, tot optimi ciues, atque adeo principes latinæ ciuitatis nullum uerbum temere in ſuam ciuitaté admittere ſunt auſi, Bembus, Sadoletus, Romulus, Bonamicus, totus denique Senatus latinus ijs uocibus latine agentes utuntur, quas uſus, & conſuetudo maiorum eis re=liquit, nullam nouam ij ad iſtam rationem admiſcentes. Quid igitur tuus iſte ciuis latinus aget in ijs utriſque rebus appellandis, ſi alteris prorſus latinum nomen adimis, alteris noſtrum non concedis? Ego, cui negocium erit in rebus nouis nominandis, conti=nuo ei quærendum eſſe cenſeo, ſi ei rei aliquid apud maiores unquam extiterit ſimile, ad cuius rationem ei quoque nomen aliquo modo accommodare poſſit, ut in bombarda, ſi quis eam ad ueterum rationem,

tormentum dixerit militare, item horologium (ſi quis hanc uocem prorſus fugiat) ſolarium magis appellarit, item baptizare, initiari, in ijs autem, quorum nomen latinum nõ ita cuique obuium occurrit,; is primum diligenter inueſtigabit, ſi id aliunde poſſit eruere, cuius ſi compos fiat, recte erit, ſin id minus aſſequatur, aut nullum prorſus erit, rei circunſcriptio ſemper illi præſto aderit, nunquam periphraſis deerit, ut in ſcommunicare, ſiquis id pluribus explicet uerbis, ſacris eum, aut aqua, & igni interdicere, ita à chriſtianorum conſuetudine eum auertere, ita ſi cui cauedonem ſit dicendum, ſi eum explicet tripodem focularem, quo ad ligna utũtur ſuſtinenda, ſi ſtafam inſtrumentum, quo pedes ſuſtinet eques; ſi campanam, uas eſſe æneum altiſſimo in loco poſitum, cuius creberrimis ictibus aliquid longinqnis ſignificatur. At longum erit, quod unico poſſit uerbo, multis id ſi explicetur uerbis, ac quoties opus ſit eam periphraſim repetere. At latinum eo modo, barbarum iſto. Poſtremo autem ſi minus conceſſa uoce uti cogemur omnino, neque huius quicquam ſit, quo latinam eam reddere poſſimus, ac circuitus iſtos, atque orationis anfractus fugere uelimus, eo modo recte illam uſurpabimus, ſi quaſi ueniam prius præfabimur, hoc modo, ut aiunt, ut dicunt, ut ita dicam, ut noſtri appellant, loquuntur, & huius generis multis modis, quemadmodum Cicero facit in ijs, quæ non ſatis latina probarentur. Sed fortaſſe in paucis uocibus id ſeruari poterit, ut aliquo modo aut quaſi latinas eas efficiamus, aut periphraſi, aut

etiam excuſatione aliqua adhibita latinis admiſceamus. Quid autem iureconſulti in ſuis conſilijs dandis? Quid item conuentorum, pactorum, teſtamentorumq́; ſtipulatores agent, quibus & infinitis rebus noua nomina ſunt omnino facienda, & quæ latina ſunt prorſus ignorantur? num à conſulendo, ac ſtipulando ceſſabunt, dum aut latini redeant, qui res eas nomine donēt latino? aut illa, quæ latina lateant, fiant notiora? an continuo artem deſinent? iſti, ſi me audiant, aut prius latine recte ſcribere diſcent, aut ſi id aſſequi non poterunt, ſua magis utentur lingua, quàm abutentur aliena. Sed iam locutionem ipſam aggrediamur. quo uno perfecto, totius imitationis fabricam à nobis habebis abſolutam. Cum igitur latinæ locutionis duplex ſit uſus, grammaticus alter, alter latinus, qui ad grammaticorum regulam tantum loqui didicerit, is non ſatis habebit ad eam, quam latinæ locutionis elegantiam intelligimus. Aliud eſt enim quaſi terminis anguſte circunſcriptis ingredi. Aliud ſuo iudicio liberius, àc cum dignitate ſpatiari, neque ille, qui tantum ad familiæ capiendæ laxitatem ædes ædificarit, propterea magnifice ædificaſſe dicetur, ſed qui ueſtibula, conclauia, porticus, ambulationes, laquearia, cætera multa ad ædium dignitatem extruxerit, quemadmodum neque qui ſe in choreis agat, ſi ad ſoni numerum pedem tantum moueat, non item totius corporis motum, ac quiddam etiam de' ſuo decenter addat, elegans ſaltator habebitur. Poſtremo autem qui panno inuolutus ſit bene craſſo, ſatis ille quidem aut ad frigus

pellendum, aut ad calorem arcendum habebit adiumenti, ad ornatum autem, quem omnium maxime quærimus, niſi ueſtiendi ars diligens acceſſerit, nihil habebit omnino. Sic in latina oratione minime ſatis eſt, latina ſi ſint uerba, ac certa inter ſe ratione coniuncta, maius adhuc quiddam reſtat, id autem eſt in uſu magis comprobatum latino, ac ex bonorum aſſidua lectione comparandum, quàm quod minutis iſtis præceptis obediat, atque magiſtris doceatur. Sed ut aliud eſſe grammatice loqui, aliud làtine dicebamus, ſic nũc in latina locutione aliam alia eſſe probatiorem oſtendemus. ac ne ego nunc tibi ætates commiſceam, ac Terentij quaſi horridioris neſcio quid antiquitatis retinere, Antony, atque Craſſi paulo cultiorem factam eſſe, Ciceronis autem ætatem omnia lumina, omnes uirtutes eloquentiæ effudiſſe comprobem, unam tantum ſumamus, neque eam etiam optimam, quin etiam à uiris diſcedamus licet, ne unum tibi ſemper Ciceronem obijciam, non ſuæ ætatis cæteris primarijs fœminis Corneliam, & Læliam ſplendidius locutas eſſe, Cicero teſtatum reliquit? quarum etiam altera Gracchorum filiorũ inſtitutioni plurimum profuit, altera filias Mutias, & Licinias neptes longe effecit elegantiores? Dij facerent, ut non ita eſſet, ac omnes eo modo homines loquerentur, quo boni faciunt, neque hic alio, ille alio latina abuſus eſſet oratione, nulla enim nunc opus eſſet in loquendo imitatione, omnes enim eo modo loqueremur optime. Hanc autem, quam nos hoc loco probatiorem quærimus locutionis formam, ex una probatiſſimorum auctorum lectio-

ne aſſidua maxime conficiemus, nam ut peſſime ij ſemper agunt, qui à peſſimis nunquam diſcedunt au ctoribus, ſic illi, qui in bonis habitant, nonunquam optime. hi autem quì ſint probatiſſimi auctores, in quibus legendis, ac uerſandis, hanc dicendi formam, quæ omnium iudicio maxime probetur, nobis ipſi comparemus, ij procul dubio ſunt, qui Ciceronis *ætate floruerunt. ſed cum ea tota ætas planè latine, atque eleganter locuta ſit, unus tamen* Cicero *omnium elegantiſſime eſt locutus. pure quidem alij, quod eſt in maxima laudis parte ponendum,* Preſſe *alij, ac propè una in breuitate diuini extitere,* Sed *unus* Cicero *laudem omnium ac uirtutes in ſe tranſtulit omnes, pure hic in loco, nec multis, cum res poſtulat, agit, in uno autem illo illuſtrandæ orationis genere* Deus *eſt. uerborum delectum eloquentiæ originem* Cæſar *eſſe dicebat.* Atqui *alij ſemper aliquid habent, quod aut prorſus damnetur, aut ſaltem æque non probetur, uetuſtatem alij nimis dedita opera conſectantur, in agreſtibus, ac parum cultis ſe ſe alij magis oblectant, alij alio uitio laborant, unus* Cicero *tantum abeſt, ut quicquam tale in ſe ad miſerit, ut meſſem illam nobis, atque uerborum omnium copiam omnem perpurgarit, qui nihil in ſermonem, quod non* Romanum *oleret, quod ab ætatis ſuæ cultu, atque dignitate quicquam abhorreret, quod omni denique ſplendore non eluceſceret, prorſus intertexuit.* Huc *id accedit, quòd hic ſolus, quàm cæteri omnes ſimul unà, plura conſcripſit uolumina, unde etiam nobis maior copia ſuppeditari*

poſſit ad dicendum. Neque illi quicquam audiendi ſunt, qui continuo obijciunt, Ciceronem non omnia attigiſſe, multa ex ijs etiam, quæ ſcripſit, deſiderari, quare à cæteris quoque hanc nobis locutionem petendam eſſe ſatis inepte garriunt, nam ſit ita, ut de rebus omnibus Cicero non ſcripſerit, ac ex eis etiam, quæ ſcripſerit, uoluminibus, temporum iniquitate complura deſiderentur, certe qui in eis, quæ extant, quæ leguntur, optime uerſatus erit, quique eius dictionis formas probe, ac fideliter perceptas habebit, is eas ad quicquid uolet commodiſſime transferre poterit, ſi quidem ceram imitatur oratio, quæ quo eam ad quaſque formas confingendas deflexeris, facillime conſequetur. Nollem hoc loco ineptus uideri, qui ſummum uirum, principem, ac patrem eloquentiæ rei comparem abiectiſſimæ, ſed paruis tamen, atque infimis maxima, atque nobiliſſima interdum recte conferri ſolent. mihi inquam Ciceronis oratio cum locupletiſſimi ſutoris officina rectiſſime comparari poſſe uidetur: nam quemadmodum in ea omnium pedum, omnium formarum aptiſſima ſunt calceamenta, ſic ad omnes res oratione apte conueſtiendas locutio, atque dicendi formæ omnes ab uno Cicerone facile ſumi poterunt. Neque enim dubitandum eſt, quin Cicero, ſi hiſtoriam, ſi de re ruſtica copioſius, quàm fecit, ſi item de cæteris rebus ſcripſiſſet, æque in ijs omnibus ſcribendis ſatisfeciſſet, atque in ijs, quas luculentiſſimo ſtilo complexus eſt, planè ſatisfecit. quaſi uero quia Apelles non omnium rerum formas pennicillo ſuo ſit perſecutus, ideo etiam, qui ad eius ima

ginem optime fingat, is artem ſuam niſi ad eas formas, quas Apelles pinxit accommodare poſſit, aut qui in Oceano natare didicerit, non is item in cæteris aquis, cum uſus ueniat, id facile faciat. ab hoc igitur uno Cicerone ut nuſquam diſcedamus, ut in hoc hæreamus, atque perpetuo habitemus, meum eſt conſilium. ſi quis tamen in hiſtoria aut Cæſaris puritate, aut Saluſtij breuitate magis delectetur, id per me quidem ſequi illi facillime licebit. Sed uniuerſæ locutionis dicendi ſtudioſis ſeſe duplex affert uſus, & utilitas, altera ex eo, quod non unam, atque eandem loquendi rationem eſſe dicebamus, ut qui hiſtoriam ſcribat, ſi Cæſaris puritatem ſequatur, Liuij candorem, aut etiam Saluſtij breuitatem parui faciens, aut cæteris omnibus poſthabitis ſcriptoribus, unius Ciceronis ſe ſe locutioni addixerit. Altera ex eo, quòd hæc ſua mutatione, addendo, detrahendo, omnem loquendi uſum complexa eſt. de ſuperiore quid ſentiam, aut cuius ſcriptoris locutionem magis probem, ſatis arbitror paulo ſupra, & paſſim multis alijs in locis à me eſſe demonſtratum, nunc autem de poſterioris uſu, atque utilitate reſtat, ut copioſius dicatur. quoniam igitur hæc animi indicium eſt, atque una hac potiſſimum quid uelimus, quid non, cæteris aperimus, atque eloquimur palàm, neceſſe eſt, ut iam pridem nihil dici poſſit, quod millies non ſit dictum prius. qui igitur eadem ſenſa cum alijs ſine iuſta reprehenſione, quin etiam noſtra cum aliqua laude proferamus, locus poſtulat, ut pluribus uideamus. id, quod etiam polliciti ſumus, cum de inuentione,

tione, atque diſpoſitione agebatur. Aut igitur quæ ſunt ab alio dicta, nobis, uti ab eo ſunt dicta, integre, aut aliqua facta mutatione, aut addendo, aut detrahendo, proferenda ſunt omnino. Ex iis *autem, quæ integra manent, ſunt prouerbia, dicta, ſententiæ, diffinitiones, & eius generis cætera, ut ſi quis merces eò aduexerit, ubi maxima earum rerum ſit uilitas, alius eum hoc prouerbio ſtultitiæ notet,* Noctuas Athenas. *aut ſi qui neget magnum in rem uilem ſumptum ſe facturum, illud apte & facete uſurpet, unum pœnitere tanti non emo. aut cum uir probus ſignificabitur, ſi quis dixerit, dignus eſt, qui cum in tenebris mices. aut cum nimis largum intra beneficentiæ leges retinendum eſſe, hoc quiſpiam modo argute præcipiat,* Largitio *fundum non habet.* Q*uæ omnia, & quæ ſunt huius generis reliqua innumerabilia, quoniam uulgo facta ſunt communia, quo primum ab eo ſunt accepta, eo modo ſunt perpetuo ab omnibus communiter uſurpanda. dicta uero, ſiue ridicula, ſiue ioci, ſiue quoquo modo nomine alio appellentur magis, & hæc eo modo proferri ſolent integre, quomodo ſunt à ſuis auctoribus prolata, ut cum nouum hominem in conſeſſum ampliſs. ac eo loco minime dignum, ſed (ut fit) principum uitio aſcitum, locum ſibi quærentem, quis ad hunc modum facete mordeat.* T*e equidem reciperem, niſi anguſte ſederem.* Item*, ſi quem ſe nimis iactantem in agendo notaremus hoc modo, quis loquitur è lintre?* Item *ſi quis in furacem ſeruum, illud* Am*phybolon uſurpet, ſolus eſt, cui domi nihil eſt nec ob-*

ſignatum, & occluſum. Ita in male olentem, circunuentus ſum. ſi uero plures adſint, circunuenti ſumus. Ita illud in adulterum, qui in facto deprehenſus ſit, cum quis interrogaret quid uideretur? quis reſponderet, tardus. Ita cum parem gratiam nos permittimus relaturos, eo modo, ut ſementem feceris, ita metes. Sententiæ quoque ijs ipſis uerbis, eo ipſo integro conſeruato ordine, quo prius conſtructæ ſunt, recte proferuntur, ut Cicero illud Terentij pro-
» *tulit, Obſequium amicos, Veritas odium parit.*
Item illud Ennij.

» *Homo, qui erranti comiter monſtrat uiam,*
» *Quaſi lumen de ſuo lumine accendat, facit,*
» *Ut nihilominus ipſi luceat, cum illi accenderit.*
Neque id non ita,
» *O Tite ſi quid ego adiuto, curamue leuaſſo,*
» *Quæ nunc te coquit, & uerſat ſub pectore fixa,*
» *Ecquid erit præmi?*

» *Definitio ſententiam ſequitur. ut illud. Ius naturæ*
» *quod nobis non opinio, ſed quędá innata uis affert,*
» *ut religionem, pietatem, gratiam, uendicationem,*
» *ueritatem, ita ius ciuile eſt æquitas conſtituta ijs, qui*
» *eiuſdem ſunt ciuitatis ad res ſuas obtinendas, Ita iu-*
» *ſtitia eſt habitus animi communi utilitati conſeruata,*
» *ſuam cuique tribuens dignitatem. Quas omnes, & harum etiam ſimiles cæteras definitiones ſiquis integras uſurpet, non faciet inepte, ſi tamen aliquid de ſuo addat, aut etiam totam eandem à ſe confecerit, modo à definitionis natura, & lege non diſcedat definiendo, æque ei facere licebit, ut Cicero in iuſtitia*

fecit definienda, qui alijs uerbis, atque eſt ſupra adductus, ſic eam definiuit.

» Iuſtitia eſt affectio animi ſuum cuique tribuens, & ſo
» cietatem coniunctionis humanæ munifice tuens.

Item alijs eam definiens dixit, qui ad Herennium ſcribit, cum ait.

» Iuſtitia eſt æquitas, ius unicuique tribuens pro digni
» tate cuiuſque. Vt non addam multa alia, quibus aut deſcribitur, aut ſignificatur hæc uirtus non uno modo, Quin etiam in ſententijs quoque aliquid & addi, & commutari, modo remaneat ſententia,
» permitti uidetur: ut ſi quis illud Platonis, Prin-
» cipem ciuium beneuolentia, non armis ſeptum eſſe oportet, ad hunc modum quaſi ſuum id efficiens, dicat, næ illi maxime tuti ſunt Principes, qui magis ſuorum ciuium beneuolentia, quàm armis ſepti ſunt: Quemadmodum etiam Cicero facit in Terentio paulo etiam liberius, ille enim ait.

» Non Apollinis magis uerum atque hoc reſponſum eſt.

Cicero autem ſic.

» Hæc ex oraculo Apollinis pythij edita tibi puta, nihil
» poteſt eſſe uerius. Eam autem eiuſdem Terentij non ſolum commutauit, ſed etiam ad imitationis formam optime tractauit.

Ille enim ait.

» Malo coactus, qui ſuum officium facit, dum id re-
» ſcitum iri credit, tantiſper cauet; ſi ſperat fore clàm,
» rurſum ad ingenium redit.

Cicero autem ſic.

» Quoad metueres, omnia te promiſſurum, ſimul ac

timere deſiſſes, ſimilem te futurum tui. Sed *quoniam caſu, quod artis fuerat, in ipſam commutandi rationem incidimus, quæ propoſitionis noſtræ pars erat altera, eam pergam abſoluere.* Aut *igitur, quod ipſi eloquimur alienum, id nobis erit omnino incognitum, aut etiam ſæpius perlectum. ſi prorſus ignorabimus, & ijs uerbis, & eo ordine, quo alius protulerit prius, nunquam à nobis proferetur.* Sin *autem in eorum ueſtigia omnino dicẽdo incurremus, magnum tum orationis noſtræ teſtimonium habere poterimus, eam minime eſſe contemnendam, quæ eadem ſit cum optimorum.* Si *uero in perſpecto uerſabimur, nos una hæc multiplex commutandi orationis ratio prorſus ab omni furti accuſatione liberabit, quam uiam* C. Carbonem *tenuiſſe,* Cicero *ſcriptum reliquit,* Si *quidem hic cum ſe exerceret ad dicendũ, quod ex probatiſſimo aliquo, aut poëta, aut oratore memoria comprehendere poſſet, idem ſuo modo exprimere, atque proferre conabatur,* Videbat *ſcilicet induſtrius orator hanc exercitationem maxime ad dicendi copiam pertinere.* Neque *mihi nunc* L. Craſſi *quantacunque auctoritas ſit, hoc unquam eripiet, ut quod à bonis omnibus fieri uideam, illi concedam, turpe eſſe ad imitandum, cum* Cicero *quoque ille ipſe, qui ſub* Craſſi *perſona ea improbare ſimulabat, & aliter ſenſerit, & fecerit ſemper. hoc igitur ius acquirendæ alienæ ſententiæ poſſeſſionẽ æquam commutatione, additione, detractione facile conſequemur.* Commutandi *autem genus eſt duplex, unum ordinis, uerborum alterum, cum autẽ*

nunc ordinis dico, intelligo tantum ordinem iiſdem manentibus uerbis in aliam faciem redactum. huius autem cõmutandi ordinis ratio triplex eſt, una cum dicitur retro, ac quaſi ſurſum uerſus idem, quod di recte dictum prius offenderis. Altera cum interciſe, tertia cum uerba omnia, & cola ipſa tuo arbitratu permiſcentur, cum retro ordine, ut ſi id Terentij,
" Saluum te aduenire Demea gaudemus: quiſpiam ſic
" faciat mutando: Gaudemus Demea aduenire te ſal-
" uum: Item illud: Nunquam rem facies, abi, neſcis
" ineſcare homines Sannio: ſi ſic item commutetur, Sannio homines ineſcare neſcis, abi, facies rem nunquam: quemadmodum ipſi paulo ſupra dedita fecimus opera, qui in hac commutatione diſtribuenda ex ipſo Cicerone locum penè integrum retro ordine per ſingula uerba remenſo tranſtulimus: Interciſe autem permutare tum intelligo, cum periodus inciditur, ac oratio per cola ipſa in ordinem alium componitur, ac ipſe ambitus partibus integris commutatis in alium orbem, atque in quadrum noſtrum concinnius digeretur, ut illud Ciceronis in oratore: Cur igitur ius ciuile docere ſemper pulchrius fuit? Hominumq́; clariſſimorum diſcipulis domus floruerunt? ad dicendum ſi quis acuat, aut adiuuet in eo iuuentutem, uituperetur? Si interciſe inuertatur ſic, ad dicendum ſi quis acuat, aut adiuuet in eo iuuentutem, uituperabitur? Cur igitur ius ciuile docere ſemper pulchrius fuit, hominumq́; clariſſimorum diſcipulis domus floruerunt? Ad hunc autem modum Terentius ſe ipſum conuertit, Ait enim in Eunucho

» *in Thaïdis perſona, Sola ſum, habeo hic neminem,*
» *neque amicum, neque cognatum. In Adelphis au-*
» *tem hoc idem agit per conuerſionem, ubi ait. Nemi-*
» *nem habeo, ſolæ ſumus, Geta autem hic non adeſt.*
Sed aptiſſime Cicero hoc genere conuerſionis tũ uſus
eſt, cum id Gracchi per cola conuertit. namq; cum ille
» *diceret, Abeſſe non poteſt, quin eiuſdem hominis*
» *ſit, probos improbare, qui improbos probet: Cicero*
autem ſic, quin eiuſdem hominis ſit, qui improbos
probet, probos improbare. Aptiſſima eſt in poſtre-
mo membro facta commutatio, Meus autem Flam-
minius hanc conuertendi rationem tum egregie per-
» *ſecutus eſt, cum ait in ſua paraphraſi: Dum perpe-*
» *tuo cuncta ſurſum, ac deorſum commeant, rerum*
» *generatio, & interitus circuitum conficit, & quaſi*
» *orbem quendam. Ex terra enim humor, ex humo-*
» *re naſcitur aër, ex aëre oritur humor, ex humore*
» *terra ultima. quæ Cicero eadem retro uerſo ordine*
prius in hunc modum tulerat. Nam ex terra aqua,
ex aqua oritur aër, ex aëre æther, Deinde retror-
ſum uiciſſim, Ex æthere aër, ex aëre aqua, ex aqua
terra infima, ſic naturis his, ex quibus omnia con-
ſtant, ſurſum deorſum, ultro citroq; commeantibus
mundi partium coniunctio continetur. Tertium au
tem commutandi genus eſt cum eiſdem uerbis nullo
primo eorum ordine conſeruato, neque colorum ul-
la ratione adhibita, ſed cum nos nouum, ac liberum
» *noſtrum efficimus ordinem, ut ſi quis illud. Tibi au*
» *tem id conſilij do, quod mihi met ipſi, ut uitemus*
» *oculos hominum, ſi linguas minus facile poſſumus:*

Si quis inquàm ſuo id modo commutans ſic efficiat; idem autem tibi do conſilij, quod ipſi met mihi, ut ſi minus hominum linguas facile poſſumus, oculos ui temus. Quorum trium commutandæ orationis gene rum primum nimis puerile, nimiſq; elaborati eſt ſtu= dij, atque inanis induſtriæ ſi ſimpliciter fiat: quare etiam maxime deuitandum. Secundum paulo tole= rabilius, ſed neque hoc quoque admodum factitan= dum. neque enim commode cadet, ut ſæpius fieri poſ ſit. Tertium longe omnium eſt liberius, & propte= rea etiam commodius, quodq; crebro uſurpetur. mo do illud etiam atque etiam diligenter attendatur, ne commutatione facta quodammodo diſſoluatur, at= que eneruetur oratio. nemo enim iam pridem neſcit (ut uerſum nunc omittam, qui hanc commutandi rationem uix ad ſe admittere poſſe uidetur) ſolutæ quoque orationi ſuum certum numerum adeſſe, quæ ſi mutetur ad eum modum, magnum periculum eſt, ne quod apte compoſitum fuerat prius, diſſolutum reddatur, ac quod ſtructura ipſa ad numerum opti me concinebat, ne abſonum, atque aſperum quid reſonet commutatum, quæq; fortiter priore conglu= tinatione continebatur, recenti, ac noua tota delum betur oratio, niſi res ea nobis prorſus ſit cum diſſolu to, ac parum compoſite loquenti, nam uerba omnia non ita ſunt in quadrum confecta, ac quaſi affabre laborata, atque expolita, ut quoquo compoſitionem tuam inſtituas, eam æque apte ſequantur, atque in= ter ſe quaque uerſus adhæreant aptiſſime. Verbo= rum autem commutandorum alterum erat genus.

hoc item duplex eſt: unum cum uerba ipſa remanent, ſed in ſe ipſa quodammodo commutantur, alterum cũ iam poſitorum uerborum loco alia, quæ idem ſignificẽt, aptiſſime reponuntur. cum autem remanent, ſed non ita, ut erant poſita prius, multis id quidem fit modis, ac quàm commodiſſime omnibus. aut enim per caſus fiet, ut ubi alius dixerit iniuriarum obliuiſci, fortiſſimi eſſe hominis, ſi tu iniurias per caſum commutaris. item, ſi ille ſummo honore dignum patriæ liberatorem, tu ſummi honoris. aut ſi ſit, uiſendi cauſa aliquem, tu facias alicuius. ita in cæteris aut uocibus, aut uerbis, quæ diuerſos ſibi caſus aſciſcant. quam mutationem ſequuntur etiam illa, te uehementer amo; tu à me uehementer amaris. ſed mira illa, atque elegantiſſima in Cæſare *eſt caſus cõmutatio in primo libro de bello gallico, cum ait,*
» *Equitum millia erant ſex, totidem numero pedites ue*
» *lociſſimi, ac fortiſſimi. nam recta compoſitio, ſi ad ſuperiorem partem reſpondeat, hæc erat. totidem numero peditum ucelociſſimorum, ac fortiſſimorum, quemadmodum equitum dixerat. neque illud non ineleganter uſitatum eſt, quemadmodum dixit* Te-
» *rentius, populo ut placerent quas feciſſet fabulas.*
» *aut per numerum, ut ubi ille, ego omni officio, ſi quis dicat ego omnibus officijs, & ubi ego, ſi nos. item in uerbis, ut illud quemadmodum paulo ſupra dicebamus. cum unus ſit, qui loquatur. illa uero numeri permutatio per quàm uenuſta eſt, qua utitur* Terentius *in* Eunuchi *prologo. ſic enim in ipſo ait initio.*

„ *Si quiſquam eſt, qui placere ſe ſtudeat bonis*
„ *Quamplurimis, & minime multos lædere,*
„ *In his poëta hic nomen profitetur ſuum. nam cum quis dixiſſet, ac ad eum numerum pari numero reſpondendum eſſet, multitudinis tamen numero uſus eſt, perinde atque, ſi qui ſunt, non autem ſi quiſquam eſt, initio ſi protuliſſet. item in eadem fabula.*
„ *Adeon homines immutarier*
„ *Ex amore, ut non cognoſcas eundem eſſe?*

In eundem numerus mutatur. proprius enim erat
„ *ſi dixiſſet eoſdem. item ibi. Cuius mos maxime eſt*
„ *conſimilis ueſtrum, hi ſe ad uos applicant. ubi ad, cuius, hi poſtea intulit. cum aut dicẽdum fuit, quorum mos, aut ſi, ut eſt, cuius, hic ſe ad uos applicat, magis ſubdendum erat. item ſi uiſcendi cauſa amicos, tu uiſendorum amicorum cauſa dixeris. Aut per perſonas, ut ſi quis illud conuertat. quid igitur faciam? quid igitur faciat? aut etiam ſimul utrunque & numerum, & perſonam. ut quid igitur faciant? Ita in nomine, ut, ubi ego, alius tu, ille, ita & in cæteris, ex quo genere illud eſt, cum quis de ſe loquitur, tertiam tamen perſonam loquentem inducit, ut illud Parmenonis de ſe ipſo, Dij ue-*
„ *ſtram fidem quantam, & quàm ueram laudem capiet Parmeno. quam perſonæ commutationem Cæſar modeſtiſſime in ſuis commentarijs perpetuo executus eſt, qui cum de ſe ageret ſemper, nunquam tamen à ſe quicquam protulit. Aut per genus. ut illum diem, ſi tu illam diem, ut etiam quantum ſuauita-*

tis, ſi quantà ſuauitas. Aut *per modos, ut, fac iſtæc recte curentur, ſi tu facias dixeris. ut illud, æquum eſt uos cognoſcere, atque ignoſcere, ſi tu æquum eſt, ut uos cognoſcatis, atque ignoſcatis, aut per tempus, ut ipſe uiderit pro uidebit. ut* Ter. *in* Eunucho.

» Niſi *ego me turpiter hodie hinc dabo, pro dedero. aut per interrogationem, aut negando, aut affirmando, & quæ eius generis ſunt reliqua.*

Alterum *autem commutandorum uerborum genus erat, cùm uerbis ipſis uerba alia ſubijciuntur idem ſignificantia. cuius generis quanta uis ſit in hoc ipſo, quod alienum eſt, commode uſurpando, nihil attinet dicere, quando penè oratio ipſa nihil aliud ſit, quàm ad hunc modum loqui.* Id *autem quatuor modis fieri poteſt, ut cum proprium aut proprio, aut figurato, figuratum aut figurato, aut proprio commutatur.* Nam *cum omnis oratio ſit aut propria, aut figurata, (cum autem ego nunc figuratum dico, mutuatum, translatumq; intelligo) ac plura ſint in utriſque ſynonima, horum utraque aut cũ ſuo, aut cũ alterius genere cõmutantur facillime.* Ita *uerborum cõmutandorũ fiunt quatuor, ut ſi in proprijs quis diues dixerit, aut in figuratis, cui abunde ſit, tu in proprijs aut locupletem, aut copioſum, ac pecunioſum reponas. in figuratis autem pro cui abunde ſit, ſi tu dixeris,* Cui *amplæ ſint fortunæ, cui ingentes, cui magnæ, & locupletes copiæ, & fortunæ: aut ſi florentem omnibus copijs, aut qui uiuit in omnium rerum abundantia, aut cui rerum omnium copiæ ſuppeditant, aut cui innumerabilis eſt*

pecunia, aut cui res ſit ampla, & præclara, aut qui agit quàm facillime, aut cui res familiaris quàm facillima ſit, aut qui ab omni re optime paratus ſit, aut qui Craſſum fortunis, aut Craſſi fortunas facile ſuperet, aut cui nihil deſit ad omnia commoda, ad beate uiuendum, ad beatam uitam, ita & pro proprio figuratum, & pro figurato proprium ſi ad hunc modum quis repoſuerit. Si uero pacem alius, tu otium tu concordiam, tu quietem, tu tranquillitatem. pari item ratione in figuratis, ſi ille nullum bellum, tu omnia tranquilla, nullam diſſenſionem, omnem concordiam, ſummam animorũ conſenſionem omnium, atque conſpirationem, omnes omnium animos optime conſentientes, ubi nulla belli ſuſpicio ſit, ubi otiũ perpetuum agatur, ſi dixerit. Si poſtremo is amat dixerit, diligit, adamat, colit, facile commutabis. ſi item ille, qui amore aliquem proſequatur, tu contra beneuolentia, qui illi primas in amore deferat, quem in oculis, quem in ſinu ferat, neque ſe unquam diſcingat, qui in intimis, in ære ſuo, in amore habeat, qui eum denique pereat, depereat, impotenter amet. Si uero ille ad hunc modum, tu contra alio, aut ſimilia ſimilibus, aut etiam ex altero genere recte reſpondebit. Sed nullus finis erit, ſi pergo reliqua, quæ in uniuerſa latini ſermonis locutione ad hunc modum commutari poſſunt. nulla enim uox tam propria eſt, cui ſoli proprietatis ſuæ ius totum attribuatur, figuratis autem longe locupletior eſt uarietas. Terentius in proprio ſic commutauit. ait enim.

" *Atque itidem fallas, ut ab illis fallimur.*

Quàm proprie dictum ſit uides. Iterum alibi ait.

» Hiſcine tu amabo non contra inſidiabere?

Proprio autem figuratum ſubiecit eo in loco, nam cum dixiſſet, id uero ſerio triumpho, paulopoſt ſubdidit.

» Quod mihi puto palmarium.

Ita Maro in ipſo Terentio, qui cum dixiſſet,

» Non adeo inhumano ingenio ſum Cherea,

Figurate commutauit hoc modo.

» Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni.

Hactenus de commutatione tantum, nunc uero ſimul & de additione, & detractione copioſius agetur, tametſi in hunc quoque locum omnium orationem concludam neceſſe eſt, ſi, quot quot occurrerint, exempla conabor adſcribere. nihil enim eſt in omni oratione dictum, quod in horum genere aliquo dictum, ac comprehenſum non ſit. ut illud Virgilij.

» Nanque manus inter, mœſtorumq; ora parentum
» Ecce leuis ſummo de uertice uiſus Iuli
» Fundere lumen apex, tactuq; innoxia molli
» Lambere flamma comas, & circum tẽpora paſci.

Quam rem eandem magna facta & commutatione, & additis, non paucis Maro ipſe perſequitur in ſeptimo cum ait.

» Præterea caſtis adolet dum altaria tedis,
» Et iuxta genitorem aſtat Lauinia Virgo,
» Viſa (nephas) longis comprehendere crinibus ignem
» Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
» Regaleſq; accenſa comas, accenſa coronam
» Inſignem gemmis, tum fumida lumine fuluo

» *Inuolui, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.*

Res eadem eſt in portento, locutione autem admodum & diuerſa, & aucta. uariatio in ijs eſt. ut nunc locorum, perſonarum, officij, ac cæterarum rerum uarietatem omittam, ut pro lambere flamma comas, dixerit, & longis comprendere crinibus igné, ubi pro lambere, comprehendere, pro comas, crinibus poſitum uides. item pro ecce, quæ particula repentini, ac noui ſemper aliquid afferret ſolet, nefas repoſuerit. ſed multo plura ſunt addita. ut illa omnia.

» *Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,*
» *Regalesq; accenſa comas, accenſa coronam,*
» *Inſignem gemmis: tum fumida lumine fuluo*
» *Inuolui, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.*

Item illud.

» *Sed uos qui tandem? quibus aut ueniſtis ab oris?*
» *Quó ue tenetis iter?*

Quod idem egit alibi uariando, addendo, cum ait.

» *Et procul è tumulo, iuuenes, quæ cauſa ſubegit*
» *Ignotas tentare uias? quò tenditis inquit?*
» *Qui genus? unde domo? pacé ne huc fertis, an arma?*

In quo quoque exemplo quid commutatum, quid additum ſit facile apparet. Conuiuij hic item apparationem primum paucis perſtrinxit in tertio Aeneidos, ea autem hæc ſunt.

» *Tum litore curuo*
» *Extruimusq; toros, dapibusq; epulamur opimis.*

In ſeptimo autem rem eandem pluribus expreſſit, atq; ornauit cum uariando, tum addendo cū dixit.

» *Aeneas, primiq; duces, & pulcher Iulus*

» *Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ,*
» *Inſtituuntq́; dapes, & adorea liba per herbas*
» *Subijciunt epulis(ſic Iuppiter ipſe monebat)*
» *Et cereale ſolum pomis agreſtibus augent.*

Idem facit in equo Troiano deſcribendo, cum ait.

» *Inſtar montis equum diuina Palladis arte*
» *Aedificant, ſectáq; intexunt abiete coſtas.*

Item paulo poſt ſic ait.

» *Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem*
» *Roboribus textis, cœloq; educere iuſſit.*

Detractio autem erit, ſi loco exempla commutentur, ut quæ primo dicta ſunt, ſecundo ſi dicantur in loco. Ille autem quiſquis is fuit, ſiue is etiam Maro non fuerit, ſe ipſum tribus hiſce coloribus uariando, addendo, detrahendo optime commutabat, ſiue cum ſui imaginem ex aqua multis modis, atque non omnibus inepte exprimebat, ſiue cum idem peruarie effecit in glacie currum ſuſtinente, ſiue cum multo ſplendidius uerſibus ſuis Irim, quam ſe ipſa coloribus uariauit, faciat, ſiue cum auroræ, & ſolis ortum quaternis uerſibus multifariam deſcripſit, ſiue denique cum in ſignis cœleſtibus, aut in Herculis laboribus, aut in cæteris eius generis ſe uariando exercebat. quorum omnium uerſus eo non adduxi, ne, quod neceſſe erat, longiſſimum facerem. ſatis ſit hoc loco eos indicaſſe. Sed pergo cæteros. Terentius in Eunucho in Chereæ perſona cum amicam è conſpectu imprudens amiſiſſet, in hæc uerba grauiter conqueritur.

» *Vbi quæram, ubi inueſtigem, quem percuncter,*

» *Quam inſiſtam uiam, incertus ſum,*

Quem locum in eadem fabula ſic uariauit paulo quidem preſſius.

» *Vbi ego ſceleroſum miſera, atque impium inueniam,*
» *Aut ubi quæram?*

Id uero omnium aptiſſime commutatum, atque uariatum eſt, cum ait.

Sine auro tum ornatam, ita uti quæ ornantur ſibi,
» *Nulla mala re expolitam muliebri,*
» *Capillus paſſus, prolixus, circum caput*
» *Reiectus negligenter.*

Quam item pulchritudinem ſic deſcripſit in Phormione, ut niſi addatur, ac uarientur pauciſſima quædam, una eademq; ſit, cum ait.

» *Virgo pulchra, & quo magis diceres*
» *Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem,*
» *Capillus paſſus, nudus pes, ipſa horrida,*
» *Lachrimæ, ueſtitus turpis, ut boni ni uis*
» *In ipſa ineſſet forma, hæc formam extinguerent.*

Item cum ſilentium ab auditoribus orat inquiens.

» *Date operam, & cum ſilentio animaduertite,*

Puſilla commutatione facta, idem orat in Phormionis proœmio hoc modo.

» *Date operam, adeſte æquo animo per ſilentium.*

In Adelphis autem orbas meminit proximis ſuis nubere legem cogere, id autem hoc modo.

» *Hic meus amicus illi genere eſt proximus,*
» *Huic leges cogunt nubere hanc.*

Hanc eandem legem in Phormione adducit, ſed paulo laxius, ubi ait.

" Lex eſt, ut orbæ, qui ſint genere proximi,
" His nubant, & illos ducere eadem lex iubet.

Additum eſt, uariatum eſt, commutatum eſt, idem tamen eſt utrunque. In Andria item uirginis egeſtatem, ac uiuendi difficultatem his uerbis proſequitur.

" Primum hæc pudice uitam parce, ac duriter
" Agebat, lana, ac tela, uictum quæritans.

In Adelphis ſenis fratris auaritiam in Mitionis perſona penè iiſdem uerbis expreſſit.

" Ille contra hæc omnia,
" Ruri agere uitam, ſemper parce, ac duriter ſe habere,

Sed iam ad eos, qui ſoluta ſcribunt oratione, ac ſtatim ad unum Ciceronem ueniamus, quamq; hic & aptus & frequens ſit in tota hac commutandi ratione, diligenter uideamus. Continuo autem hic ſe excuſat ad Curionem, quod poſt longiſſimum tempus ei gratuletur, cauſam in primis in locorum diſtantiam conferens, eius hæc ſunt uerba.
" Sera gratulatio reprehendi non ſolet, præſertim ſi nul
" la negligentia prætermiſſa eſt, longe enim abſum, au
" dio ſero. Hac item ipſa utitur excuſatione ad Cælium, ſed eam pluribus uerbis, atque alio ornatu perſequitur hoc modo.
" Serius non negligentia mea, ſed ignoratione rerum
" omnium. In his enim ſum locis, quò & propter lon
" ginquitatem, & propter latrocinia tardiſſime omnia
" perferuntur. Nolim te poſthac expectare, dum ego, quæ uerba commutata ſint, quæ detracta, quæ addita, tibi nominatim oſtendam, res enim per ſe ma-

xime

ximè patebit. Crebram item animi ſui cogitationem de re aliqua non ſemel, nec eodem modo, etſi eodem ferè ſemper in loco iſte ipſe protulit. Primum cum ait in procemio de inuentione,

» Sæpe, & multum hoc mecum cogitaui.

Secundo ad Q. fratrem in procemio de perfecto oratore dicens.

» Cogitanti mihi ſæpenumero, & memoria uetera re=
» petenti.

Tertio hanc cogitationis aſſiduam diligentiam repetit his uerbis in procemio ad Brutum.

» Vtrum difficilius, aut maius eſſet, negare tibi ſæpius
» idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu,
» multumq; Brute dubitaui.

Quarto item in procemio ſecundi libri de diuinatione ſic inquiens.

» Quærenti mihi, multumq;, & diu cogitanti.

Quibus omnibus in locis eandem cogitandi diligentiam, ſed non iiſdem uerbis Ciceronem ſignificaſſe; planius conſtare non poteſt. primum enim ſæpe, & multum dixit. Secundo autem una uoce duas complectitur, quæ eſt ſæpenumero. Tertio rediens ad eundem numerum aduerbiorũ ait. diu, multumq;. poſtremo multumq; & diu dupliciter coniunxit. Illud item ad hunc modum multifariam protulit in li
» bris oratoriis, primum cum ait. Deinde eſſe omnem
» orationem, ut de infinitæ rei quæſtione ſine deſigna=
» tione perſonarum, & temporum, aut de re certis in
» perſonis, ac temporibus locata. Secundo item in
» loco ſic. Duo prima genera quæſtionum eſſe, in qui

bus eloquentia uerſatur . unum infinitum , alterum certum . Tertio item rem eandem alio modo peragit cum dicit . Duo ſunt , ut initio dixi quæſtionum genera , quorum alterum finitum temporibus , & perſonis controuerſiam cauſam appello . alterum infinitum nullis neque perſonis , neque temporibus notatum , propoſitum uoco . Poſtremo cum ait . Hæc igitur quæſtio á proprijs perſonis , & temporibus ad uniuerſi generis orationem traducta appellatur Theſis . quibus in locis una tantum de re agi , idq; perquam uarie neminem arbitror non uidere. Illud item in yſdem libris dicendo uariauit ſæpius , id autem hoc modo , In utraque aũt re quicquid in controuerſiam ueniat , in eo quæri ſolere , aut factum ne ſit , aut ſi eſt factum quale ſit , aut quo etiã nomine uocetur , aut , quod nonnulli addunt , recte ne factum eſſe uideatur .

Quod ipſum ſecundo agit his uerbis .

Nam quicquid eſt , quod in controuerſia , aut in contentione uerſetur , in eo aut ſit ne , aut quid ſit , aut quale ſit quæritur . Tertio autem ſic . Omnis res , quæ habet in ſe poſitam in dictione , aut diſceptatione aliquam controuerſiam , aut facti , aut nominis , aut actionis continet quæſtionem .

Ita in libris de Officijs bis eandem exequitur ſententiam , neque minus ſplendide , quam etiam uarie , ſic enim ait .

Idq; ſuis commodis non honeſtate metitur , hic ſi ſibi ipſe conſentiat , & non interdum naturæ bonitate uincatur , ſit , ut neque amicitiam colere poſſit , nec

» *iuſtitiam, nec liberalitatem.* Item autem dixit.
» *Qui autem omnia metiuntur emolumentis, & com-*
» *modis, neque ea uolunt præponderari honeſtate, hi ſo*
» *lent in deliberando honeſtum cum eo, quod utile pu-*
» *tant, comparare, boni uiri non ſolent.* re hic eadem
» ubique idem eſt, dictione autem omnino alius.

Ter item illud ad hanc commutandi rationem, bis ad Trebatium, ſemel autem ad Curionem quàm aptiſſime uariauit, Ita enim ait ad Trebatium.
» *Ego enim deſiderium tui ſpe tuorum commodorum*
» *conſolabor, ſin iſta ſunt inaniora, recipe te ad nos.*
» Item ad eundem. *Sic enim tibi perſuadeas ue-*
» *lim, unum mihi eſſe ſolatium, quare facilius poſſim*
» *pati te eſſe ſine nobis, ſi tibi id eſſe emolumento ſen-*
» *tiam, ſin autem id non eſt, nihil duobus nobis eſt ſtul*
» *tius, me, qui te non Romam attraham, te, qui nõ*
» *huc aduoles.* Eadem eſt ſententia, multa tamen commutantur, complura etiam adduntur, ad pleniorem membri abſolutionem. Sed neque tertio minus uarie hoc ipſum agit ad Curionem ſic inquiens.
» *Ego te abfuiſſe tandiu à nobis & doleo, quod carui*
» *fructu iucũdiſſimæ conſuetudinis tuæ, & lætor, quòd*
» *abſens omnia cum maxima dignitate tua es conſecu-*
» *tus, quodq́; in omnibus tuis rebus meis optatis fortu-*
» *na reſponderit.* Qui tertius locus nõ tam re idem eſt cum ſuperioribus, quàm oratione, eáq; perſplendida omnino alius. Illo uero nihil uenuſtius, nihil magis commode eſt dictum. Cum iſte ipſe bis in reddenda pecunia, & referenda gratia
» perurbane iocatur dicens. Quanquam diſſimi-

» lis eſt pecuniæ debitio, & gratia, nam qui pecuniam
» diſſoluit, ſtatim non habet id, quod reddit, qui au-
» tem debet, is retinet alienum, gratiam autem &
qui refert, habet, & qui habet in eo ipſo, quod ha-
bet, refert, Item autem cũ agit de officijs hoc ipſum
repetit hoc modo: commode autem quicunque dixit,
» pecuniam qui habeat non reddidiſſe, & qui reddide-
» rit non habere, gratiam autem & qui reddiderit ha
bere, & qui habeat retuliſſe. Ecquid aptius? quid
coloratius? alio, Itemq; alio modo potuit dici? non
ita uer floribus prata uariat eadem, ut hic rem ean-
dem oratione, atque uerbis uarie pertractans illu-
ſtrat. In conſolando autem neque id ſemel uſur-
» pat, quod eſt ad Atticum: Sed ad hæc omnia una
» conſolatio eſt, quod ea conditione nati ſumus, ut ni-
» hil quod homini accidere poſſit recuſare debeamus.
Item ad Titium agit, ſed multo id copioſius, multoq;
» magis ſplendide cum ait. Eſt autem conſolatio per
» uulgata quidem illa maxime, quam ſemper in ore,
» atque in animo habere debemus, homines nos ut eſſe
» meminerimus ea lege natos, ut omnibus telis fortunæ
» propoſita ſit uita noſtra. Satis hactenus fortaſſe fa-
ctum eſſe potuit, & rationi, quæ ad commutandam
orationem ex ipſa imitandi facultate conſtituta eſt,
Non ab re tamen ſum uiſus, ſi id quoque ex ijs, qui
noſtræ eſſent ætatis, longe etiam planius comprobaſ-
ſem. ſi quidem recentiorum exemplis, quam etiam
maiorum quodammodo facilius hoc, quo de agimus,
ſentiri, ac percipi ſolet. Ac quoniam, ſi ex omni-
bus ſcriptoribus, qui plane latine ſcribunt, ea petere

uoluiſſem, periculum erat, ſi pauca ex ſingulis citaſſem exempla, ne opus nimis fortaſſe mendicatum uideretur, Sin quæ poſſem omnia colligerem, ne ingẽti uolumini nullus finis eſſet futurus, unum mihi Chriſtophorum Longolium delegi, & quoniam is iam pridem deceſſit, ut in eo nullam illi cæterorum inuidiam concitare, neque id ego ulla ambitione adductus facere accuſari poſſim, & quoniam is (mea quidem ſententia) cum hanc conuertendi rationem, tum totam imitandi facultatem optime conſecutus eſt. Leguntur huius defenſiones duæ in ſuos aduerſarios, in Luteranos item oratio una, ſumma omnes eloquentia peroratæ. Libri item quatuor epiſtolarum ad familiares, atque amicos latiniſſime conſcripti, tametſi nondum is erat omnino Longolius, cum deceſſit, quem nobis eius ſcripta, uel breui fore pollicebantur. in quibus tamen omnibus ita Ciceronis locutio, atque dicendi formæ omnes æque apparent, atque eluceſcunt, ut qui, quomodo Cicero loquitur, unus tandem extitiſſe uideatur Longolius. ſed quoniam ſecus quibuſdam uideri ſentio, hanc meam paucis de tanto uiro opinionem ut probem, ſimul autem & eorum refellam, atque confutem, ad hunc locum pertinere uidetur.

Continuo igitur iſti id huic crimini dant, quod ex Cicerone tam palàm Centones conſuere, furemq́; manifeſtum agere non dubitarit. Qui uero cum eo lenius agunt, eum Ciceronis Corniculam appellant, ut omnino in ſua elaborata oratione, ac illo dictionis genere perpurgato furti notam, ac mali confarcinatoris nomen uitare non potuerit. Scilicet equidem hanc

arbitror fuiſſe maximam cauſam, quamobrem hunc primum ex Romana *ciuitate deturbare conati ſunt eius aduerſarij, nunc uero iſti quoque ex* Latio *deijce re tam inique contendunt, quod tam male de latino ſermone ſit meritus, qui* Ciceronem *etiam(ſi dijs pla cet) in* Centones *puditiſſime conſuere nihil ſit ueritus, quod hunc unum tam fœde coinquinarit, atque tam palàm totum compilarit. longe in hac parte æquiores habuit aduerſarios urbanos* Longolius*, à quibus nul= lum uerbum de uiolata latina oratione, nulla furti, nulla huiuſmodi* Centonum *facta eſt ſignificatio, at quàm recte noui iſti latini accuſatores ſuis ineptijs la tinum hominem urgeant, uideamus, ac primum, quod ad* Centones *attinet, cupio equidem iſti mihi tan dem oſtendant, qui ſint in* Longolio *iſti tam putidi* Centones*, nam ego illos ex me nondum potui depre= hendere, nam ſi* Centones *conſuere, eſt dedita opera, atque de induſtria pars integra cũ parti integræ aſ= ſuitur, ubi ne uerbum quidem noſtrum interponitur, ſed ex alieno totum opus conficitur, ubi ad eum mo= dum ridicule orationem ſuam conglutinet* Longolius*, nunquam equidem potui deprehendere. expecto au= tem uerſum unum iſti mihi tandem pronuncient, eo modo ſcriptum. at id parum à* Centonibus *differt, quod componit* Longolius*, ecquid autem id eſt? ne= que enim ſatis intelligo, cum ex* Ciceronis *multis locis unum ſibi conficit, atque confabricatur locum. cu= pio tandem iſtos locos noſcere. uel caſu eius uolumen aperias, ubique in eos legendo incideris. aperui ſæ= pius, legi, perlegi, nuſquam iſtam ridiculam, atque in=*

ſulſam conglutinationem offendi. proferte quæſo uos tandem, quod cauſam ueſtram probet, id auté tam
„ cito, Cicero ad Atticum ait. Crebras expectatio=
„ nes nobis tui commoues, ita eſt, Item ad Culleolum. Tum Pompeius, quotieſcunque me uidet, uidet au=tem ſæpiſſime &c. Quoties filium tuum uideo, uideo autem ferè quottidie, recte ſanè. Item alibi dixit, tertio quoque uerbo, & id quidem uenuſte, & per=eleganter, nec non animi cauſa ſemel, neque id qui=dem impolite. Quid tum poſtea? Longolius autem in unum membrum hæc omnia, uel in Centonem po=tius unum contexuit ad ſuum Grimaldum, cum ait,
„ Crebras aduentus tui expectationes Lazarus Bonami
„ cus nobis commouit, qui te quoties iſtinc rediſſet(re=
„ dibat autem ſeptimo ferè quoque die) hac animi cau
„ ſa propediem exiturum nuntiabat, quid autem hoc eſt, niſi eſt Centones conſuere? ex Cicerone Ciceroné conſtruere? O` craſſam hominum ſtultitiam (non poſſum hoc loco non exclamare) qui in quo tota eſt & loquendi, & imitandi ratio, & uia, id eſſe Centones facere, tam inepte inſimulent, ut nihil mirum ſit, ſi hoſce ego Centones nunquam animaduerterim, qui imitandi uirtutem omnem in eo ſcribendi genere om=nino mihi conſtituerem. Quæro ego nunc de uobis optimi latini, tametſi me ueſtrum magnopere pudet, qui tam ſtulte deſipiatis, ut in ſole etiam minime ui=deatis, quæro inquam de uobis, ſi loqui ad hunc mo=dum Centones eſt conſuere, non continuo ſequetur, ut omnes homines, poſt primos quoſdá qui loquantur, in ſermone uitioſi ſint? ac quicquid loquantur, Cento=

nes ipſos loquantur? quando uel tria uerba ſimul dicendo coniungi nō poſſunt, quæ iſto modo ſuopte uſu, ac magiſtra ipſa natura prius ab alijs coniuncta non fuerint quamplurimis? Si hoc inquam ita eſt, quod uos tam improbe contenditis, aut omnes in errore natura ipſa uerſamur loquendo, aut ea recta eſt loquēdi ratio & propria, dicere autē naturam, & uſum bonis omnibus probatiſſimum in errorem nos trahere, naturæ eſt (more gigantum) bellum indicere, ſequitur ergo, ut qui eo modo loquatur, ueram loquendi uiam teneat, & rationem, quaſi uero iſta quoque ratione ueſtra Cicero poſt treis illos de perfecto oratore libros, quicquid iterum de arte ſcripſerit, non Centonum in morem ſcripſerit, qui in re eadem eadem lingua, iiſdem dicendi figuris, ac penè iiſdem etiam uerbis uſus ſit, quod quàm dicendum ſit ipſi uidebitis, quidem ſcriptorem aurificem imitari mihi effingo, qui à magiſtro ſuo ad torquem componendum in capſula cum ſingulos anulos, tum ternos, aut quaternos prius habeat optime conſtitutos, qui ita ternis ſingulos, quàm etiam ternos, atq; ſingulis ternos, quàm etiam ſingulos, ut quenque ſors in manus obtulerit, ad torquem ſuum componendum nullo diſcrimine coniūgat. Sic faciet ſcriptor, qui ex Cicerone magiſtro aut ſingula uerba ſingulis uerbis, aut etiam locutiones integras connectens, ita locutionibus integris locutiones [illegible]tegras, aut etiam ſingula uerba conglutinans [illegible]ionem ſuam componet, atque conſtituet. [illegible]ro ad Ciceronis corniculam attinet, ego cen[illegible]m illum cycnum ſi appellent, iſtos multos

rectius facturos. Concinit enim ad eius locutionis harmoniam ſuauiſſime Longolius, ac componit aptiſſime, nec denique plumam unam ex eo ſe ſe induit, aut quicquam furatus eſt, niſi quod ſit omnium commune, ſi id quis, cum opus eſt, in ſuum uſum conuerterit, id ei furti loco recte aſcribi poſſit, quis enim neſcit linguam nihilo magis Ciceronem propriam quàm Longolio, quàm nobis, quàm qui futuri ultimi ſunt homines, eſſe poſſe? Sed qui hoc in Longolio tam aperte ſentiant, in alijs autem non item, non fortaſſe erit ab re ſi dixero, certe id quàm pauciſſimis explicabo, cum iam tot dicendi genera ſint, quot penè ſunt ſcriptores, ſi qui ex omnibus promiſcue ſuam orationem componat, atque commiſceat, ac nullo delectu habito ad omnium conſuetudinem uerba uſurpet, atque conuoluat, huius uerbum nullum agnoſcetur alienum, ſuusq́; ille ſemper uidebitur. Si uero unum ex omnibus ſibi delegerit, ad cuius orationis genus ipſe ſuum quoque inſtituat, ut id aſſequatur, continuo ſentietur in alieno ore quaſi aliena loqui lingua, eoq́; etiam magis ſentietur, quo id is uerius facere didicerit, quemadmodum in pictoribus, ac muſicis, quorum illi quoad coloribus ſuis ſuo utuntur arbitratu, ac lineas ſuas circunducunt in proprias formas, hi quandiu ad numeros ſuos concinunt, nullam in illis cuiuſquam imaginem deprehenderis, nullum in his numerum unquam ſenties alienum, ſi uero illi ad Titiani, hi ad Adriani imitationem ſe ſe addixerint, ac utrique ſuum conatum non eluſerint, continuo in ijs Titianus

pingere, in his Adrianus concinere uidebitur. Idem in ſcriptoribus euenire conſtat, itaque etiam quia Longolius ab uno Cicerone loqui didicit, ac id egregie eſt conſecutus, neque omnia commiſcuit, ſed in uno eo ſe ſuauiter condiuit, facile in eo Cicero quaſi loqui ſentitur, quem iſti quoque multo rectius facerent, ſi in dicendo eundem magiſtrum ſequerentur, ac ad Longolij incitationem huiuſmodi centones conſuere ſtudioſius diſcerent, ac Ciceronis corniculam agere, ſuos autem iſtos neſcio quos de plebe infima auctores prorſus dediſcerent. Ecquid autem, ſi iſtos etiam conuincam non ſolum in hoc ipſo exemplo quicquam aut uerborum, aut ſententiarum alienarum non eſſe conglutinatum, ſed id etiam ad ueram imitandi rationem rectius dici non potuiſſe? nam ubi Cicero dixit, crebras tui commoues expectationes, Longolius imitando commutauit à perſona ad perſonam dicens loco tu, Lazarus Bonamicus, loco autem tui, quaſi rem explicans ipſam, aduentum tuum: ut tempus etiam in uerbo commutatum omittam. neque in eo, quod ſequitur, membro minus eſt inepte imitatus, nam ubi ille, quoties filium tuum uideo, uideo autem ferè quotidie, Longolius autē quotieſcunque iſtinc rediſſet, redibat autem ſeptimo quoque die, ut per uerborum mutationem totius membri imaginem in ſuum membrum cōmodiſſime tranſmutarit, ubi enim ille filium, hic iſtinc, ubi ille quoties, hic quotieſcunque, ubi ille uidebat, hic redibat, ubi denique ille ferè quotidie, hic ſeptimo quoque die repoſuit, in qua ſcribendi ratione perpetuo Longolium

uerſatum eſſe paulo infra multis eius exemplis facile comprobabimus. At *ne ſit centones componere ſibi ex* Ciceronis *integris locutionibus, uel integras epiſtolas conſcribere, ne ſit hoc ipſum ex alienis plumis ſibi ueſtem conficere, quin etiam mutuari ſit, atque pro ſuo liberius uti, ac poſtremo eo etiam modo recte imitandi rationem & ipſe ſeruet, & cæteris præmonſtret,* Quid *autem cum eandem ſententiam ab ipſo* Cicerone *integram ſumit, ac paucis quibuſdam (ut melius facere didicit) commutatis uerbis, ne furtum extet, eam ſibi fucare conatur? num id quoque erit optimi imitatoris? atque eius, qui uelit* Ciceronis *ueſtigijs inſiſtere?* Tamen *à malitia non diſceditis, qua ſi uero non probatum ſit, iam pridem à nobis nihil dici poſſe, quod non ſæpius ſit dictum alias prius, ac hominum ſenſa quaſi rotam eſſe, quæ perpetuo per uerba circunuehantur,* Virtutum *omnium eædem ſunt laudes hoc tempore, eruntq; reliquos in annos, quas maiores noſtri reliquerunt. num propterea ſi mihi uir iuſtus laudandus acciderit, huic meo laudes eas impartire nequiuero, quia in* Fabricium *alius eas prius contulerit omnes? de quo genere toto, quoniam à nobis abunde ſupra eſt dictum, non faciam, ut hoc loco plurib. agam, modo qui id agit, ita ſuis uerbis circunueſtiat, atque amplectatur, ut ſi non in certorum liberorum, certæ in adoptionis ius ueniſſe uideatur.* Verum *hoc etiam ita ſit, ut cuique liceat aliena etiam uerbis ſuis ſua quodammodo efficere, atque adoptare. quid autem cum inſolenter rem eandem, ac totidem uerbis agit cum* Cicerone*? num*

hoc quoque recte ab eo factũ eſſe audebis conuincere? » ut illud. Si ual. be. eſt. eg. quo. ual. Item illud. » te etiam, atque etiam uehementer rogo, atque oro. » Item. Quare mihi gratiſs. feceris, ſi in ea re ho= » minem ita commodaris, ut intelligat hanc commen= » dationẽ ſibi maximo uſui fuiſſe, et multa eius generis » alia. Ridiculum, quaſi uero hoc à Cicerone ipſo non faciat, qui rem eandem ſæpius iiſdem uerbis uſur pare nõ dubitat. neque Virgilius crebro uerſum eun dem, uel interdum duos, Homerus uero longe plu= res recte repetat, ut cum hunc accuſetis, Virgilium, Homerum, Ciceronem etiam accuſetis; ſed quoniam ad ſanitatem omnino (ſi fieri poteſt) reuocandi eſtis, planius uos iterum, & ſæpius docebo. Scitote igitur quædam ſenſa, præter illa etiam, de quibus initio hu iuſce tertij libri agebamus, ſic eſſe omnium cõmunia, ſicq; ſuis certis uerbis attributa, ut nulla religio cui= quam eſſe debeat, quominus ea, quemadmodum ſunt prius ab alio uſurpata, & ipſe uel ad uerbum uſur= pet, atque in uſum ſuum conuertat, ut hæc ipſa, quæ uos inaniſſime obijcitis. quis enim quæſo ea aliter pro ferre etiam de induſtria, quàm quomodo hic fecit, la » boraret? Sed fac Longolius commutarit aliqua; » atque id ſtatim, quod tertio in loco poſuiſtis, quare » mihi gratiſſimum feceris, fecerit ita, id erit mihi ue hementer gratum, uel ſic, per mihi per inquam gra tum feceris, dixerit etiam, id erit mihi etiam, atque etiam uehementer gratum, uel hoc modo, Scito id omnium mihi fore gratiſſimum, uidetis ut in Cicero= nem ſemper incurrat, neceſſe ſit, idem in poſtremo

faciat membro, Si, ubi ait, ſibi maximo uſui fuiſſe, dixiſſet potius, emolumento, aut utilitati, aut commodo, aut uſui, & commodo, pari ratione Ciceronis omnia agnoſcerentur. quid igitur fuit faciendum? id quod hic fecit, & boni factitant reliqui. Atqui Longolium non pauca in ſuis ſcriptis ſibi confinxiſſe, ac ut eo modo, quo facit, loqueretur, & argumenta, & locutionem mendicaſſe, ne tu quidem negabis. Sanè quidem ut horum alterum concedam facile impetrari poteſt. Longolium nonnulla epiſtolarum argumenta, quibus ad eum modum dictionē ſuam exerceret, percommode ſibi effinxiſſe, ſed quid hoc eſt? num poſtremo inſanitis? primum enim hoc nihil ad eam rem, qua de agitur, facit omnino, deinde ſi id maxime faciat, quid huic uitio datis, quod bonos mores factitaſſe pernoſtis? atque adeo ipſi fortaſſe factitatis aliquando? Quid enim aliud in ſcholis tota illa puerilis eſt exercitatio? Quid item declamationes? Quid denique res poëtica? non'ne penè tota eſt efficta, atque ſimulata? Alterum autē, quod æque locutionem cum argumentis hunc mendicaſſe fateri me uultis, fruſtra agitis, tantum enim abeſt, ut uobis in tantum hominem ſubſcribam, ut magis ab eo eſſe non poſſim, ſi quidem uideo tam belle, tamq; apte inter ſe eius ſcripta omnia conſentire, ita & ſuo filo conſtare, ut nihil elaborati, aut ſtudioſe conquiſiti in iis ſentiatur. Equidem cum huiuſmodi Ciceronis uerborum delectorum, ac eius ipſius caſtiſſimæ locutionis ſectatoribus improbari maſlim, quàm eum quouis ueſtrum in cœlum ferri,

ſed iam quàm hic noſter apte, quàm decenter commutando in Ciceronis orationem ſe ſe inſinuet uideamus. Cicero ſic ait ad Plancum.
» *Cum ipſum Furnium per ſe uidi libentiſſime, tum hoc libentius, quòd illum audiens te uidebar audire.*
Longo. autem ſic commutauit. » *Cum ipſius Antonij Francini aduentus mihi per ſe iucundiſſimus fuit, tum hoc iucundior, quòd ex multo, & accurato eius ſermone facile cognoui eam mihi adhuc abs te præſtari memoriam, atque beneuolentiam, quæ ſit ab homine amiciſſimo & longo uſu coniunctiſſimo expectanda.* *Vides ut cõcinne à perſonà ad perſonam tranſiuerit Lon. imitando. item à perſona ad rem; item ab affectu ad affectum nihil minus belle fecerit cõmutationem, at ſic decenter, ſic prudenter cauſam incũditatis ſuæ aliam ſubiunxit, ut nihil decentius, nihil prudentius. Quid autem illa? quæ eſt ex Cic. ad Titium, ita inquit Cicero.* » *Eſt autem conſolatio peruulgata quidem illa, quam ſemper in ore, atque in animo habere debemus, homines nos ut eſſe meminerimus ea lege natos, ut omnibus telis fortunæ propoſita ſit uita noſtra, neque eſſe recuſandum, quo minus ea, qua nati ſumus conditione uiuamus, ne'ue tam grauiter, eos caſus feramus, quos nullo cõſilio uitare poſſumus.* *Quam totam partem ſic in ſuum uſum aptiſſime cõmutauit Longolius, dicens.* » *Verum cum ea lege, atque conditione nati ſimus, ut nobis hæc, atque alia iſtius modi innumerabilia uelimus, nolimus, ſubeunda ſint, meminerimus, nos eſſe homines, feramusq; ſi non libenter, at toleranter certe, quod*

" *nullo conſilio neque uitare, neque mutare poſſumus.* Neque illud medius fidius inſuauius, ac minus commutauit ornate. Cicero ait de amicitia. Tu autem Fanni, quòd mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnoſco, nec poſtulo, facis amice. Longolius autem ſic, ac penè cum Cicerone ipſo rem eandē uſurpauit, qua quidem, inquit, tantum mihi tribuis, quantum equidem nec ipſe agnoſco, nec ſi impudentiuſculus ſim optare audeam. non confero uerba, mutationem, additionem nihil recenſeo, res ipſa per ſe facile ſe totam oſtendit. Cicero item ait ad Lentulū. Te ipſum inquit eupio, nihil opportunius potuit accidere, niſi cum M. fratre diligenter egeris, dependendum tibi eſt, quod mihi pro illo ſpopondiſti. Longolius autem locum eum mutuatus, ſic ait, Nam quod in epiſtola tua ſcriptum erat, amicum illum noſtrum tibi litem intendere de eo, quod tu illi de me recepiſſes, nec ego præſtitiſſem. item Cicero amoris erga ſe certiſſimam ſignificationem his uerbis expreſſit aliquando, Omnis amor tuus ex omnibus partibus ſe oſtendit in his literis, quas abs te proxime accepi. Longolius autem hoc ipſum ſic effecit. Amoris erga me tui ueſtigia nullis opinor literis uel plura, uel illuſtriora imprimi potuerunt, quam ijs, quas abs te proxime accepi. Proprie Cicero quod uoluit, eſt executus. Longolio autem translatione locum illuſtrare magis placuit, idq́; , ut mihi quidē uidetur, haud effecit obſcure. Queritur Cicero ſemel cum Cœlio, atque iterum cum Silio, ſibi uerba deeſſe adſcribendum, auget utrunque locum Lon

golius ſolo in loco ad Laur.Bertholinum. Cicero *igitur ſic.* Putares ne unquam accidere poſſe, ut mi
» *hi uerba deeſſent, neque ſolum iſta ueſtra oratoria,*
» *ſed hæc etiam leuia noſtratia? deſunt autem propter*
» *hanc cauſam, quod mirifice ſum ſolicitus quid nam de*
prouincijs decernatur. hæc ad Cœlium, *ad* Silium
» *autem ſic.* Non *putaui fieri poſſe, ut mihi uerba*
» *deeſſent, ſed tamen in* C. Lenio *cõmendando deſunt,*
Cauſam *nullam hic affert.* Longolius *autem utrunque locum ſic æmulatus eſt.* Nunquam *fore puta-*
» *ui, ut aut res, de qua ad te ſcriberem, aut etiam*
» *uerba, quibus tecum agerem, mihi deeſſent, præſer*
» *tim ſi tam longo interuallo literas darem.* Sed *pla-*
» *nè nunc deſunt, nec enim quod ſcribam, nec quomo-*
» *do ſcribam ſatis occurrit.* Nolim *inſolens uideri: ſi his in locis* Ciceronis *auctoritas auferatur, ac utriuſque tantum loci dignitas æque conferatur, non fortaſſe longe inferior uidebitur* Longolius. Quid *enim quæſo huic membro ab omnibus ſuis partibus deeſſe poteſt?* Omitto *uerbum uerbo, rem rei conferre in re tam manifeſta. id audeo dicere* Longolium *grauius conqueri, qui non ſolum uerba, quibus agat, ſed etiam rem, de qua agat ſibi deeſſe conqueritur,* Cauſam *autem quam ueram afferat, quàm alienam à* Ciceronis *cauſa, ipſe uides, cum inquiens præſertim ſi tam longo interuallo literas darem.* Non *faciam in his commutationibus longius, poſſem enim totum* Longolium *in hanc partem deſcribere, ſi omnes eius commutationes perſequi uelim, iamq; ad ea huius ipſius exempla, quæ interioris ſunt imitationis, deuenio.*

Cicero

» Cicero ſcribens ad Memmium ait. *Etſi non ſatis*
» *mihi conſtiterat, cum aliqua ne animi mei moleſtia,*
» *an potius libenter te Athenis uiſurus eſſem, quòd in=*
» *iuria, quam accepiſti, dolore me afficeret, ſapientia*
» *tua, qua fers iniuriam, lætitia, tamen te uidiſſe*
» *mallem. nam quod eſt modeſtiæ non ſanè multo le=*
» *uius eſt, cum te non uideo: quod eſſe potuit uolupta*
tis, certe, ſi uidiſſem te, plus fuiſſet. Longolius au=
» *tem ſic locum eſt imitatus.* Nondum planè conſti=
» *tutum habeo, plus ne uoluptatis, an doloris ex tuis*
» *literis traxerim, uoluptatis, quòd incredibilem tuam*
» *erga me beneuolentiam præ ſe ferrent, doloris, quòd*
» *me humanitate abs te uictum, nec mihi iam integrũ*
» *eſſe uideam, ea aduerſus te uſurpare officia, quæ tu*
» *amice quidem, ſed meo magno pudore præripuiſſes.*
Ecquid hoc loco deſideratur ad ueram imitationem? eadem eſt propoſitio, eadem propoſitionis ratio, una tota eſt rei pertractatio, uerba non eadem, ſed idem magna ex parte ſignificantia. Eſt item hoc Ciceronis
» *ad Petum.* Dupliciter delectatus ſum tuis literis,
» *& quòd ipſe riſi, & quòd te intellexi poſſe ridere.*
» *hanc quoque partem Longolius ſic eſt imitatus.* Va=
» *rie ſum hodie tuis literis affectus: quæ enim officia*
» *tua in me commemorabas, fuerunt mihi non inſua=*
» *ues, quæ uero ad te eſſe allatum ſignificabas, mihi epi*
» *ſtolam neſcio quam tuam non ſatis probari, haud*
» *mediocrem moleſtiam mihi attulerunt.* Dupliciter
delectatus eſt Cicero ex amici literis, Longolius par=tim lætatus, partim dolore eſt affectus. cauſam uter=que affert ſuam, ſed quod Cicero paucis abſoluit,

Longolius fortaſſe cauſæ ſuæ deſeruiens, ſuam pluri-
bus pertractauit. Queritur item Cicero ſe non ha-
bere cui tuto literas ſuas committat cum ait ad Lentu
» lum. Quod ſi rarius fiet, quàm tu expectabis, id
» erit cauſæ, quòd non eius generis meæ literæ ſunt, ut
» eas audeam temere committere. A' literis autem ad
rem ipſam imitando tranſtulit Longolius cum ait.
» Quod nihil adhuc literarũ ad te dedi, non id quidem
» cauſæ fuit, quod ſcribendi argumento deſtituerer,
» ſed quia eius erant generis res, quæ literis recte com
» mitti non poſſent. tametſi hoc ipſum alias fecit Ci-
cero ad Atticum dicens. Præterea ſunt quædam do-
meſtica, quæ literis non committam. Hic item ad
» Brutum ſic ait. Non ſoleo mi Brute (quod tibi no-
» tum eſſe arbitror) temere affirmare de altero, eſt
» enim periculoſum propter hominum uoluntates, mul-
» tiplicesq; naturas: Clodij animum perſpectum habeo,
cognitum, iudicatum, & quæ ſequuntur. Hanc item
partem Longolius tam belle eſt imitatus, quàm quod
» belliſſime, ſic enim ait. Non ſoleo temere quicquam
» de altero affirmare, præſertim adoleſcente, qui qua
» lis futurus ſit, præſtari non poteſt, ſed ſi quo tamen
» ſum in dignoſcendis hominibus, deligendisq; amicis
» iudicio, ſpondeo uobis annum item unum additum
» patris deſiderio, filij ſtudio, alteri multorum anno-
» rum lætitiã, alteri ſempiternã laudem eſſe allaturum.
Dij boni quæ apes ex diuerſis floribus mel ſuum confi
cit aut ſuauius, aut etiam liquidius, quàm ex mul-
tis Ciceronis particulis orationem ſuam componit, at-
que condit Longolius? tota eſt periodus (ut uides) ex

Ciceronis membris conglutinata, ſed ita tamē, ut Lon*golianum ſit corpus aptiſſime conformatum*. Quod *uero ad imitationem una, atque eadem utriuſque eſt propoſitio, ratio penè par, dictio certe latiniſſima*. Cicero *enim id periculi in omnibus eſſe dicebat*. Lon*golius id ipſum ad ſpeciem tranſtulit à genere. conclusio tota imitationis eſt*, Ille *ſe* Clodij *animum perſpectum, maximeq́; cognitum habere affirmat, hic autem ſe paulo dilatans, amplius pollicetur, ſi quod rogat, impetret, fore ſcilicet, ut inde pater magnam uoluptatem, filius etiam ut ſempiternam laudem conſequatur*. Hoc item Ciceronis *membrum eſt ad* Mē*mium*. » Nec *dubitat, quin ego à te nutu hoc conſequi poſſim, ita etiam ſi ædificaturus eſſes, nunc uero ſi audierit te ædificationē depoſuiſſe, neque tamen me à te impetraſſe, non te in me illiberalem, ſed me in ſe negligentiorem putabit*. Longolius *autem, cum hoc ipſum ei uſu ueniret, ſua oratione ſic ſuum effecit*. » Neque *uero, quantum mea cauſa uelis*, Villa*nouanus ipſe dubitat, ut ſi iam expectatione ſua fruſtretur, non te mihi, ſed me ſibi defuiſſe iudicaturus ſit*. Par, *atque eadem argumentandi ratio eſt, ſed omnino* Ciceronis *pertractatio ſplendidior eſt, atque uehementior, non ea tamen eſt* Longolij *ita frigida, itáq́; manca, quæ ſi ſola legatur, non cumulate ſatisfaciat, ſi uero etiam cum* Cicerone, *quæ prorſus contemnatur*. Sed *partes conferamus utriuſque: ſic igitur* Cicero*: nec dubitat quin ego à te nutu hoc conſequi poſſim, ita etiam ſi ædificaturus eſſes, copioſe, ac uehementer dixit: paulo preſſius, fortaſſe*

etiam remiſſius, hoc modo dixit Longolius *. neque uero quantum mea cauſa uelis ,* Villanouanus *ipſe dubitat : ut quatuor ijs uerbis quantum mea cauſa uelis , ut melius potuit* Longolius *id* Ciceronis *, quin ego à te nutu hoc conſequi poſſem, ita etiam ſi ædificaturus eſſes , ſuum effecerit . magis expreſſa ſunt in* Cicerone*,ut dicebam,in nutu, in eo etiam ſi ædificaturus eſſes , quibus nihil maius , nihil grauius dici poſſet , neque tamen , quantum mea cauſa uelis , non magnum eſt , non graue . ſequitur utriuſque concluſio .* Ciceronis *ea eſt,* Nunc *uero ſi audierit te ædificationem depoſuiſſe , neque tamen me à te impetraſſe , non te in me illiberalem , ſed me in ſe negligentiorem putabit .* Longolij *autem hæc eſt .* Vt *ſi iam expectatione ſua fruſtretur , non te mihi , ſed me ſibi defuiſſe iudicaturus ſit. omnino* Cicero *ſui eſt ſimillimus , amplus , copioſus , ſplendidus .* Longolius *autem paulo preſſior , ſed qui tamen conſtet imitando: uides enim hunc , quod* Cicero *dixit ampliſſime ,* Nunc *uero ſi audierit te ædificationem depoſuiſſe,neque tamen me à te impetraſſe &c. ſatis preſſe his uerbis comprehendiſſe, ut ſi iam expectatione ſua fruſtretur , quin etiam (tametſi nimis fortaſſe uidebitur minutum) ubi* Cicero *cœpit à tribus particulis , nunc , ſi , uero , ſic hic à totidem ut , ſi , iam , eum imitatus eſſe uidetur .* Poſtremo *concludit* Cicero *ſic,totam accuſationem in ſe deriuans , non te in me illiberalẽ , ſed me in ſe negligentiorem putabit.* Orationis *uenuſtatem , quæ ſit in pronominibus te, me, ſe, ſuo quoque nomini adiuncto, nemo non ſentit: id , quod non*

omiſit Longolius, qui eandem orationis uenuſtatem in iiſdem pronominibus ſic perſequitur, non te mihi, ſed me ſibi defuiſſe iudicaturus ſit. uariauit dicendi modum dicens mihi, ſibi, potius, quàm in me in ſe, ſed id neque fecit inepte, neque ſine aurium aliqua ſuauitate. Vbi autem Cicero illiberalitatem Memmij excuſat, ſuæ uero diligentiæ metuit, Longolius unico id uerbo, defuiſſe, complexus eſt. Ecquid autem exiſtimas, cum id membrum, ac quoties ſcriberet Longolius, illam eam ſemper adhibuiſſe diligentiam, ad eum modum orationem ſuam, quem tu ſignificas, eloquendam? nam ſi ita eſt, malim equidem uel infantiſſ. eſſe, quàm eo modo uel Ciceronem ipſum ſcribendo ſuperare, nam res eſt non modo infiniti negotij, ſed ſummæ etiam deſperationis. Non equidem id dico Alfonſe Princeps, ea tamen Longolium ad literam obſeruaſſe, cum ſcriberet, quæ nos ad Ciceronis rationem ſcripta eſſe facile comprobamus, quod quidem eſſet uel etiam, quàm ipſe reris, multo peius, ac odioſius, ſed id aſſeueranter affirmo, tam ſcriptionem ex eo uſu, quem ſibi contraxerat ex aſſidua Ciceronis lectione, illi ad eum modum in os in calamum ueniſſe facillime, quemadmodum & tibi, & omnibus cum ſcribimus euenire uidemus, quibus ad quaſque uocis noſtræ literas ſingulas ex uniuerſo literarum ordine perquirendas nullus eſt labor, nullum eſt ſtudium, quæ ſua ſponte ex uſu, quem in eis legendo, ac ſcribendo confecimus, quaſi in poſtremo calamo conſtitutæ ſint, nobis præſto adſunt, atque cadunt cum atramento citiſſimæ. Neque item ei,

qui in fidibus uſum habeat fidelem, ſemper is neruus, qui ad numerum reſpondeat, digito prius erit tentandus, atque explorandus, cum canat, ſed is ex ueteri conſuetudine illi quaſi in digitos incurrere uidetur, quin etiam aut oculis aliò conuerſis, aut etiam clauſis id continuare non dubitabit. At quid mirum, ſi ex uniuerſo Cicerone Longolius pauca quædam membra ſibi delegit, quæ in ſuam orationem cũ mutando, tum imitando commodiſſime transferret? ita enim illi accidit in iſto ſuo artificio, quemadmodum pictori, qui artem ſuam in exprimendis hominibus exercet, qui in ijs id egregie præſtiterit, qui ſeparatim aliquid adiumenti ad os ſuum facilius exprimendum habebunt, ut qui neuo aliquo, qui naſo, qui ore, qui oculo, aut uitiato, aut etiam uenuſto notati ſint, in cæteris autem, qui æquabili natura ſint facti, non ita. At totus legatur Longolius, caſu eius uolumen aperiatur, niſi totus eſt ſui ſimillimus in hac ſcribendi ratione, hoc eſt qui à Ciceronis imitatione nuſquam diſcedit, qui penè uerbum nullum protulit, nullum membrum aſtruxit, quod aut à Cicerone non ſumpſerit, aut ad eius ſtructuram non belliſſime conſtruxerit, nihil cauſæ dico, quin omnium ineptiſſimus ſim. Age uero ſumatur ex Longolio, quam caſus obtulerit, ex eius uoluminibus epiſtola: deligatur autem ex uniuerſo Eraſmo (quando is Ciceronianum ſuũ in Longolij calũniam confabricauit) quæ optime ſcripta ſit, quæ germane Germana nõ ſit, conferatur, latini adhibeantur diſceptatores. peream ego male, ni Romæ Longolius & natus eſſe, & al-

tus, ille autem nunquam latinum hominem legiſſe iudicabitur, neque id eo nomine, quòd ille inſulſe irridere ſolet, quòd & P. C. & S. P. Q. R. crebro uſurpet, ut Romane loqui uideatur, ſed quòd iys uocibus, eorumq́; ſtructura, atque compoſitione in ſua oratione uere utitur Romane. Sed iam uela contrahamus, ac tandem ad locutionem noſtram redeamus. quoniam igitur tanta locutionis uis eſt, & auctoritas, ut quod alienum eſt, noſtrum id maxime efficiat, huic uni in primis operam dandam eſſe præcipio, atque ſic in ea uerſandum, ut nihil illa promptius, nihil magis præſto nobis eſſe poſſit. Ac quoniam in ea locutione hoc tanti ſtudij ponendū eſt, quæ non ſolum ſua certa ratione conſtet, ſed quæ una excellat, quæq; in oratione principatum obtineat, quæ ſi propria, nitida, & pura ſit; ſi translata, orationem maxime illuſtret, impleat; quæq; ample, quæ cumulate ſui nobis copiam faciat, cui denique nihil deſit ad omnia orationis ornamenta: hãc aut ab uno Cicerone, aut à nemine alio petendam eſſe, iam ſæpius dico, atque præcipio, ſi quidem in eo huius omnes uirtutes cumulatiſſime extant, atque adeo præſtant. Nam & in hoc graui omnia orationis ornamenta aſſidue legendo facillime imbiberis. ſi uero ſe demiſſius agat, ut timide, ut uerecunde, ut parce iſta ipſa attingat, pari addiſces ratione. in mediocri autem cum uerſabitur, ac quaſi ille faciat, qui non in oceano omnibus uentis latiſſime uela pandat, neque lintrem in placidiſſimo flumine contis impellat, ſed qui nō longe à litore modo remis, modo uelis na-

uigationem ſuam exerceat, neque elate nimis, neque demiſſius, quàm ſatis ſit, in orationis mediocritate ſeſe continere uidebis. cum uero celeritate opus eſt, huius oratio fluit, nulla mora, interpunctâ, interualla, nullis uinculis impedita conuoluitur. contra uero ſi in ea ſenſim conſiſtendum eſt, tum & interpunctis, & moris, & interuallis, & ſuis interſpirationibus omnibus conquieſcit. ſi uero cauſa lenitatem, atque æquabilitatem orationis poſtulet, tum & puro quaſi quodam, & candido dicendi genere omnem præ ſe fert orationis ſuauitatem. ſin contra in dicendo retinenda erit ſeueritas, grauitate cæteros omnes facile ſuperat. in hoc igitur uno ſe ſe meus imitator ut contineat, uolo, in hoc ſit totus, in hoc habitet, hunc uerſet, legat, relegat, multa huius denique ad uerbum memoriæ mandet, quàm etiam plurima poſſit, notet, atque obſeruet fideliſſime. Quoniam uero hæc pueris (ſi fieri poſſit) cum lacte ipſo imbibenda eſt, ut illis expeditior, ac promptior adſit, quæq; una cum ijs & nata, & alta uideri poſſit, hoc quoque in loco hanc mihi quoque curam duxi minime eſſe contemnendam, ut his etiam benigne prouiderem. His igitur continuo eum magiſtrum præficiendum eſſe uolo, qui huiuſce facultatis uirtutes omnes optime calleat, atque in ijs utendis ſit exercitatus maxime. Sed ne mihi nimium ſumere uidear, qui magiſtros inſtituere uelim, ego nunc de me agam ipſo, id inquam, quod ego facere ſoleo, atque adeo tecum feci, & mox cum fratre tuo Alouiſio facturus ſum, in medium proferam: utrum id

recte, bonorum erit iudicium. Ego igitur cum paucos mihi iam pridem delegerim auctores, ad quorum locutionem meam ipſe dictionem conformarem, duos ex iis præcipue cum meis pueris in manibus habere ſoleo, Terentium, & Ciceronem. nam ut puer meus prima rudimenta ponere cœperit, tum nobis Terentius ſumitur. ex hoc primo illos aliquot dies binos, aut ternos uerſus, quã mihi in parte ad eius ingeniũ accommodatius eſſe arbitror, explicare incipio: qua in re multum eius ſtudium fabulæ, quibus pueri maxime capiuntur, iuuant oblectamenta, qua plerique quoque ratione ducti ad Ouidij fabulas ſuos magis informare ſtudent, neque uident inepti (ut quæ cætera ſine ſtomacho percurrere non poſſum, iſtis condonem) hanc eſſe canendi, non loquendi rationem, in quo nullus ſit uerborum delectus, nulla ad ſolutam orationem accommodata locutio. naturam equidem optimam ducem ſequi malo. itaque meum ipſe diſcipulum prius loqui, atque ingredi, quàm canere, atque ſaltare inſtituo: nec longius eo mihi res, quo dicebã, producitur inſtituto. mox enim Terentio aliquid etiã ex Cicerone adiungitur ex eis, quæ mihi in eo facillima, quæq; ad pueri captum uidebuntur accommodatiora, ut ſunt ad Terentiam uxorem quædam familiariter, item ad Tironem ea ratione, atque facilitate conſcriptæ epiſtolæ, in quorum utroque locutionem in primis obſeruamus diligentius, non admodum inter ſe diſſimilem, niſi quòd Terentij magis popularis (ut pauca quædam uetuſta omittam) ac quotidiani eſt ſermonis, quæq; in eo genere cũ ad prouocandum,

tum etiam laceſſito ad reſpondendum magis arguta, ac paratior uidetur. ad hanc æq; iam tum meum diſcipulum inſtituo, hanc unam eum doceo, in hanc unam totus incumbo, neque id ſolum in ea, quam præſens attulerit pars, ſed ſi quæ alio etiam modo alibi aut ab iſtis ipſis, aut à quopiam alio ex noſtro grege prolata ſit, eam dedita opera cum præſenti conferimus parte: quam ipſam locutionis multiplicem copiam ut in ſuos codicillos deſcribat, ſedulo commonſtro, ad cuius etiam rationem ut mihi ex tempore reſpondeat, paulatim inſtituo. ut uero paulo liberius cum eo agere mihi licere, ac quaſi à remis ad uela nauigationem noſtram transferre poſſe ſentio, paulũ Terentium ſepono, nõ quòd hunc unquam quicquam contemnam, nam ſemper in eo eſt, quod in uſum meum commode ſumere poſſim, ſed ut ad ſecurius, atque ſplendidius loquendi genus meum diſcipulum traducam, me totum uni Ciceroni do, atque addico, in hunc unum ſtudioſius incumbo, in hoc hæreo, huic uni penè omnem operam do, id autem hoc modo. Sumo mihi partem aliquam ex eo, quæ magis libeat, eam illi in noſtrum ſermonem dicto, quam mihi latinam ut faciat, iubeo, paret, refert, corrigetur. quo ſedulo perfecto Ciceronis locum affero integrum, confero, diſcipulum, quæ eius ſunt, doceo, quæ communia cum Cicerone, hortor, ſic reliqua. ubi is ſit paulo preſſior, contra Cicero ornatior, uberior, admoneo, ut monitus aliàs meminerit, ſuadeo: qui ſonus ex ſuorum uerborum aſpero concurſu naſcatur, qui ex Ciceronis ſtructura nobis concinnius module=

tur, ut ſentiat, curo diligenter. Contra uero quando item indiligens diligentia minime ingrata ſit, ac uocalium hiatus molle quod habeat, atque aſperum, quod etiam ſi aurium iudicio reſpuatur, non tamen inepti, & parum conſulti hominis eſſe, commonſtro. Poſtremo cum longo nimis uerborum anfractu orationem ſuam determinet, ut eam intra moderati ſpiritus concluſos terminos contineat, tamen ſi contra eam anguſtet nimis, quoad laxanda ſit ſedulo commonefacio. Non ſoleo ego (ne hoc quoque omittam) meum diſcipulum cogere, ut fit plerunque in ſcholis, quicquid ei dicendum uſu ueniat, latine ut id proferre conetur. utrum enim plus commodi, an damni ad latinam elegantiam, quam nos quærimus, hoc afferat ſtudium, non planè ſatis habeo comprobatum: equidem ſi meo diſcipulo cum iis uerſandum ſit, qui tantum eo modo egregie, atque ſplendide loquantur, in eam conſuetudinem cum inducerem omnino: id enim fieret, quod nos in noſtra lingua, & Romani in hac ipſa ſua latina faciebant, ut nulla difficultate, multa etiam cum dignitate, quicquid poſtea uellet, cõmode loqueretur. Sed cum hic à libris diſceſſit, aut etiam à magiſtro ſuo, aliò locutionis ſuæ rationem referre cogitur, domi, in uiis, cum familiaribus, ruri, in urbe, alio etiam modo loquendum eſt. Huc accedit, quòd infanti puero, dum ea, quæ uult, ex tempore, atque ſubito proferre laborat, multis partibus ea plura excidant, quæ barbare, quæ inepte, quæ incondite, atque incompoſite, quæ denique nullius dignitatis ſint, quàm quæ uix tolerabilia ſint neceſſe eſt.

quidem & multarum uigiliarum, & ſummi laboris plenum. quod ſi tibi gratum erit, hoc eſt, ſi ſcriptionem tuam ad eius rationem inſtitues, & me mei ſuſcepti ſtudij minime pœnitebit, & ipſe ſummam in ſcribendo facilitatem te conſecutum eſſe, mirum in modum lætabere.

FINIS.

ERRATA ITA CORRIGENDA.

omni facultate(pagina 2.
potius indicaſſent, 2.
ſciunt, cum 2.
uirtutes attendant 2:
imperiti. tu 3.
facere poſſis. 3:
ſolum natura eſt 4.
quis non intelligit? 5:
fertur, ut illum 5:
duplex eſt. 6.
cernitur. Quid 6.
prorſus uident. 9.
didiciſſet, eamq́; 10.
eam ſequuntur 11.
ſenſerint, non ſint 12.
maxime dominari. 12.
uiciſſim promendis 12:
Curionem commendabat, 13.
eodem tamen 15:
ac in eo quoque 15:
Ciceronem, quem 18
totidem, quæ his opponantur, 19.
ſim. Sed hoc quoque loco pluris ſit, 20:
eodem ferè ſemper 21.
uel unà etiam 23.
Maro, ſed quo utimur commodius, aut cum ad abſentes amicos ſcribimus familiariter, aut cũ præſentes modeſtiſſime corrigimus. 23:
Saulium repentino 28.
uehementi 28.
probem, tres, qui 28.

ſumma doctiſs.	29.
ſit, atque lenis :	33.
uerſibus ſcribat	34:
facere uideatur,	34:
dicēdo pro noſtro uti	34:
poſſe confidit?	35:
addat inuentor.	36:
hominum ſenſum, unde= quæque	37.
idem ſperare licebit:	37.
tractari potuit?	37.
neque ad orationis	37.
cauſam exercendi	39.
pauca afferent quæ ſibi ſumat	40.
eſſe conuincit,	40:
Cæſari tamen	40:
illa eſt, qua Euander, cū Herculi	43.
uerſusq; tumulo	50.
Rerum autem geſtarum ſcribēdi inſtitutio tres in primis imagines ha bere uidetur.	52.
enim faſtorum	52.
uix alienam	53:
diſceptatio. Sanè	54:
extenuatam uocamus. nam	56.
agit. nam	56:
Aeneidis ſuæ	57:
ſtaſam,	62.
ſuæ igitur ætatis	63.
ueritatem. Ita Ius	65:
ſupra adductum,	66.
ubi ad cuius,.	69.
commutandorum modi fiunt	69:
agatur, ſi dixeris.	70.
dixerit, tu, diligit,	70.
recte reſpondebis.	70.
uerſatur, unum	73:
refert. Item autem	74:
uidebitis. equidem	76:
magis Ciceronis	77.
inſtituat, ac id	77.
poteſt, Longolium	79.
malim, quàm cum quo= uis	79.

A B C D E F G H I K L.

Omnes quaterniones.

VENETIIS, APVD ALDI FILIOS.
M. D. XLV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AL DVS

GAROTTA VINCENZA
Libr

BLIOTECA